

**ЖИТОМИРСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА**

УДК 37.011.3
ББК 74.21

*Друкується за рішенням Вченої ради
Житомирського державного університету імені Івана Франка
(протокол № 10 від 27 травня 2011 року)*

Рецензенти:

Березюк О.С., кандидат педагогічних наук, доцент.
Ковальчук В., кандидат педагогічних наук, доцент.
Сахневич І.Д., кандидат педагогічних наук.

СУЧАСНІ ПРОБЛЕМИ

ОСВІТИ І ВИХОВАННЯ ШКОЛЯРІВ

ЗБІРНИК НАУКОВО-МЕТОДИЧНИХ ПРАЦЬ

Сучасні проблеми освіти і виховання школярів: зб. наук.-метод. праць / за ред. Н.М. Мирончук. – Житомир : Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011. – 180 с.

У збірнику подаються результати науково-дослідної та пошукової діяльності молодих науковців, аспірантів, студентів, учителів-практиків з актуальних проблем виховання, навчання та розвитку школяра.

УДК 37.011.3
ББК 74.21

Житомир
Вид-во ЖДУ ім. І.Франка
2011

© Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2011.

ЗМІСТ

РОЗДІЛ 1. ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ З УЧНЯМИ

<i>Мирончук Наталія.</i> Розвиток дослідницьких умінь майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін.....	6
<i>Савіна Мирослава.</i> Сучасні підходи до проблеми підготовки майбутніх учителів засобами впровадження інноваційних технологій....	9
<i>Козачок Тетяна.</i> Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до екологічного виховання учнів початкової школи.....	13
<i>Жуковський Євген.</i> Проблема дослідження організації самостійної фізкультурно-оздоровчої діяльності школярів.....	17
<i>Засєв Вікторія.</i> Формування пізнавальних інтересів підлітків на уроках історії.....	21
<i>Циганюк Анастасія.</i> Використання мультимедійних презентацій на уроках біології.....	25
<i>Свінціцька Людмила.</i> Організаційно-педагогічні умови формування комунікативної культури студентів у процесі професійної підготовки в університеті.....	29
<i>Кравченко Ірина.</i> Вимоги до особистості шкільного педагога.....	31
<i>Супрун Тетяна.</i> Сучасний учитель за оцінкою учнів і педагогів.....	33
<i>Семенюк Тетяна.</i> Естетична культура студентів у позаурочній діяльності..	36

РОЗДІЛ 2. СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

<i>Мисько Людмила.</i> Ставлення учнів до морально-духовних цінностей....	40
<i>Крижанівська Анна.</i> Громадянська активність учнів: рівень сформованості та напрямки формування.....	43
<i>Пилипко Марина.</i> Життєві пріоритети сучасних школярів: порівняльний аспект.....	45
<i>Галевич Наталія.</i> Формування моральних цінностей старшокласників..	47
<i>Овсійчук Наталія.</i> Вивчення ставлення старшокласників до норм моральної поведінки.....	51
<i>Нестерук Ольга.</i> Завдання педагога щодо морального розвитку школярів.....	53
<i>Марченко Світлана.</i> Життєві цінності сучасних старшокласників.....	55
<i>Заполовський Сергій.</i> Формування моральних якостей підлітків.....	57
<i>Тертенюк Вікторія.</i> Сформованість моральних якостей особистості у підлітків.....	59
<i>Сидяка Олена.</i> Моральність людини та рівень її сформованості у восьмикласників.....	61
<i>Слюсаренко Юлія.</i> Особливості девіантної поведінки	

у дітей підліткового віку.....	63
<i>Масляніцин Віктор.</i> В.О.Сухомлинський і пропедевтика девіантної поведінки неповнолітніх.....	67
<i>Венгер Катерина.</i> Формування естетичної культури в учнів початкових класів.....	71
<i>Зверева Дар'я.</i> Сутність, зміст, завдання та шляхи естетичного розвитку школяра.....	74
<i>Дідківська Таїса.</i> Естетичні знання школярів та засоби їх формування..	76
<i>Хлань Тетяна.</i> Завдання школи та її роль в екологічному вихованні школярів.....	78
<i>Українець Леся.</i> Рівень екологічної вихованості учнів та шляхи його підвищення.....	81
<i>Деркач Олена.</i> Вплив естетичного виховання на формування природоохоронного досвіду молодших школярів.....	82
<i>Приходько Анна.</i> Шляхи підвищення рівня екологічної культури школярів.....	87
<i>Винокурова Марина.</i> Вивчення рівня фізичної активності сучасних школярів.....	89
<i>Козлов Максим.</i> Особливості ставлення учнів до свого здоров'я та способи його формування.....	91
<i>Лобудська Юлія.</i> Фізичний розвиток дитини та шляхи його покращення.....	94
<i>Добровольська Ірина.</i> Ставлення учнів до власного здоров'я.....	96
<i>Мрожек Оксана.</i> Сім'я і її вплив на формування культури поведінки дитини.....	98
<i>Поночовна Тетяна.</i> Особливості взаємин сучасних старшокласників із батьками.....	101
<i>Жальчук Дар'я.</i> Особливості ставлення підлітків до дорослих.....	103
<i>Симоненко Катерина.</i> Формування самостійності в молодших школярів у групах продовженого дня.....	106
<i>Стецюк Ніна.</i> Формування позитивної мотивації у школярів-першокласників.....	110

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМИН У ШКІЛЬНОМУ КОЛЕКТИВІ

<i>Давидович Ірина.</i> Сучасний підліток і вчитель: проблеми взаєморозуміння.....	113
<i>Ігнатюк Тетяна.</i> Взаємовідносини підлітків у класі.....	115
<i>Царук Ольга.</i> Формування у підлітків позитивного ставлення до дорослих у сучасному суспільстві.....	117
<i>Шень Ірина.</i> Форми і методи роботи вчителя з формування культури спілкування молодших школярів.....	120

<i>Муж Юлія.</i> Учнівський колектив та рівень міжособистісних взаємин школярів.....	124
<i>Водоп'янчук Тетяна.</i> Конфлікти у шкільному колективі та способи їх подолання.....	127
<i>Кондратенко Ольга.</i> Вивчення міжособистісних взаємин у класі з допомогою соціометрії.....	129
<i>Шмат Людмила.</i> Особливості взаємин у підлітковому колективі та шляхи покращення психологічного клімату.....	131
<i>Поліщук Яна.</i> Стили поведінки учнів у конфліктних ситуаціях.....	134
<i>Пилипчук Ірина.</i> Види конфліктів та їх особливості.....	137

РОЗДІЛ 4. ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

<i>Ищук Руслана.</i> Мотиви вибору професії у старшокласників.....	140
<i>Гаєвська Любов.</i> Особливості становлення професійних намірів старшокласників.....	143
<i>Левадна Олена.</i> Типи вибору старшокласниками майбутньої професії (на основі тесту Д. Голланда).....	146
<i>Корсун Альона.</i> Професійна спрямованість старшокласників.....	148
<i>Швець Ганна.</i> Професійне самовизначення учнів старших класів.....	150

РОЗДІЛ 5. ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА ІНТЕРЕСИ ШКОЛЯРІВ

<i>Басюк Наталія.</i> Вивчення здібностей особистості та вплив педагогів на їх розвиток у школярів.....	153
<i>Ковальчук Людмила.</i> Творчі здібності та їх формування у школярів.....	155
<i>Супрунчук Марина.</i> Вивчення творчих здібностей школярів.....	157
<i>Фещук Руслан.</i> Здібності школяра та шляхи їх формування.....	159
<i>Некрашевич Юлія.</i> Читання як фактор розвитку духовної культури особистості підлітка.....	161
<i>Весельська Марина.</i> Читацькі інтереси учнів підліткового віку.....	165
<i>Матвеева Юлія.</i> Вивчення впливу ЗМІ на виховання особистості учнів.....	167
<i>Чирок Олена.</i> Ідеали сучасних підлітків.....	170
<i>Качура Олена.</i> Роль телебачення в формуванні внутрішнього світу та поведінки школяра.....	171
<i>Мазур Галина.</i> Вплив телебачення на формування особистості дитини.....	174
<i>Гайн Ганна.</i> Сучасне телебачення і його зв'язок із особистістю дитини.....	176
<i>Хом'як Тетяна.</i> Вплив ЗМІ на розвиток школярів.....	178

РОЗДІЛ 1. ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ З УЧНЯМИ

*Наталія Мирончук,
канд. пед. наук, доц. кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

Розвиток дослідницьких умінь майбутніх учителів у процесі вивчення педагогічних дисциплін

*...Без прагнення до наукової роботи
вчитель елементарної школи неминуче підпадає
під владу трьох педагогічних демонів:
механічності, рутинності, банальності.
Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається.
А.Дістервег*

Виховання високої професійної культури студента педагогічного вузу, а отже, і його готовності до майбутньої професійної діяльності, передбачає формування педагогічного мислення, яке базується на системі теоретичних знань з педагогіки і психології та виявляється у здатності використовувати ці знання, оперувати ними у практичній діяльності.

Однією з складових професійної підготовки студента є науково-дослідна діяльність, яка є природним продовженням і поглибленням навчального процесу завдяки використанню системи форм та методів педагогічних досліджень, що сприяє розвитку в них наукового педагогічного мислення, потреби в інтелектуальному становленні, саморозвитку та самовихованні.

Розвиток творчого потенціалу студентської молоді й залучення її до наукової діяльності є одним із пріоритетних завдань вищої освіти, що підтверджено низкою державних документів у галузі освіти й виховання, зокрема Законами України „Про освіту”, „Про вищу освіту”, „Про наукову і науково-технічну діяльність”, Національною доктриною розвитку освіти України у XXI столітті, у яких, зокрема, йдеться про органічне поєднання освіти і науки, що забезпечується інтенсифікацією наукових досліджень у вищих навчальних закладах, залученням до наукової діяльності обдарованої учнівської та студентської молоді з метою підготовки кваліфікованих кадрів, здатних до творчої праці, професійного розвитку, освоєння й упровадження наукоємних та інформаційних технологій, конкурентоспроможних на ринку праці.

Організації дослідницької діяльності студентів вищих педагогічних закладів освіти присвячені роботи В. Андрущенка, В. Безпалька, Я. Болюбаша, І. Драча, Г. Кловак, О. Леонтєва, В. Орїхова, І. Шимко, ін.

Мета статті – проаналізувати зміст дослідницької діяльності майбутніх педагогів у процесі вивчення навчальної дисципліни „Теорія і методика виховної роботи”.

Найважливішим засобом розвитку людини є, як відомо, діяльність. Тому істотну роль у підготовці творчого фахівця відіграє його активна участь у вивченні проблем виховної практики, зокрема самостійний пошук матеріалу з проблем виховання, ознайомлення й вивчення різних наукових і навчально-методичних джерел, ретельний аналіз шкільної дійсності через спостереження, дослідження, пошук шляхів і методів розв’язання виокремлених проблем тощо.

До методів і способів стимулювання творчо пошукової активності майбутніх педагогів слід віднести:

- мотивацію їх навчально-пошукової діяльності;
- чітке визначення мети діяльності і кінцевих результатів роботи, способів її оцінювання;
- збагачення педагогічного середовища новими враженнями та судженнями;
- забезпечення привабливого творчого характеру пошукової діяльності;
- спонукання до генерування творчих ідей;
- практична спрямованість навчальної діяльності;
- моделювання життєвих ситуацій, використання рольових ігор, спільне розв’язання проблем тощо.

Дослідницька діяльність студентів у процесі вивчення дисципліни „Теорія і методика виховної роботи” спрямована на отримання нових знань про педагогічну дійсність, пошук і розв’язання проблем виховного характеру, тобто передбачає взаємодію суб’єкта цієї діяльності з об’єктами оточуючої дійсності з метою виявлення проблеми та розробки плану здійснення дослідження, пошуку засобів розв’язання дослідницько-пізнавальних завдань та перевірки його результатів. При цьому викладач скеровує діяльність студентів таким чином, щоби вони були здатні осмислити проблему в цілому й оволоділи досвідом пошукової творчої діяльності, допомагає їм в організації самостійного пошуку.

Завдання викладача, який керує навчально-дослідницькою діяльністю студентів, полягає в наступному: визначення проблематики досліджень, надання допомоги студентам в оволодінні методами наукового дослідження та проведення експериментального вивчення практики, допомога в обробці результатів дослідження та формулюванні проблем; відбір та рецензування студентських статей і доповідей на семінари та наукові конференції.

Тематика завдань навчального дослідження повинна відповідати завданням навчальної дисципліни, тісно пов’язуватися з практичними

потребами фаху та відображати реальні проблеми педагогічної дійсності. Серед таких, зокрема, професійна спрямованість старшокласників; читацькі інтереси школярів; вплив засобів масової інформації на особистість дитини; сформованість моральних якостей в учнів; взаємини підлітків з однолітками, дорослими; ставлення школяра до власного здоров’я; громадянська активність учнів; вивчення здібностей школярів та створення умов для їх розвитку тощо.

У технології здійснення навчального дослідження можна виокремити такі етапи: перший – етап пошуку інформації та аналізу проблеми; другий – етап проведення навчального дослідження; третій – узагальнення результатів навчально-дослідної роботи.

Охарактеризуємо зміст роботи студента-дослідника на кожному з виокремлених етапів.

Етап *пошуку інформації та аналізу проблеми* передбачає наступні дії студента:

- знайомство з інформаційними джерелами;
- виявлення та формулювання можливої проблеми;
- пошук та аналіз інформації щодо досліджуваної проблеми;
- формулювання можливих гіпотез вирішення проблеми і вибір остаточного варіанту.

Етап проведення навчального дослідження потребує:

- розробки плану навчального дослідження;
- вибору методів, методик проведення навчального дослідження та їх практичного застосування;
- обробки, аналізу та узагальнення отриманих результатів;
- вибору способів, форм, методів, засобів поліпшення отриманих результатів;
- підготовки наукового повідомлення з досліджуваної проблеми.

Етап узагальнення результатів навчально-дослідної роботи вимагає:

- написання наукової статті і/або виступу на конференції;
- публікації наукових матеріалів.

Наукові дослідження за тематикою досліджень у межах навчальної дисципліни сприяють розширенню меж наукового пошуку студентів під час написання курсових, бакалаврських та магістерських робіт.

Узагальнюючи вищевикладене, виділимо основні вимоги до організації дослідницької діяльності майбутніх педагогів у навчальному процесі:

- використання різних форм і методів організації навчальної діяльності для актуалізації суб’єктивного досвіду студентів;
- мотивування їх пошукової діяльності;

- стимулювання до аналізу, обговорення проблем, вибору різних способів їх розв'язання;
- оцінювання студентів не лише за кінцевим результатом, а й за процесом його досягнення (способами, які використовуються при розв'язанні дослідницьких завдань);
- актуалізація життєвого досвіду студентів, виокремлення позитивних і негативних вражень із власних спостережень, особистого досвіду, винесеного із періоду шкільного навчання, з практики;
- створення ситуацій на заняттях, які сприятимуть творчому самовираженню як педагога-вихователя.

Список використаної літератури

1. Методологія наукової діяльності: навч. посібн. / Д.В. Чернілевський, О.Є. Антонова, Л.В. Барановська та ін. ; за ред. Д.В. Чернілевського. – 2-ге вид., доповн. – Вінниця: Вид-во АМСКП, 2010. – 484 с.

*Мирослава Савіна,
викладач*

(Коростишівський педагогічний коледж)

Сучасні підходи до проблеми підготовки майбутніх учителів засобами впровадження інноваційних технологій

Проблема перегляду традиційного змісту підготовки майбутнього вчителя має пріоритетне значення з огляду на загальноосвітні тенденції щодо зміни сутності освітнього процесу та запровадження новітніх педагогічних інноваційних технологій. Мова йде про розроблення нових теоретико-методологічних засад формування педагога нової генерації, здатного до реалізації інноваційної освітньої політики як головної функції держави. Це означає, що вчитель у сучасних умовах має бути не тільки висококваліфікованим фахівцем, але й бути готовим до глибоко мотивованої інноваційної діяльності.

Підготувати саме такого вчителя – основне завдання сучасних вищих навчальних закладів, їх роль в оволодінні професією полягає в тому, щоб за роки навчання студенти не тільки набули необхідні для майбутньої педагогічної діяльності знання, а й навчилися працювати самостійно, займатися самоосвітою, у них сформувалася професійна спрямованість на майбутню інноваційну діяльність, яка передбачає готовність учителя, викладаючи конкретний предмет, забезпечувати системний розвиток школяра; органічно поєднувати навчальний і виховний процес; бути готовим до впровадження нових технологій навчальної діяльності тощо. Майбутній учитель повинен шанувати власну професію, повністю віддаватися своєму покликанню, тому що ставлення

до професії й професійні вміння зумовлюють якість його підготовки як фахівця у вищих педагогічних навчальних закладах.

Сукупність властивостей суб'єкта діяльності, яка визначає його професійний рівень компетентності й дає йому змогу мати певну соціальну цінність та відповідати потребам і можливостям ринку праці, визначає ступінь готовності майбутнього вчителя займати в майбутньому соціальні рівні, адекватні здібностям і кваліфікації, нести відповідальність за рішення, що приймаються.

Якість професійної підготовки передусім визначається бажанням і вмінням майбутнього вчителя працювати у закладах освіти. На жаль, як засвідчує практика, не всі сьогоденні студенти вищих педагогічних закладів пов'язують свою майбутню діяльність із закладами освіти.

Сучасні дослідження стверджують, що кожного року в інші галузі народного господарства із шкіл „переходить” близько 10 % молодих учителів, близько 30 % учителів хочуть змінити професію, а 22 % випускників педагогічних ВНЗ не визначились у ставленні до професії вчителя [7, 293].

Негативні процеси у сфері освіти зазвичай пов'язують з економічними проблемами вчительства. Але серед багатьох інших причин цього процесу можна назвати неправильний вибір випускниками загальноосвітніх шкіл майбутньої спеціальності та недостатню професійну підготовку студентів. Щоб виправити ці та інші недоліки, необхідно змінити всю систему підготовки майбутнього вчителя, починаючи з відбору абітурієнтів до вищих педагогічних навчальних закладів.

Нові підходи до організації підготовки вчителів змінюють її сутність та якість. Питання оновлення системи підготовки майбутніх фахівців можна вирішувати шляхом створення інноваційних моделей навчального процесу (В.О. Сластьонін); формування готовності майбутніх педагогів до інноваційної діяльності (З.Р.Сафіна), використання інноваційних педагогічних технологій (В.І.Бондар).

Аналіз наукових досліджень щодо підготовки майбутніх учителів й ознайомлення із програмними документами реформування освітньої сфери дає можливість зробити висновок, що оновлення системи педагогічної освіти можна здійснити тільки за нової інноваційної організації всього навчально-виховного процесу.

Л.А.Машкіна так визначає основні завдання інноваційної підготовки майбутнього вчителя:

- запровадження новітнього змісту педагогічної освіти для підготовки конкурентоспроможного педагога; пріоритетними є національні та загальнолюдські цінності у підготовці майбутніх фахівців;
- розвиток у студентів системного бачення навчального процесу,

прагнення до самостійного пошуку, науково-дослідної роботи;

- підготовка студентів до використання інноваційних педагогічних технологій, формування потреби в інноваційній діяльності;

- використання нових систем навчання, сучасних форм і методів підготовки фахівців, орієнтованих на формування в них умінь самостійно набувати знання при активному використанні засобів інформації та комунікації;

- демократизація системи викладання навчальних дисциплін, самовизначення студента щодо свободи вибору форм занять та навчальних курсів;

- формування професійно-особистісних інноваційних якостей; створення гнучкої особистісно орієнтованої системи безперервної педагогічної освіти; надання можливостей кожному педагогові підвищувати загальнокультурний, кваліфікаційний та інноваційний рівень [6, 51-52].

Отже і зміст, і структура психолого-педагогічної, методичної та практичної підготовки майбутніх учителів мають бути зорієнтовані на вироблення вміння організувати навчальний процес як педагогічну взаємодію, спрямовану на розвиток особистості; уміння працювати в умовах вибору педагогічної технології, підручників, змісту, форм навчання.

То що ж таке інновація в освіті? Це введення нового в цілі, зміст, форми і методи навчання і виховання, в організацію спільної діяльності педагога і учня, вихованця. Кожний вищий навчальний заклад має можливість самостійно вирішувати питання щодо підготовки майбутніх учителів до інноваційної діяльності.

У професійному становленні майбутнього педагога важливого значення набуває методична підготовка. Сучасний учитель повинен не тільки досконало знати навчальний предмет, який викладає, а й уміти пояснити його учням. „І тут важливо, щоб методична підготовка реалізувалася не лише через відповідну навчальну дисципліну і ні в якому разі не зводилася тільки до неї, а розглядалася як основний принцип при викладанні фундаментальних навчальних дисциплін на педагогічних спеціальностях” [4, 100].

Невід’ємною складовою професійного становлення майбутнього вчителя є практична підготовка. Види, тривалість та змістове наповнення практик визначаються галузевими стандартами вищої педагогічної освіти. Зарубіжний досвід свідчить, що практики досягають своєї мети за умови їх загальної тривалості не менше сорока тижнів [4, 102]. Одним із завдань, що стоїть перед закладами вищої освіти є забезпечення відповідної бази для проведення практики. Саме різноманітність видів практики є дієвим фактором підвищення якості підготовки фахівців.

Інноваційна підготовка передбачає розвиток у студентів рефлексивної позиції і системного бачення навчального процесу. М.В.Кларін розглядає рефлексію як психічний стан, що дає можливість осмислити власний досвід, переживання, прийняти правильне рішення у процесі впровадження нововведень у практику [2, 34]. А.К. Маркова вказує, що педагогічна рефлексія – це „здатність учителя подумки уявити собі створену картину ситуації і на цій основі уточнити уявлення про себе...” [5, 24].

Саме формування рефлексивних якостей у майбутніх учителів, демократизація, індивідуалізація та диференціація навчально-виховного процесу змінюють та модернізують увесь процес підготовки спеціалістів.

Таким чином, можна зробити висновок, що заміна традиційної системи підготовки майбутнього вчителя на інноваційну є потребою часу, що оновлює та модернізує її сутність та структуру:

- традиційне навчання передає учасникам навчального процесу досвід учорашнього дня, інноваційне – готує до розв’язання проблем дня завтрашнього;

- традиційна система забезпечує єдині вимоги до вихованців у процесі навчально-виховної роботи, а інноваційна - ставить за основну мету індивідуальний підхід до кожного студента, урахування його здібностей та уподобань, досвіду творчої діяльності;

- у процесі інноваційної підготовки студенти оволодівають основами інноваційних технологій, рефлексивними вміннями та навичками, відбувається становлення особистості майбутнього вчителя як суб’єкта професійної праці, формується його готовність до майбутньої інноваційної діяльності.

Проте традиційна система навчання та виховання залишається наріжним каменем освіти на якому вибудовують фундамент сучасні інновації. Питання співвідношення традиційного та інноваційного завжди було дискусійним у педагогіці. „Інновації та традиції — це два полюси світу освіти. Вони мають служити орієнтиром у розвитку педагогічної науки й практики”, – стверджує В.В. Краєвський [3, 2].

Педагогічні традиції можуть надавати змісту, характеру, спрямуванню освіти як консервативності, так і модерну. Л.П. Вовк наголошує: „Використання традицій, що підкреслюють гуманістичні функції педагогічної професії, моделі діяльнісного оволодіння учнями здобутками культури, сприяють створенню в державі єдиного освітнього простору, використанню педагогічних університетів як професійної субкультури суспільства, наближають до усвідомлення громадянських вартостей педагогічної професії, є внеском у систему інноваційності становлення спеціаліста” [1, 47].

Сучасний розвиток системи педагогічної освіти полягає в пошуку оптимального співвідношення традиційного й інноваційного в процесі навчання.

Таким чином, можна стверджувати, що інноваційна підготовка підвищує ефективність навчально-виховного процесу, ґрунтується на поєднанні традиційних та інноваційних підходів у організації навчання, має індивідуальне спрямування й готує студентів до майбутньої інноваційної діяльності. Тільки на основі знань та досвіду з'являються нові ідеї.

Список використаної літератури

- 1.Вовк Л.П. Педагогічна традиція у системі освітніх інновацій / Вовк Л.П. // Пульсар. –2000. – №9. – С.45-47.
- 2.Кларин М.В. Инновации в мировой педагогике: обучение на основе исследования, игры и дискуссии (Анализ зарубежного опыта) / Кларин М.В. - Рига: НИЦ „Эксперимент”, 1995. – 176 с.
- 3.Краевский В.В. Инновации и традиция – два полюса мира образования / Краевский В.В. // Магистр. – 2000. – №1. – С. 1-12.
- 4.Кремень В.Г. Освіта і наука в Україні - інноваційні аспекти. Стратегія. Реалізація. Результати / Кремень В.Г. – К.: Грамота, 2005. – 448 с.
5. Маркова А.К. Психология профессионализма / Маркова А.К. – М.: „Знание”, 1996. – 308 с.
- 6.Машкина Л.А. Підготовка студентів педагогічних училищ та коледжів до використання інноваційних технологій в дошкільних закладах: дис. канд.пед. наук: 13.00.04. – К., 2000. – 175 с.
- 7.Нісімчук А.С. Сучасні педагогічні технології: навч. посібник / Нісімчук А.С, Падалка О.С., Шпак О.Т. – К.: Вид. центр „Просвіта”; Пошук-вид. агентство „Книга пам'яті України”, 2000. – 368 с.

*Тетяна Козачок,
магістрант ННІ педагогіки.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н. М. Мирончук.*

Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до екологічного виховання учнів початкової школи

До найактуальніших проблем сьогодення, які стосуються кожного жителя планети і від яких залежить майбутнє людства, слід віднести екологічні проблеми, що виникли не сьогодні й не вчора, а викликані недалекоглядним, нерозумним, необґрунтованим ставленням людини до природи.

Аналіз нормативних документів вказує на те, що проблема екологічної освіти і виховання є надзвичайно актуальною в наш час. На

це звертається увага в „Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ столітті”, „Державному стандарті базової і повної загальної середньої освіти”, „Концепції неперервної екологічної освіти та виховання в Україні” та ін.

Особливо важливе місце у цьому процесі повинна займати система екологічної освіти та виховання, яка в останні десятиріччя сформувалась у самостійну галузь педагогічної теорії і практики з притаманним їй понятійним апаратом, метою, змістом, завданнями та принципами.

Історичний аналіз свідчить, що теоретико-методологічні засади екологічної освіти склалися під впливом гуманістичних ідей передових мислителів різних епох, у тому числі наших вітчизняних учених та педагогів К.Д.Ушинського, В.І.Вернадського, В.О.Сухомлинського та ін.

Інтерес до педагогічного аспекту взаємодії суспільства і природи постійно зростає. Провідне місце у цьому належить роботам О.М.Захлебного, І.Т.Суравегіної, в яких розкрито концептуальні положення екологічної освіти і виховання, а також методика їх здійснення у викладанні предметів біологічного циклу [2, 30].

Значний внесок у вирішення проблем екологічної освіти в загальноосвітній школі зробили Г.П.Волошина, Л.В.Іщенко, І.М.Костицька, С.А.Карпеева, Д.І.Мельник, В.М.Назаренко та ін. Краєзнавчий принцип в екологічному вихованні школярів висвітлено в дисертаційних дослідженнях П.А.Бурдейного, М.Б.Дуденко [2, 35].

Питання екологічної підготовки студентів вищих та середніх спеціальних навчальних закладів, формування в них екологічної культури та виховання розглянуті в працях М.М.Бойчевої, Е.А.Вайводе, О.М.Дорошко, Е.Г.Кучиної, Л.Б.Лук'янової.

Метою даної статті є розкриття особливостей професійної підготовки майбутнього вчителя початкових класів до екологічного виховання учнів, виявлення основних педагогічних умов цього процесу.

На основі аналізу літературних джерел ми визначили *сутність підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання* так: екологічна підготовка майбутнього вчителя – це багатоаспектний процес, який включає формування наукової системи знань у галузі взаємодії природи і суспільства, виховання гуманістичного світосприйняття особистості, розвиток екологічного мислення, формування екологічних переконань особистості, засвоєння норм екологічної етики і як результат – формування екологічної культури, екологічного професіоналізму учителя, які визначають активне ставлення особистості до охорони навколишнього середовища, раціонального природокористування, збереження і відтворення природних ресурсів в конкретному регіоні. Основним системотвірним елементом підготовки майбутнього вчителя до екологічного виховання виступає педагогічна

взаємодія педагога і вихованця, де визначальним є екологічне виховання в широкому розумінні цього слова, бо включає в себе як процес передачі (обміну) теоретичних та практичних знань, так і передачу (обмін) духовних цінностей (власне екологічне виховання).

Результатом цієї підготовки ми вважаємо *ступінь підготовленості студентів до екологічної діяльності*, що постає як складне структурне утворення, яке може розглядатися у двох аспектах, а саме: як функціональний стан і як стійка характеристика особистості, її інтегративна властивість, яка включає систему знань, умінь і навичок, мотивів, певного педагогічного досвіду. Усе разом дозволяє майбутньому вчителю початкових класів у практичній діяльності знаходити оригінальні шляхи екологічного виховання учнів.

У контексті підготовки майбутнього вчителя заслуговує на увагу дослідження С. Русової, в якому виділено загальні та спеціальні педагогічні умови професійної підготовки до екологічного виховання учнів. Вони забезпечують ефективне рішення завдань підготовки майбутнього вчителя початкових класів. Отже, до загальних педагогічних умов відносяться ті педагогічні обставини, що необхідні й достатні для нормального функціонування педагогічного процесу у вищій школі, незалежно від профілю підготовки фахівця.

Під загальними умовами дослідник розуміє: загальну мету підготовки фахівця; зміст загальної підготовки; наявність певної системи підготовки; педагогічні принципи; загальні педагогічні форми і методи підготовки фахівців у ВНЗ; формування у майбутніх учителів нового педагогічного мислення; матеріально-технічна база, ТЗН.

До спеціальних педагогічних умов С.Русова відносить необхідні й достатні умови, що забезпечують підготовку вчителя до професійно-творчої діяльності у виховання молодших школярів. Наприклад: власну мету і завдання; зміст, обумовлений власною метою і завданнями; врахування місцевих і регіональних особливостей при визначенні змісту підготовки; використання нетрадиційних форм і методів підготовки; врахування мотиваційної направленості; наявність спеціальної матеріально-технічної бази (музей, періодична художня виставка, експонати, тощо) [7, 305 – 307].

Найбільш важливою ми вважаємо спеціальну педагогічну умову – усвідомлення педагогом сутності екологічного світосприймання, яку ми розуміємо як ціленаправлене і послідовне відображення в організації, змісті й методиці професійної підготовки майбутнього педагога екологічних цінностей з метою їх трансформації в особисті якості, що визначають екологічну свідомість (погляди, потреби, ідеали тощо), систему ціннісних відносин, екологічно наповнену діяльність [5, 16].

Досліджуючи можливості підвищення рівня професійної підготовки учителя початкових класів до екологічного виховання молодших школярів під час вивчення фахових дисциплін у спеціально організованих педагогічних умовах, серед сукупності педагогічних умов, що сприяють підвищенню ступеня підготовленості студентів до екологічного виховання молодших школярів, на основі аналізу методичних джерел [6, 33] ми виділяємо:

- наявність мети, визначеної відповідно до потреб сучасного суспільства у підготовці висококваліфікованих, творчо працюючих, конкурентноспроможних на міжнародних ринках праці педагогічних кадрів;

- визначення компонентів підготовки (пізнавальний, мотиваційний, практичний) у системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання молодших школярів під час вивчення фахових дисциплін;

- ефективне використання традиційних та інноваційних форм і методів підготовки майбутніх учителів до професійно-творчої діяльності;

- творче застосування педагогічних засобів в екологічному вихованні й навчанні майбутніх учителів;

- врахування мотиваційної направленості педагогічної підготовки кожного майбутнього вчителя;

- формування у майбутніх учителів нового педагогічного мислення.

Під час дослідження ми використовували наступні методи: проблемно-пошукові, методи навчальних дискусій, дидактичні ігри, що допомагали реалізувати зміст системи підготовки.

Серед форм і методів роботи з підготовки студентів до екологічного виховання учнів початкової школи, ми використали такі: лекції; збирання й упорядкування майбутніми учителями початкових класів додаткового матеріалу для уроків; створення тематичних папок; виготовлення пам'яток, карток з усіх тем курсу для опитування і спостереження; використання можливостей польової практики; різні форми роботи у виховній діяльності куратора; випуск екологічної газети; робота на навчально-дослідній ділянці, екскурсії тощо.

Результати запровадження розробленої нами методичної системи показали, що використання спеціальних завдань разом з відповідним коригуванням змісту навчальних занять, позааудиторної та самостійної роботи студентів, звичайно, за відповідних форм організації їх виконання, сприяє не лише підвищенню когнітивної сфери, виробленню практичних умінь, а й розвитку творчих здібностей, поглибленню дослідницьких пошуків, підвищенню якості підготовки майбутніх учителів початкових класів до екологічного виховання учнів загалом.

Список використаної літератури

1. Бенєка А. Екологічна освіта: стан і завдання / Бенєка А. // Рідна школа. – 1995. – №6. – С. 33-35.
2. Голубець М. Екологія і культура до питання про структурно-функціональні зв'язки / Голубець М. // Ойкумена. – 1991. – №1. – С.29-40.
3. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Гончаренко С. – К.: Либідь, 1997. – 376 с.
4. Сухомлинський В.А. Сердце отдаю детям. – К.: Рад. школа, 1988. – 272 с.
5. Тарасенко Г.С. Художнє пізнання природи як засіб екологічного виховання / Тарасенко Г.С. // Початкова школа. – 1996. – №5. – С.16.
6. Ткачук Г.П. Виховання екологічної культури засобами слова / Ткачук Г.П. // Початкова школа. – 1992. – №7-8. – С. 32-36.
7. Русова С.Ф. Дещо з філософії виховання. Вільна українська школа / Русова С.Ф. – К., 1918. – С.304-316.

*Євген Жуковський,
аспірант кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

Проблема дослідження організації самостійної фізкультурно-оздоровчої діяльності школярів

Найважливішим завданням шкільного фізичного виховання є виховання міцних, здорових молодих людей, які повною мірою опанували навичками й уміннями, визначеними навчальною програмою з фізичної культури.

У даний час навчання в школі приготування уроків вдома збільшують навантаження на організм дитини, діти зовсім мало бувають на повітрі, а вихідні дні проводять біля телевізора, грають у малорухливі „сидячі” й комп'ютерні ігри.

Великі розумові й статичні навантаження в школі, відсутність додаткової рухової активності, малорухомий спосіб життя, нераціональне харчування призводять до того, що у більшості школярів погіршується зір, діяльність серцево-судинної й дихальної систем, порушується обмін речовин, зменшується опірність організму до різних захворювань, що спричиняє погіршення стану їх здоров'я.

У сучасних умовах важливим завданням родини і школи в роботі зі зміцнення здоров'я дітей є прищеплення учням стійкого інтересу до занять фізичними вправами. У зв'язку з цим необхідно використовувати всі форми фізичного виховання в школі, а також самостійні заняття фізичними вправами вдома з метою підвищення рухової активності, зміцнення здоров'я, поліпшення фізичної підготовленості школярів.

Численні дослідження (Г. Л. Апанасенко, В. К. Бальсевич, О. Д. Дубогай) переконливо доводять, що традиційний шкільний урок фізичного виховання за змістом, обсягом та інтенсивністю навантажень не зовсім відповідає потребам організму, що росте, не враховує індивідуальних можливостей школярів. За даними фахівців, сьогодні лише 2 – 3% від загальної кількості населення країни реально займається фізкультурно-оздоровчою діяльністю. На наш погляд, така пасивність зумовлена, по-перше, низьким рівнем інформаційного та методичного забезпечення, по-друге, слабкістю або відсутністю необхідної мотивації на всіх етапах фізичного виховання людини. Отже, існує потреба у формуванні позитивного ставлення людини до занять фізичними вправами, визначенні пріоритетних напрямів розвитку фізкультурно-оздоровчої діяльності.

Питання щодо формування мотивації до фізкультурно-спортивної діяльності й поведінки були предметом аналізу Б. В. Шиян (2002), В. С. Кузнєцов (2001), Н. Ф. Голованова (2000), М. І. Синило (1998), В. Ю. Сосіної (1989), В. М. Мельникова (1988), Р. А. Пілояна (1988) та ін. У своїх працях вони дають характеристику потреб, мотивів і цілей особистості, розкривають деякі механізми їх формування. Професійні особливості діяльності вчителя фізичної культури розглядають Я. Бельський, В. Ф. Новосельський, а особливості відповідної професійної підготовки – В. П. Пешков, С. М. Філь. На корекційно-розвивальну стратегію спрямовує роботу учителя фізичного виховання в умовах допоміжної школи М. О. Козленко. Формування в учнів інтересу до професії „вчитель фізичної культури” є предметом дослідження Г. Д. Бабушкіна та В. Г. Омеляненко. Система формування професійної педагогічної спрямованості студентів факультетів фізичного виховання розглядається у працях Є. О. Науменко, З. П. Плетньової. Теоретико-методичні основи підготовки вчителів фізичного виховання в педагогічних навчальних закладах розкриває Б. М. Шиян. Здавалося б, що така глибока наукова розробка відповідних проблем повинна закласти надійні концептуальні основи і забезпечити ефективне вирішення завдань фізичного виховання. Водночас, як підкреслює М. Шиян, існує значний розрив між теорією фізичного виховання і методикою, дослідження якої обмежується переважно вивченням впливу занять фізичними вправами на біологічні функції організму, а проблемам творення дидактичних основ фізичного виховання і спорту приділяється значно менше уваги. Більше того, результати наукових досліджень фактично не впроваджувались у повсякденну практику роботи шкільного вчителя [5].

Тому метою нашої статті є розкриття сутності поняття „фізкультурно-оздоровча діяльність” та визначення форм і методів самостійної діяльності школярів у позаурочний час. Аналізуючи поняття

„здоров'я”, „фізична культура”, „фізкультурна діяльність” та їх роль у формуванні особистості, дослідники по-різному трактують поняття „фізкультурно-оздоровча діяльність”. Принцип оздоровчої фізичної культури полягає в тому, що фізична культура повинна сприяти зміцненню здоров'я. Всесвітня організація охорони здоров'я прийняла визначення, що таке здоров'я. “Здоров'я – це стан повного фізичного, духовного і соціального благополуччя, а не тільки відсутність хвороб або фізичних вад” [4]. Здатність організму адекватно змінювати свої функціональні показники і зберігати оптимальність у різних умовах – найбільш характерний критерій норми здоров'я.

Термін “фізична культура” має декілька значень. Відповідно до статті 1 Закону України „Про фізичну культуру і спорт” фізична культура – це „складова частина загальної культури суспільства, що спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості” [3].

Фізична культура є важливим засобом підвищення соціальної й трудової активності людей, задоволення їх моральних, естетичних та творчих запитів, життєво важливої потреби взаємного спілкування, розвитку дружніх стосунків між народами і зміцнення миру. Під цим розуміють “втільнення в самій людині результатів використання матеріальних і духовних цінностей, які відносяться до фізичної культури в широкому розумінні, так як засвоєні людиною фізкультурні знання, уміння, навички, які досягнуті використанням засобів фізичного виховання, показники розвитку і т.д.

У цьому плані фізичну культуру школяра варто сприймати не тільки як заняття руховими вправами і процедурами загартування. Поняття “фізична культура” включає ще і широке коло понять, які відносяться до знань про правильний режим раціонального харчування, дотримання правил гігієни, вироблення корисних звичок.

У цілому ряді досліджень автори оперують поняттям „фізкультурно-оздоровча діяльність” (О. Єреміна, Я. Команова, Т. Леонтьєва, В. Мешков, С. Соколов та ін.). Так під фізкультурно-оздоровчою діяльністю розуміють окультурену рухову активність, спрямовану на покращення фізичного, психічного і соціального благополуччя людини під час засвоєння нею соціального досвіду. При цьому в процесі фізкультурно-оздоровчої діяльності розвиваються фізичні якості людини, які в свою чергу впливають на поведінку і формування індивідуальних особистісних якостей і соціалізацію особистості. Фізкультурно-оздоровча діяльність з точки зору цілого ряду дослідників (С. Алексєєв, М. Амосов, В. Більсевич, Д. Горев, Л. Калчанова, О. Єрьоміна, С. Соколов, Г. Шутка та ін.) сприяє задоволенню дефіциту рухової активності, гармонізації навантажень,

організації дозвілля і зайнятості молоді, формує такі якості особистості, як зібраність, витривалість, цілеспрямованість, рішучість, ініціативність, які, в свою чергу, є основою самостійності людини, сприяють її соціалізації. А це вказує на соціально-педагогічну сутність фізкультурно-оздоровчої діяльності. Місцем фізкультурно-оздоровчої діяльності можуть бути школи, клуби за місцем проживання, центри дитячої та юнацької творчості, спортивні школи і майданчики, спортивно-оздоровчі установи тощо.

Аналіз джерел дозволяє визначати самостійною такою діяльністю, у процесі якої учень, знаючи її кінцеву мету, сам ставить перед собою завдання, розв'язання яких веде до досягнення цієї мети, сам добирає необхідні засоби і способи дій, сам контролює їхню правильність. Швидше за все, на таку самостійну діяльність здатні тільки старшокласники. Проте щоб випускники школи вміли самостійно займатися фізичними вправами і любили це робити, вчитель повинен розпочати відповідну роботу якомога раніше.

Організація самостійних занять фізичними вправами школярів сприяє підвищенню їхньої рухової активності, раціональному проведенню дозвілля та, як наслідок, удосконаленню й закріпленню навчального матеріалу з фізичної культури; вихованню потреби в систематичних заняттях фізичною культурою, позитивно впливає на здоров'я, фізичний розвиток, рухову підготовленість дітей.

Для досягнення цієї мети необхідно послідовно і цілеспрямовано озброювати учнів системою спеціальних знань, умінь та навичок, включати в уроки фізичної культури різноманітні навчальні завдання, створювати спеціальні педагогічні ситуації, які б готували учнів до самостійних занять фізичними вправами в умовах навчального дня, в сім'ї й за місцем проживання.

Список використаної літератури

1. Безверхня Г.В. Формування мотивації до самовдосконалення учнів загальноосвітніх шкіл засобами фізичної культури і спорту / Безверхня Г.В. – Умань: Вид-во УДПУ, 2003. – 51 с.
2. Ведмедюк А.Д. Фізкультурно-оздоровча діяльність у соціально-педагогічній роботі / Ведмедюк А.Д. // Науковий журнал. Серія: педагогічні науки. – Черкаси: ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. – Випуск 144. – С. 23-26.
3. Закон України „Про фізичну культуру і спорт”. – К., 1993.
4. Здоровье – 21: Основы политики достижения здоровья для всех в Европейском регионе ВОЗ: Введение // Европейская серия по достижению здоровья для всех. – 1198. – № 5. – Копенгаген: ВОЗ (ЕРБ).
5. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Шиян Б. М. – Частина I. – Тернопіль: Навчальна книга. – Богдан, 2003. – 272 с.

*Засць Вікторія,
студентка IV курсу історичного факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
доцент В.А. Ковальчук.*

Формування пізнавальних інтересів підлітків на уроках історії

Пізнавальний інтерес як важливе особистісне утворення та характеристика навчального процесу завжди у центрі уваги педагогів. Це педагогічне явище розглядається як рушійна сила активізації навчання, розвитку пізнавальної самостійності учнів, важливий напрям підвищення ефективності навчальної діяльності. У сучасній шкільній практиці інтерес учнів до процесу навчання поступово знижується. Це зумовлено як загальними соціальними чинниками, так і особливостями сучасного стану системи освіти, педагогічної науки в Україні.

Особливої актуальності проблема дослідження і розвитку пізнавальних можливостей учнів набула останнім часом у зв'язку з гуманізацією педагогічного процесу, якому притаманні: адаптація освітнього процесу до запитів і потреб особистості; орієнтація навчання на особистість, що навчається, забезпечення можливостей її саморозкриття, саморозвитку, самореалізації; орієнтація на активне освоєння людиною способів пізнавальної діяльності.

Проблема формування пізнавального інтересу виникла ще в стародавні часи. Її аспекти знайшли своє відображення в ідеях Сократа, Платона, Аристотеля, Квінтіліана. Ідеї пізнавального інтересу розвивалися і в період Середньовіччя, що характеризувався впливом церкви.

Формуванню педагогічних ідей щодо пізнавального інтересу приділяли увагу представники епохи Відродження і Нового часу. Серед них Франсуа Рабле, Мішель Монтень, Ян Амос Коменський, Йоган Генріх Песталоцці, Фрідріх Дістервег та ін.

Наукові основи пізнавального інтересу учнів різного віку досліджували відомі вітчизняні педагоги Григорій Савич Сковорода, Олександр Васильович Духнович, Костянтин Дмитрович Ушинський, Василь Олександрович Сухомлинський.

Формування пізнавального інтересу в підлітковому віці досліджують відомі методисти К.Баханов, В.Власов, Д.Десятов, О.Пометун.

Успіх навчання учнів залежить не лише від змісту знань, методів роботи вчителя, організації навчальної діяльності, оцінки роботи учня тощо, а й від сформованості у школярів ставлення до навчальної діяльності, до процесу засвоєння знань, від мотивів діяльності.

Мотивами навчальної діяльності школярів є усвідомлені та не зовсім усвідомлені внутрішні імпульси, які спонукають учня до активної навчальної діяльності та уважного ставлення до своїх навчальних обов'язків, що, забезпечуючи синергію зусиль учителя та учня, робить процес навчання ефективним і успішним.

Сучасні педагоги розрізняють *позитивні* й *негативні* мотиви навчання. Позитивні мотиви – це мотиви, які зумовлюють навчальну активність учня на основі позитивних емоцій. Негативні – це мотиви, які для своєї стимуляції орієнтують учителя на використання стимулів, супроводжуваних негативними емоціями [4, 299].

Процес формування інтересів, як відмічає Г.І. Щукіна, відбувається в діяльності, структура якої складає об'єктивну основу розвитку пізнавальних інтересів. Пізнавальний інтерес стає цінним мотивом пізнавальної діяльності, якщо школяр проявляє готовність, прагнення удосконалювати свою пізнавальну діяльність, своє учіння. Як мотив учіння пізнавальний інтерес має ряд переваг перед іншими мотивами, які можуть існувати разом і поряд з ним (колективні, професійні, широкі соціальні мотиви та інші).

✓ Пізнавальний інтерес раніше інших усвідомлюється школярами. „Цікаво” та „нецікаво” – основні критерії оцінки уроку, прочитаної книги. На питання „Що тобі подобається в школі?” значна частина школярів будь-якого віку відповідає: „Цікаво вчитися, цікаво кожний день пізнавати щось нове”. Мотив пізнавального інтересу є центральним по відношенню до інших мотивів: соціальних („Хочу бути корисним”), образотворчих, колективних, професійних.

✓ Пізнавальний інтерес порівняно з іншими мотивами більш точно виражає мотивацію учіння, чітко розуміється.

✓ Пізнавальний інтерес (як мотив) більш доступний для спостереження. Його легше виявити, розпізнати, викликати. Пізнавальний інтерес, є сильним і значним мотивом, суттєво впливає на пізнавальну діяльність школяра.

✓ Пізнавальний інтерес як мотив особистості має меншу соціальну проникність, ніж інтерес як засіб навчання. Він пробуджує школяра займатися захоплено не лише на уроці чи в процесі підготовки домашнього завдання. Під впливом цього сильного мотиву школяр читає додаткову літературу, постійно ставить перед собою питання, рішення яких дозволяє більш глибоко підійти до вивчення предмету, знаходить джерела задоволення свого інтересу.

✓ Пізнавальний інтерес є ланкою у системі мотивації й не позбавлений зв'язку з іншими мотивами, якими одночасно керується школяр. Він взаємопов'язаний з мотивами обов'язку, відповідальності, необхідності самоствердження, з широкими соціальними і колективними мотивами. Це необхідно враховувати, формуючи пізнавальний інтерес,

тому що залежність мотивів збагачує особистість, а інтерес до пізнання, володіючи психологічною основою, позитивно впливає на інші мотиви [5, 27-28].

На думку Г.І. Щукіної, роль пізнавального інтересу в навчанні й вихованні полягає в тому, що:

✓ як засіб навчання, він володіє можливостями актуалізувати важливі елементи знання, впливати на успішне набуття вмінь і навичок;

✓ як мотив учіння і діяльності, пізнавальний інтерес сприяє тому зустрічному руху учня до вчителя, який необхідний для успішного процесу навчання. Стаючи стійкою рисою характеру школяра, пізнавальний інтерес сприяє формуванню особистості, яка необхідна нашому суспільству – допитливий, активний, творчий [5, 29-30].

З метою вивчення рівня пізнавальних інтересів до історії в учнів підліткового віку нами було проведено опитування учнів 7-9 класів Землянської ЗОШ І-ІІІ ст. (Житомирська область), їх батьків та вчителів-предметників. У дослідженні взяло участь 39 учнів, 39 батьків, 10 учителів. Учнім було запропоновано наступні методики.

Методика №1: Пізнавальна потреба

Мета: встановити інтенсивність пізнавальної потреби в учнів.

Порядок проведення: вчитель на основі спостережень, бесід з іншими вчителями, з батьками школяра повинен вибрати відповідь на запитання анкети.

№ з/п	Запитання	Можливі відповіді	Бали
1	Як часто учень довго займається якоюсь розумовою працею (для підлітка – декілька годин)?	А) часто; Б) інколи; В) дуже рідко.	5 3 1
2	Чому віддає перевагу підліток, коли задано питання з історії на кмітливість?	А) помучитись, але самому знайти відповідь; Б) коли як; В) отримати готову відповідь від інших.	5 3 1
3	Чи багато читає школяр додаткової історичної літератури?	А) постійно, багато; Б) нерівномірно. Інколи багато, інколи нічого не читає; В) мало або зовсім нічого не читає.	5 3 1
4	Наскільки емоційно школяр відноситься до цікавого для нього завдання на уроці історії, пов'язаного з розумовою роботою?	А) дуже емоційно; Б) коли як; В) емоції яскраво не виражені.	5 3 1
5	Чи часто учень ставить запитання?	А) часто; Б) інколи;	5 3

	В) дуже рідко.	1
--	----------------	---

Методика №2: „Вільні завдання”

Мета: встановити наявність в учнів навчально-пізнавальних інтересів до історичних знань та їхній характер.

Порядок проведення: в кінці уроку вчитель пропонує учням за бажанням виконати якесь додаткове (вільне) завдання. При цьому зазначає, що вони можуть за бажанням виконати будь-яку частину завдання в будь-якій кількості. Оцінки за виконання завдання виставлятися не будуть. Саме вільне завдання повинно містити простий і складний рівні. На наступний урок учитель фіксує, скільки і яких вільних завдань виконав кожний учень.

Методика №3: «Чому мені цікавий предмет?»

Мета: з'ясувати ставлення учнів до навчальних предметів і визначити рівень їх пізнавального інтересу до історії.

Порядок проведення: учням пропонується заповнити таблицю:

1.Важливі предмети	2.Чому?	3.Цікаві предмети	4.Чому?	5.Такі предмети, які б ви погодились вивчати додатково	6.Чому?

На основі отриманих результатів було виділено такі рівні пізнавальних інтересів до вивчення історії:

1. **Високий:** учень володіє глибокими і міцними знаннями і на їх основі може вільно висловлювати власні судження і переконливо їх аргументувати; учень виявляє високу самостійну активність до вивчення історії, прагне розібратися у складних питаннях історії та долає труднощі, які виникають у процесі навчання історії. Школяр цікавиться довідковою літературою для поглиблення знань, бере участь в олімпіадах, конкурсах, конференціях з історії.

2. **Середній:** пізнавальна активність на цьому рівні потребує постійного пробудження, саме тому учень пізнає історію з допомогою вчителя, учень володіє навчальним матеріалом і використовує знання за аналогією, аналізує історичні факти на основі їхнього опису і наочного відображення, характеризує причинно-наслідкові зв'язки між історичними явищами. Школяр цікавиться історичними подіями, фактами фрагментарно, залежно від бажання.

3. **Низький:** учень на цьому рівні проявляє інертність у пізнанні історичних фактів, часто відволікається; учень може двома-трьома простими реченнями розповісти про історичну подію чи постать; впізнати історичну подію, постать за описом. Школяр цікавиться історичними подіями за вказівкою вчителя, не проявляє самостійності й інтересу.

Таким чином, результати показали, що пізнавальний інтерес до вивчення предмету збільшується тоді, коли вчитель використовує на уроках активні й разом з тим різноманітні методи і форми роботи, які зацікавлюють та мотивують школяра до пізнання нового матеріалу, до самостійної роботи, до виконання додаткових завдань, навіть якщо вони не є обов'язковими.

Список використаної літератури

1. Історія педагогіки / За ред. проф. М.В.Левківського, докт. пед. наук О.А.Дубасенюк. – Житомир, 1999. – 336 с.
2. Кравець О.П. Історія української школи і педагогіки. Курс лекцій / Кравець О.П. – Тернопіль, 1994. – 360 с.
3. Лозова В.І. Пізнавальна активність школярів: (Спецкурс із дидактики): [навч. посіб. для пед. ін-тів] / Лозова В.І. – Х.: Основа, 1990. – 90 с.
4. Пальчевський С.С. Педагогіка: Навч. посіб. / Пальчевський С.С. – К.: Каравелла, 2007. – 576 с.
5. Щукина Г.И. Педагогические проблемы формирования познавательных интересов учащихся / Щукина Г.И. – М.: Педагогика, 1988. – 494 с.

*Анастасія Циганюк,
студентка IV курсу природничого факультету
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

Використання мультимедійних презентацій на уроках біології

На сьогоднішній день досить гостро постає проблема реформування шкільної біологічної освіти, що має на меті зробити її більш якісною шляхом забезпечення широких можливостей для розвитку, навчання та виховання творчої особистості, в результаті яких вона буде підготовлена до активного, самостійного життя в суспільстві. Також у шкільних закладах чітко простежується небажання учнів вчитися, втрачання ними інтересу до нових знань. Таке складне завдання можна вирішити шляхом використання інноваційних технологій навчання, серед яких головне місце займають мультимедійні технології. Вони відкривають нові, ще недостатньо досліджені, можливості вдосконалення навчальної діяльності.

Метою статті є проаналізувати існуючі електронні засоби навчального призначення з біології, визначити їх роль у навчальному процесі та надати узагальнюючі поради вчителям щодо використання мультимедійних засобів під час проведення уроків біології.

Серед українських дослідників, які займаються проблемами застосування в навчальному процесі електронних засобів навчання, слід

виділити таких: В.Ю. Биков, М.І. Жалдак, С.А. Раков, В.М. Кухаренко, Ю.І. Машбиць, А.М. Гуржій, Ю.О.Жук та ін.

Мультимедіа (лат. *Multum* + *Medium*) – комбінування різних форм представлення інформації на одному носіїві, наприклад текстової, звукової й графічної, або – анімації і відео. Поняття, що означає сполучення звукових, текстових і цифрових сигналів, а також нерухомих і рухомих образів. Так мультимедійна база даних буде вміщувати текстову й образну інформацію, відеокліпи і таблиці, й усе це має однаково легкий доступ. Мультимедійна телекомунікаційна послуга дозволяє користувачеві посылати й одержувати будь-яку форму інформації, взаємозамінну за бажанням. Мультимедіа є новою інформаційною технологією, тобто сукупністю прийомів, методів, способів продукування, обробки, зберігання й передавання аудіовізуальної інформації, заснованої на використанні компакт-дисків (CD-ROM). Це дає змогу поєднати в одному програмному продукті текст, графіку, аудіо- та відеоінформацію, анімацію, 3D-графіку. Важливою властивістю мультимедіа також є інтерактивність, що дає змогу користувачеві отримати зворотний зв'язок [4].

Важко заперечити, що майбутнє за системою навчання, яке вкладається в схему *учень – технологія – вчитель*, за якої викладач перетворюється на педагога – методиста, технолога, а учень стає активним учасником процесу навчання. Тобто, якщо в навчальному процесі, що виконується за схемою „учень – учитель – підручник”, з'явиться новий елемент – комп'ютер, то зміст праці вчителя суттєво зміниться: основним стане не передача знань, а організація самостійної пізнавальної діяльності учнів. Тобто величезний дидактичний потенціал використання інформаційних технологій навчання може бути розкритим за умов, якщо провідна роль у навчально-виховному процесі належатиме вчителю, а комп'ютер буде виступати не тільки потужним засобом, а й повною мірою третім партнером у педагогічній взаємодії [1, 2].

Біологія є одним із тих навчальних предметів, що дає багатий матеріал для відпрацювання найрізноманітніших методів і прийомів роботи з інформацією. Викладання біології пов'язане з використанням великого обсягу різноманітної інформації, що робить застосування комп'ютерної техніки особливо ефективним, оскільки дозволяє дуже швидко опрацювати цю інформацію і представити її у вигляді у вигляді таблиць, схем, діаграм, визначити залежність між різними об'єктами і явищами, будовою та функціями.

Ефективність навчання з використанням комп'ютерів пояснюється значним унаочненням програмного матеріалу, що дозволяє краще зрозуміти та засвоїти абстрактні поняття, сформувати практичні вміння та навички.

Комп'ютерні програми з біології поділяються за дидактичними цілями:

1. *Навчальні програми* подають новий матеріал у вигляді окремих, логічно поєднаних, блоків і закінчуються набором запитань або тестів. Ці програми сприяють засвоєнню нової інформації та спрямовують процес навчання залежно від рівня знань та індивідуальних здібностей учнів.

2. *Тренувальні, або програми-тренажери*, розраховані на повторення і закріплення вивченого матеріалу.

3. *Імітаційно – моделюючі програми* дозволяють вивчати будь – який розділ на основі моделі. Маніпулюючи доступними для зміни параметрами фізичних величин, учень за реакцією моделюючої системи визначає діапазон їх допустимих змін і усвідомлює суть процесів, які здійснюються під його керівництвом. Наприклад, у моделі екологічної системи учень може змінити відсотковий склад гризунів і хижаків та стежити за всіма змінами, які відбуваються в ній.

4. *Діагностичні, контролюючі програми* складають переважно на основі тестів. Вони призначені для діагностування, перевірки й оцінювання знань, умінь і навичок учнів.

5. *Бази даних* – це джерела інформації з різних галузей знань, у яких за допомогою питань відшукують необхідні відповіді, наприклад, для пояснення біологічних понять і термінів.

6. *Інструментальні програми* дають можливість учням самостійно розв'язувати задачі за короткий час із меншими зусиллями. Вони звільняють від рутинної обчислювальної та статистичної роботи, надаючи учню свободу у виборі методів розв'язання конкретних задач і простір для творчості.

7. *Інтегровані навчальні програми* поєднують у собі ознаки двох або трьох перерахованих вище класів.

На сьогодні ринок навчального програмного забезпечення України пропонує великий перелік програмних засобів різноманітного призначення, але всі вони практично не адаптовані до використання в умовах школи, бо, як правило, російськомовні, не відповідають чинній програмі як за обсягом, так і за структурою, є ілюстрованими електронними підручниками, енциклопедіями, довідниками, тобто більшість цих програм за дидактичним призначенням є допоміжним, ілюстративним джерелом знань [5].

Проаналізувавши позитивні та негативні сторони програмних продуктів із біології, можна сформулювати такі вимоги до них:

➤ комп'ютерна програма повинна відповідати тим же дидактичним вимогам, що і традиційні навчальні посібники, таким як: науковість, систематичність, послідовність, доступність, зв'язок з практикою, наочність;

➤ програма повинна функціонувати в умовах класно-урочної системи;

➤ оскільки в умовах класно-урочної системи навчання вчитель є основною фігурою, що керує всіма ланками навчально-виховного процесу, комп'ютерна програма повинна повністю відповідати навчальній програмі з біології;

➤ вона має задовольняти потреби вчителів різної кваліфікації (крім жорсткого алгоритму навчання, програма повинна включати підсистему конструювання власного алгоритму, так званий „конструктор уроків”);

➤ комп'ютерна програма повинна бути зрозумілою як викладачам, так і учням, а інформація, що виноситься на екран, сприйматися однозначно; керування програмою має бути максимально простим;

➤ учитель повинен мати можливість компонувати матеріал за своїм розсудом і в процесі підготовки до уроку займатися творчістю, а не запам'ятовуванням того, в якому порядку буде виводитися інформація.

Комп'ютерна програма повинна дозволяти використовувати інформацію в будь – якій формі представлення (текст, таблиці, діаграми, слайди, відео-, аудіофрагменти, анімація, 3D-графіка).

Найсучаснішим комп'ютерним засобом навчання є мультимедіа, що ґрунтується на спеціальних апаратних і програмних засобах. Однією з беззаперечних переваг засобів мультимедіа є можливість розроблення на їх основі інтерактивних комп'ютерних презентацій з біології.

Презентація – це набір послідовно змінюючих одна одну сторінок – слайдів, на кожній з яких можна розмістити будь – який текст, малюнки, схеми, відео, – аудіофрагменти, анімацію, 3D – графіку, використовуючи при цьому різні елементи оформлення. Вони не вимагають особливої підготовки вчителів й учнів та активно залучають останніх до співпраці [3].

Застосовуючи на уроках біології мультимедійні технології, вчитель може демонструвати: мікросвіт клітини; ріст і розвиток організмів, еволюцію живих систем, розвиток життя на Землі, тобто за короткий час демонструвати процеси, які проходять упродовж місяців, років і навіть століть; знайомити з явищами, що мають звукове відображення; проводити практичні та лабораторні роботи. Усе це дозволяє вивести сучасний урок на якісно новий рівень; підвищувати статус учителя; впроваджувати в навчальний процес інформаційні технології; розширювати можливості ілюстративного супроводу уроку; використовувати різні форми навчання та види діяльності в межах одного уроку; ефективно організовувати контроль знань, умінь та навичок учнів; полегшувати та вдосконалювати розробку творчих робіт, проектів, рефератів, викликати в учнів інтерес до навчання.

Проведення уроків при комплексному застосуванні традиційних та мультимедійних технологій забезпечує набуття учнями не тільки

глибоких та міцних знань, а й уміння розвивати інтелектуальні, творчі здібності, самостійно набувати нових знань та працювати з різними джерелами інформації.

Список використаної літератури

1. Биков В.Ю. Дистанційні технології навчання в сучасній освіті / Биков В.Ю. // Проблеми сучасного підручника: зб. наук. праць. – К.: Педагогічна думка, 2004. – Вип. 5. – С. 15–22.
2. Гуржій А.М. Засоби навчання: навч. посібн. / Гуржій А.М., Жук О.Ю., Волинський В.П. – К.: ІЗМН, 1997.
3. Інформатизація середньої освіти: програмні засоби, технології, досвід, перспективи / [Н.В. Вовковінська, Ю.О. Дорошенко, Л.М. Забродська та ін.]; за ред. В.М. Мадзігона, Ю.О. Дорошенка. – К.: Педагогічна думка, 2003. – 272 с.
4. Пометун та інші. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посіб. / О.І. Пометун, Л.В. Пироженко; за ред. О.І. Пометун. – К.: Видавництво А.С.К., 2003. – 192 с.

*Людмила Свінцицька,
магістрант ННІ педагогіки.
Науковий керівник: докт. пед. наук,
професор Г.П. Васянович.*

Організаційно-педагогічні умови формування комунікативної культури студентів у процесі професійної підготовки в університеті

Сучасні тенденції освіти в суспільно-політичних і економічних умовах нашої країни спрямовані на посилення комунікабельних здібностей людини, формування потреби постійного підвищення професійної кваліфікації й професійної мобільності, а також виховання людини культури, що сповідує загальнолюдські цінності.

Мета статті полягає в теоретичному обґрунтуванні формування комунікативної культури студентів ВНЗ у процесі їх професійної підготовки.

Відтак, розбудова і вдосконалення демократичної держави, громадянського суспільства вимагають утвердження у молодих людей культури, в основі якої формується система ціннісних орієнтацій, поглядів, переконань, усвідомлюється місце в суспільстві, визначаються обов'язки і відповідальність перед суспільством. У документах підкреслюється необхідність створення умов для розвитку і самореалізації кожної особистості, виховання у неї комунікативної культури як необхідної умови інтеграції молодого людини у соціальні, природні та виробничі процеси [2].

Комунікативна культура, проблеми комунікації завжди були у центрі

наукової уваги багатьох дослідників. Загалом, концепція комунікативної культури виникла як логічний розвиток попередніх теоретичних форм рефлексії людського спілкування, проблеми, яка є постійним супутником соціальної філософської теорії протягом усієї історії її існування. У змістово-термінологічному сенсі поняття „комунікація” перебуває в одному ряду з близькими за змістом поняттями „взаємодія” (взаємини), „людські стосунки”, „взаємообумовленість”, „взаємовплив” тощо. У цьому розумінні різні аспекти людських зв'язків аналізувалися в творах таких класиків соціальної філософії, як Дж. Локк, Т. Гоббс, М.О. Бердяєв, П.О. Сорокін, ін.

На нашу думку, формування комунікативної культури студентів у процесі їх професійної підготовки діалектично пов'язане зі змістом їх професійної підготовки та буде успішно здійснюватися з урахуванням таких умов: розширення пізнавальних можливостей студентів, розвиток їх творчих якостей; формування у студентів стійкої мотивації до навчання та самовдосконалення; розширення афективно-перцептивного поля сприйняття дійсності; розширення набору соціальних ролей студентів та розвиток інтерактивних стратегій взаємодії зі світом та формування емпатійних здібностей; залучення до науково-пошукової діяльності творчого характеру; створення освітнього комунікативного середовища на засадах особистісно орієнтованого та розвивального навчання, що передбачає орієнтацію форм, методів, засобів, характеру взаємодії учасників навчально-виховного процесу на особистість студента під час професійної підготовки, спрямованої на розвиток досвіду спілкування майбутніх учителів; реалізація міжпредметних зв'язків циклів фундаментальних і професійно орієнтованих дисциплін.

Встановлено, що зміст професійного спілкування студента ВНЗ зумовлюється функціональними особливостями та специфікою професійної діяльності. Як засвідчив аналіз наукових джерел, дослідження комунікативної культури у контексті підготовки фахівців реалізується через аналіз таких категорій, як ділове спілкування, професійне спілкування, культура професійного спілкування.

Науковцями виокремлено п'ять видів ділового спілкування: пізнавальне, переконуюче, експресивне, сугестивне і ритуальне. Доведено, що поняття „ділове спілкування” і „професійне спілкування” можуть виступати синонімами, але мають певні розбіжності [3].

Розглянуто сукупність тлумачень культури спілкування як суміжного поняття з поняттям „комунікативної культури”. Встановлено, що *комунікативна культура студентів ВНЗ* – це система комунікативних норм, знань, умінь і цінностей, яка реалізується у процесі міжсуб'єктної взаємодії фахівців і є фактором, що супроводжує їх професійну діяльність у виробничій сфері й зумовлює її фахово-комунікативну спрямованість.

Культура професійного спілкування студентів передбачає, що воно відбувається згідно з правилами і нормами загальнолюдських комунікацій, спирається на систему загальнолюдських цінностей, враховує психологічні закономірності міжособистісного спілкування й слугує успішному вирішенню професійних завдань.

Комунікативна культура розвивається у процесі соціалізації через формування у людини певного мовного коду, через залучення людини до мовної скарбниці свого народу. При цьому комунікативна культура, що постає культурою взаємодії людей у процесі життєдіяльності за допомогою вербальних та екстравербальних засобів спілкування, виявляє здатність людини розуміти особистісні наміри іншої людини, що передбачає розуміння її емоційних станів, уміння стати на позицію іншого.

Отже, комунікативна культура реалізується у контексті морального ставлення людей один до одного та передбачає їх залучення до позитивних соціальних цінностей та норм поведінки певного соціуму. Комунікативна культура у її глибинній сутності постає здатністю людини розуміти особистісні наміри іншої людини, що передбачає розуміння її емоційних станів, вміння прийняти погляди іншого.

Список використаної літератури

1. Барановська Л. В. Навчання студентів професійного спілкування : [монографія] / Л. В. Барановська. – Біла Церква, 2002. – 256 с.
2. Бех І. Д. Деякі аспекти нової виховної парадигми (в контексті творчості А. С. Макаренка) / І. Д. Бех, О. В. Вознюк, М. В. Левківський // Педагогіка і психологія. – 2001. – № 1 (30). – С. 5-17.
3. Бодалев А. А. О взаимосвязи общения и отношения / А. А. Бодалев // Вопросы психологии. – 1994. – № 1. – С. 48-59.

*Ірина Кравченко,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Вимоги до особистості шкільного педагога

Загальноосвітня школа сьогодні перебуває у складному становищі, що є результатом впливу комплексу економічних, політичних, соціальних і культурних чинників. Традиційно побудоване суб'єкт-об'єктне спілкування педагогів і школярів вичерпало свої можливості, натомість є потреба особистісно орієнтованої взаємодії вчителя й учнів, коли педагог є не просто носієм знань, а активним організатором педагогічного процесу [1].

Для сучасних учнів характерна глибока незадоволеність спілкуванням з педагогами, що підтверджується численними психолого-педагогічними дослідженнями. Вивченню чинників, які сприяють формуванню позитивних стосунків між педагогами й учнями, присвячені праці О.О.Бодальова, Ф.Н.Гоноболіна, А.А.Кагана, В.А.Кан-Калика, Я.Л.Коломинського, І.С.Кона, Н.В.Кузьміної, О.О.Леонтьєва, А.С.Макаренка, Т.Н.Мальковської, А.В.Мудрика, А.І.Щербакова та ін.

Мета статті полягає в розкритті особливостей прояву ставлення учнів до вчителя та виокремленні вимог щодо його особистості.

Через систему міжособистісних відносин людина як особистість входить у царину соціальних відносин суспільства; в рамках цієї системи відносин формується досвід спілкування, йде пізнання правил і норм людських взаємовідносин, розвиток комплексу моральних якостей, що впливає на формування всіх сторін особистості учня. Дружні, доброзичливі стосунки з учителем позитивно впливають на якість навчання та виховання учнів. Конфліктні відносини порушують хід навчально-виховного процесу, перешкоджають накопиченню досвіду позитивного спілкування учнів, негативно відбиваються на формуванні особистості [2, 104-110]. Ставлення школяра до особистості педагога мають здатність закріплюватися, ставати постійними і від учителя (його особистісних рис, досвіду, професіоналізму) залежить, яку систему відносин він сконструює у спілкуванні з учнями.

Ми проводили дослідження у 8 класі Червоненської ЗОШ І-ІІІ ступенів (Житомирська область). За результатами проведеного дослідження можна стверджувати, що в цьому класі між учителями й учнями панує взаєморозуміння – це підтвердило 85,1% учнів. На питання „Чи залежить ставлення до вчителя від його зовнішнього вигляду?” 48,1% учнів відповіло, що так, 40,7% – ні, і тільки 11,1% учням байдуже. На питання „Який повинен бути вчитель?” 88,8% учнів відповіли, „що вчитель повинен любити свій предмет”. На думку більшості учнів, а це 77,7%, учитель повинен бути спокійний і врівноважений. А ще 74% учнів зауважили, що деякі вчителі мало зацікавлені у своєму предметі. В анкеті було відкрите питання: „Чого, на Вашу думку, бракує нинішнім учителям?” Відповіді учнів були дуже різні, але були такі, що співпадали. На думку 18,5% учнів, деякі вчителі не володіють матеріалом свого предмета. 14% учнів вважають, що вчителі не люблять свій предмет, без цікавості його викладають. 11,1% учнів відповіли, що у вчителів мала зарплата, а ще їм не вистачає витримки і 7% – терпіння. Також ще були думки, що не вистачає вчителям почуття гумору, любові до учнів, бажання навчати, вільного часу, навіть була відповідь, де зазначалося, що вчителі повинні бути вимогливіші й жорстокіші.

Отже, проведене дослідження дає змогу сформулювати вимоги, яким, за оцінкою школярів, повинен відповідати сучасний учитель. Серед таких: урівноваженість, витримка, терпіння, почуття гумору, любов до учнів, вимогливість; знання свого предмета, бажання навчати, вміння прищепити учням любов до дисципліни, якої навчає.

Учитель – це покликання, учительство – це служіння, а не праця. Тому вчитель має працювати не ради заробітку, не для виживання чи прожитку, а для виконання своєї місії на землі. Ідеальний учитель – це такий, для якого вчительство – сенс життя. Його вища користь – бути затребуваним, бажати й уміти віддаватись процесу, не очікуючи нічого натомість.

Таким чином, із усього сказаного вище можна зробити висновок, що життя учня, його подальша реалізація у суспільстві наполовину залежить від учителя, бо сам учитель може спонукати учня до навчання або навпаки – позбавити його бажання вчитися.

Список використаної літератури

1. Вчителі – учні: психологія взаємних оцінних ставлень [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://www.psyh.kiev.ua/>
2. Ковальчук З.Я. Механізми формування міжособистісних стосунків у системі „вчитель-учень” / Ковальчук З.Я. // Актуальні проблеми соціології, психології, педагогіки: зб. наук. праць. – К.: Вид.-поліграф. центр „Київський університет”, 2005. – Вип.3. – С. 104-110.

*Тетяна Супрун,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н.М. Мирончук.*

Сучасний учитель за оцінкою учнів і педагогів

Ми вважаємо дану тему актуальною, так як зараз гостро постає питання взаємовідносин учителів і сучасних учнів. Між ними виникає ряд непорозумінь і конфліктів. Тому і метою мікродослідження є визначення пріоритетів учнів, чого вони очікують від сучасних учителів, чого, на їхню думку, не вистачає учителю для порозуміння і досягнення гармонії у стосунках з учнями.

В українській педагогічній літературі останніх років до проблеми формування особистості сучасного вчителя звертались такі вчені, як С. Гончаренко, Л. Губерський, М. Євтух, В. Журавський, І. Зязюн, В. Кремень, О. Савченко, О. Сердюк, І. Надольний, В. Огнев'юк та інші [2].

У мікродослідженні брали участь учні 9-А класу Романівського природничого ліцею (Житомирська область). Дослідження проводилося в формі бесіди, як з учнями, так і з учителями, та у формі тестів.

У тестах були наявні наступні питання:

Чим для Вас є школа? Які відносини між вчителями і учнями, на Вашу думку, є недопустимими? Що робить учителя особливим для Вас?

Результати вивчення дали змогу зробити такі узагальнення.

Більшість дітей у цьому віці сприймають школу як місце, де вони спілкуються зі своїми друзями, але не співвідносять її з середовищем, де можна інтелектуально збагатитися, отримати нові знання, бо думають, що і так усе знають.

Окремі учні запропонували власні оцінки школи, як от:

Школа – це „життя”, „притулок від домашніх проблем”, „місце, де можна „вбити” час”.

Що стосується взаємин школярів із учителями, то учні проти прискіпливих відносин. Недопустимими вони вважають особисті, сімейні й дружні відносини вчителя з учнями, бо в таких школярів, як вони обґрунтовують, є „блати”.

Для дітей важливо, щоб учитель був поступливим, розумів їхні проблеми; на другому місці є зовнішність і знання предмета – дивно, що такі протилежні поняття займають одне місце; останнє місце займає дотепність.

Окрім цього, учні виділяють такі якості, які роблять для них учителя особливим: тактовність, акуратність, комунікабельність, гуманність, креативність.

Наступним етапом дослідження була бесіда, ми поставили на меті провести її як з учнями, так і з учителями, щоб почути думку старших учителів щодо роботи молодих спеціалістів.

Першими ми провели бесіду з учнями. На запитання „Яким має бути вчитель?” більшість дітей відповіли приблизно однаково, насамперед для дітей важлива зовнішність, відвертість і щирість у спілкуванні, вчительська поступливість, розуміння їхніх проблем, допомога. Лише невелика кількість школярів акцентували свою увагу на якості викладання навчального матеріалу, ерудованості, вмінні подати якісно і доступно матеріал.

Потім ми обрали учителів з досить великим стажем роботи, щоб вони оцінили сучасних учителів, було поставлене запитання: „Чого не вистачає сучасним учителям?”

Опитувані педагоги одноголосно подали перелік якостей: терпіння, витримки, бажання працювати, взаємоповаги, розуміння ситуацій (але до певної межі), бажання творити, думати, відсутність ініціативності.

Наступним питанням, яке прозвучало в нашій бесіді, було компрометуюче запитання „Які конфлікти виникають у Вашій школі між учителями і дітьми?” Відповіді вчителів були подібні:

„Через дисципліну, точніше через її відсутність...”, „списування”, „парадоксальне небажання вчитися і бажання отримувати гарні оцінки”, „користування мобільним телефоном”, „грубість, зневага до вчителів, однокласників, старших...”, „використання лайливих слів...”.

Оскільки дослідження проводилося серед учнів 9 класу, а це є підлітковий вік, то ми вирішили дати коротку характеристику цьому віковому періоду.

Підліткам властиві важкі емоційні розлади, пов'язані з їхніми реакціями на свою зовнішність, оскільки відбувається непропорційний розвиток частин тіла, виявляється неправильність рис обличчя, шкіра втрачає дитячу ніжність, з'являється зайва вага або худорлявість – усе це дратує і нерідко призводить до виникнення почуття власної неповноцінності, зумовлюючи замкнутість, а то й неврози, які пом'якшуються за умов теплих і довірливих стосунків із близькими. Зрозуміло, що останні повинні виявити максимальну тактовність та глибоке розуміння проблематики, яка хвилює підлітка [1].

Ще Л.С. Виготський наголошував, що основна особливість підліткового віку полягає у неузгодженості процесів статевого дозрівання, загального органічного розвитку та соціального формування, у наш час це протиріччя, зумовлене тим, що статеве дозрівання значно випереджає два інших процеси, має особливо гострий характер. Ламання старих психологічних структур, характерне для цього віку, призводить до справжнього вибуху непокори, зухвальства та важковихованості. Основну причину таких бурхливих проявів одні психологи вбачають у тому, що дорослі не змінюють своєї поведінки у відповідь на появу в підлітків прагнення до нових форм взаємин із батьками та вчителями (Т.В. Драгунова, Д.Б. Ельконін) [1].

Найважливішим новоутворенням цього віку є становлення самосвідомості, яка характеризується насамперед відчуттям дорослості. Підліток суб'єктивно пов'язує дорослість не стільки з наслідуванням, скільки з приналежністю до світу дорослих (Д. І. Ельдштейн).

Сьогодні діти перестали бути дітьми, бажання швидко подорослішати робить з них несформованих дорослих особистостей та вже і не дітей, таким чином, вони і самі не знають чого хочуть від себе, вчителів, друзів... для них здобування знань стало непотрібною частиною навчально-виховного процесу, в школу приходять для спілкування з друзями, похизуватися обновками, але якби з'явилася можливість не приходити в школу, „законно прогулювати уроки”, із задоволенням використали б її і витратили цей час на більш корисні, на їхню думку, речі: сидіння в Інтернеті, перегляд фільмів. Сучасні школярі більше часу проводять у соціальних мережах, де вони спілкуються з друзями, однолітками, вони відвикли від живого спілкування, не підозрюючи про

існування таких ігор, як „Класики”, скачалки, схованки і т.д., які давали можливість дітям граючи розвиватися, спілкуватися...

Таким чином, можна зробити висновок, що для дітей школа не є храмом науки, швидше, в'язницею, вони агресивно сприймають прискіпливих учителів і цінують найбільше таку якість, як поступливість.

Вчителі з досвідом теж критично оцінюють сучасного учителя і називають перелік якостей, яких бракує сьогодні.

Отже, для розуміння дітей у цьому віці необхідно проявити терпіння до них, звертати увагу на їх проблеми, допомагати в них розбиратися, знаходити логічні, правильний вихід із них і вчасно помітити й розвинути таланти дітей.

Список використаної літератури

1. Основи психології. Навчальний посібник. – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2008. – 112 с.
2. <http://ua.textreferat.com/referat-11932.html>

*Тетяна Семенюк,
магістрант ННІ педагогіки.
Науковий керівник: докт. пед. наук,
професор М.В. Левківський.*

Естетична культура студентів у позаурочній діяльності

Актуальною на сьогоднішній день є проблема естетичної культури студентів. Невипадково теоретичною її розробкою плідно займаються вчені. Людина є духовною реальністю, яка володіє суб'єктивним світом – світом свідомості й самосвідомості [6]. Естетичне середовище у складі освітнього середовища в цьому розумінні є різноманітним світом який оточує людину, формує її уявлення про цей світ, її ставлення до людей, природи, всієї навколишньої дійсності. У вузчому значенні можна говорити про освітнє середовище навчального закладу, до якого входить навчально-виховний процес, та про взаємодію суб'єктів цього процесу в певному педагогічному просторі.

Проблемою естетичного виховання займаються багато вчених, зокрема І.Бех, Л.Масол, Г.Шевченко, Н.Миропольська, Л.Аристова та ін. – вони розглядають естетичне виховання як у широкому (соціальному) значенні, так й у вузькому (педагогічному) [4]. В іншому значенні дослідники визначають його як забезпечення спеціально організованих умов для духовного збагачення особистості засобами мистецтва, формування естетичної культури, світоглядних уявлень, ціннісних художніх орієнтацій у соціокультурному просторі.

Мета статті – визначити сутність поняття „естетична культура” та її роль у системі виховної роботи вищих навчальних закладів.

Естетичне виховання в усій сукупності своїх методів, форм, засобів триває протягом усього людського життя. Естетична культура має великий вплив на особистість. Вона стимулює людську поведінку і знаходить своє вираження в особливих естетичних потребах особистості. Наприклад: бажаних форм поведінки і спілкування, улюблених кольорів та їх поєднань, улюблених музикантів та їх виконавців. Розмаїття естетичних переваг і критеріїв оцінки у своїй єдності й віддзеркалює естетичний смак людини.

Сучасною наукою доведено, що культура кожної людини формується в процесі засвоєння нею культури суспільства та оволодіння, насамперед, культурними цінностями певної епохи, даного народу, класу, групи.

Студентські роки є найсприятливішими для формування індивідуальної естетичної культури майбутнього фахівця, і наука в цій галузі протягом багатьох років прагнула визначити зміст, мету, завдання, методи роботи для формування творчого рівня естетичної культури студентської молоді. Філософська і психолого-педагогічна наука розкрила тісний взаємозв'язок між наявним рівнем індивідуальної естетичної культури й творчим підходом до будь якого виду діяльності [3]. Особливої уваги заслуговує естетичне сприйняття. В ньому сконцентровані всі підходи до розв'язання таємниць краси світу, оцінки з позицій загальнолюдських естетичних ідеалів, характер ціннісних орієнтацій, життєвих смислів і естетичних смаків [6].

Найбільш ефективною є організація процесу естетичного сприйняття студентами „образу світу” й „образу людини” через мистецтво у процесі створення естетичного середовища в умовах вищого навчального закладу. Важливим результатом цілісної роботи з виховання духовної особистості студентів засобами створення естетичного середовища є сформованість образних уявлень про морально-естетичний характер взаємодії світу людей та цілісної картини світу. Таким чином, головним результатом включення мистецтва у складну систему виховання духовної особистості студентської молоді стає гармонізація та гуманізація духовної особистості.

Невичерпні багатства естетичного розвитку мають мистецтво, художня та естетична творчість, до яких більшість людей, що професійно не займаються художньою діяльністю, залучаються саме у вільний час. Щодо засобів естетичного виховання, необхідно назвати також естетичну освіту, естетичне і художнє навчання. У результаті комплексного, вмілого втілення усіх засобів та методів естетичного виховання підвищується естетична культура особистості [2].

Таким чином, естетичне виховання як складова частина виховного процесу спрямована на формування і перетворення дійсності за законами краси в усіх сферах діяльності людини.

У процесі естетичного виховання важливо навчити студентів розуміти й сприймати красу. Спостерігаючи прекрасне, людина не може бути байдужою, вона переживає, відчуваючи любов або ненависть до спостережуваного. Тому важливо, щоб людина вміла розрізняти справді красиве і потворне. Під час естетичного сприймання виникають певні емоції, тому виховання має створювати сприятливі для формування емоційної сфери студентів умови, тобто створювати естетичне середовище у складі освітнього простору, адже багатство емоційної сфери людини свідчить про її духовне багатство. Не менш важливе формування здатності повноцінного сприймання творів мистецтва, для цього студентам необхідна елементарна теоретична підготовка. Це має особливе значення при використанні в естетичному вихованні музики, образотворчого мистецтва, трудового навчання.

Сформовані естетичні смаки, естетичний ідеал, розвинена здатність оцінювати прекрасне дають людині змогу зрозуміти суть прекрасного. Сприймаючи прекрасне, аналізуючи його, порівнюючи з відомим і баченим раніше, вона відповідно оцінює його. Одночасно з розвитком естетичного сприймання, прищепленням естетичних смаків у процесі естетичного виховання у студентів формують естетичне ставлення до навколишньої дійсності, адже людина повинна не лише милуватися красою природи, пам'ятками культури, а й берегти і захищати їх.

Природа є особливим чинником естетичного виховання. Як зауважував В.Сухомлинський [1], у процесі виховання людина повинна зрозуміти, що природа не може бути тільки об'єктом людського впливу, вона є рівноправним суб'єктом плідної взаємодії. Він був проти того, щоб ставлення до природи мотивувалося страхом заборони, і намагався вивести вихованців на рівень естетичного освоєння навколишнього світу.

Навчальна робота є одним з головних шляхів естетичного виховання у вищому навчальному закладі. Для ефективності естетичного виховання необхідні такі умови: створення в навчальному закладі та сім'ї естетично привабливої обстановки; звернення у виховній роботі до народних традицій та обрядів; створення високої естетичної культури у виховних заходах; широке залучення студентів до самодіяльності, участі у конкурсах та олімпіадах естетичного спрямування; висока естетична культура педагогів і вихованців у їх зовнішньому вигляді та поведінці.

Усі зазначені складові поняття „естетична культура” визначають зміст і завдання естетичного виховання духовної особистості майбутніх спеціалістів, що передбачає використання духовно-культурного

потенціалу всіх навчальних дисциплін, які вивчаються у вищому навчальному закладі [5].

Неабиякі можливості виховання духовної особистості студентів закладені в різних формах позааудиторної виховної роботи: бесідах на естетичні теми, концертах, дискусійних клубах, театралізованих виступах, художніх конференціях, бесідах за круглим столом, які ми можемо віднести до складу естетичного середовища. Оскільки мистецтво є могутнім засобом впливу на розум і почуття людини, то у вищих навчальних закладах важливо розвивати художню самодіяльність, організовувати походи до музеїв, театрів, кіно, зустрічі з художниками, письменниками, акторами тощо.

Естетичне виховання триває протягом усього життя людини, усуваючи суперечності у співвідносності рівня естетичної культури людства та володіння естетичним досвідом окремої особистості у кожний конкретний період її життєдіяльності. Форми естетичного виховання укладаються залежно від розвитку знань та суспільних відносин. Процес естетичного виховання та самовиховання повинен тривати постійно, тому естетичне виховання є важливим напрямом виховання студентів вищого навчального закладу, чинником гармонійного розвитку особистості.

В естетичному вихованні духовної особистості студентів вищих навчальних закладів можуть бути використовувані різні джерела, що створюють естетичне середовище вищого навчального закладу: твори образотворчого мистецтва; музика; художня література, де головним виразником естетики є слово; театр, кіно, телебачення, естрада; природа; події суспільного життя; оформлення побуту.

Список використаної літератури

1. Богуш А.М. Культурологічна парадигма в спадщині В.О.Сухомлинського / Богуш А.М. // Педагогіка і психологія. – 2006. – №3.
2. Естетика: навч. посіб. / за ред. В.О.Лозового. – К.: Юрінком Інтер, 2005.
3. Мельничук С. Формування естетичної культури майбутніх учителів / Мельничук С. // Мистецтво та освіта. – 2004. – №3.
4. Сидоренко О.Л. Освітній простір вищого навчального закладу як визначальний чинник формування фахівця нового типу / Сидоренко О.Л. // Педагогіка і психологія. – 2002. – №3.
5. Фіцула М.М. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. / Фіцула М.М. – К.: Академвидав, 2006.
6. Шевченко Г.П. Естетична свідомість в структурі духовної культури особистості / Шевченко Г.П. // Вісник ЛДПУ імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки. – 2002. – №11.

РОЗДІЛ 2. СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ГАРМОНІЙНОГО РОЗВИТКУ ОСОБИСТОСТІ УЧНЯ

Людмила Мисько,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.

Ставлення учнів до морально-духовних цінностей

Вихід української освіти на якісно новий рівень визначив сучасні ідеали виховання, які повинні стати основою відтворення духовно-морального потенціалу нації. Головна мета виховання, визначена в Концепції національного виховання, полягає у передачі молодшому поколінню багатств духовної культури народу.

Зважаючи на це, найважливішим завданням вітчизняної педагогіки є формування високоморальної особистості й, зокрема, виховання її моральних якостей.

Сьогодні проблема морального виховання набуває все більшої актуальності. В умовах дегуманізації суспільних відносин, підкорення їх потребам ринку, девальвації й релятивізації моральних цінностей, утрати виховних ідеалів, відчуження людей один від одного важливим є пошук ефективних форм, методів та засобів морального виховання підростаючого покоління.

Багатогранність і значущість виховання моральних якостей у становленні особистості зумовили посилену увагу до вивчення цієї проблеми філософів, психологів, педагогів. Це цілком закономірний процес, оскільки мораль як форма суспільної свідомості постійно змінюється під впливом нових об'єктивних і суб'єктивних чинників, набуває нових якостей; з іншого боку – є спільні риси у моралі різних часів і народів.

Проблема морального виховання особистості розглядається вченими І. Мар'єнком, Т. Гуменниковою, Б. Додоновим, А. Запорожцем, К. Платоновим, М. Стельмаховичем, В. Сухомлинським, Н.П. Волковою, О. П. Рудницькою, Н. М. Мирончук, К. Журбою, І. Бехом та іншими.

Мета статті полягає у дослідженні проблеми виховання духовності й моральності в дітей, в обґрунтуванні на основі теоретичного аналізу та експериментального дослідження сучасного стану життєвих цінностей учнів.

Моральне виховання — виховна діяльність школи, сім'ї з формування в учнів моральної свідомості, розвитку морального почуття, навичок, умінь, відповідної поведінки.

Моральне виховання розпочинається в сім'ї, продовжуючись у процесі соціалізації особистості. Його основу складають загальнолюдські та національні цінності, моральні норми, які є регуляторами взаємовідносин у суспільстві. Серед таких норм — гуманізм і демократизм, що відображаються в ідеалі вільної людини з високорозвиненим почуттям власної гідності, поваги до гідності іншої людини. Моральне виховання передбачає формування в дітей почуття любові до батьків, вітчизни, правдивості, справедливості, чесності, скромності, милосердя, готовності захищати слабших, шляхетного ставлення до жінки, благородства, інших чеснот [1].

Моральне виховання характеризують поняття: мораль, моральний ідеал, моральний кодекс, моральні норми, моральні переконання, почуття та якості.

Мораль виконує пізнавальну, оціночну, виховну функції, а її складовими є моральна свідомість, моральна діяльність, моральні відносини. Основу, життєву позицію особистості складають норми і принципи моралі, моральні ідеали та почуття. Моральний ідеал — образ, що втілює в собі найвищі моральні якості, є взірцем, до якого слід прагнути. Це той взірець моральної досконалості, який спонукає особистість до саморозвитку і на який зорієнтований виховний процес [1].

Моральна норма — вимога, яка визначає обов'язки людини щодо навколишнього світу, конкретні зразки, які орієнтують поведінку особистості, дають змогу оцінювати й контролювати її. Возведена в систему сукупність моральних норм утворює моральний кодекс.

Якщо мораль є суб'єктивним уявленням людини про добро та зло, то практична її діяльність щодо творення добра, спонукана внутрішніми мотивами („голосом совісті”), постає як моральність.

Моральність — втілення у практичній діяльності людей моральних переконань, моральних ідеалів, норм, почуттів та принципів. Моральні переконання — стійкі, свідомі моральні уявлення людини (норми, принципи, ідеали), відповідно до яких вона вважає за потрібне діяти так і не інакше. Моральні почуття — стійкі переживання у свідомості людини, які є основою її вольових реакцій у різних ситуаціях, її суб'єктивне ставлення до себе, інших людей, окремих явищ суспільного життя, суспільства загалом. Моральні якості — типові риси поведінки особистості [2].

Дисциплінованість, організованість — суттєві ознаки моральної вихованості та культури людини. Основою дисципліни є поєднання методів переконання з метою формування свідомості й розумної вимогливості. Це суттєва передумова для опанування вміннями і звичками моральної поведінки [3].

Дотримання моральних норм співжиття потребує самоорганізації, самодисциплінованості особистості. У її формуванні велике значення має навчально-виховний процес у школі. Шкільна дисципліна — це дотримання учнями правил поведінки в школі та за її межами, чітке й організоване виконання ними своїх обов'язків, дотримання традицій тощо.

Ми провели дослідження рівня сформованості морально-духовних і етичних якостей у Зеремлянській загальноосвітній школі I-III ступенів Баранівського району Житомирської області серед учнів 8-11 класу. Було завчасно розроблено анкету, за допомогою якої ми з'ясували, що діти віком 13-16 років вважають життєво-моральними цінностями такі якості, як совість, доброта, доброзичливість, благородство, комфорт, віра в Бога, чесність, милосердя, гідність. Деякі вважають, що морально-духовні цінності — це те, що неможливо побачити, але ці риси повинні бути притаманні кожній людині.

Щодо рис, які повинні бути присутні в кожній людині, то більшість називають людяність, доброту, чесність, любов, совість, відповідальність, справедливість та доброзичливість. Негативні риси не виділялись як такі, що мають бути властиві людям.

Більшість дітей вважають, що моральні цінності людини є необхідними в житті кожного, оскільки вони допомагають вижити в суспільстві, не деградувати. Школярі вважають, що батьки мають виховувати своїх дітей згідно принципів і норм моралі суспільства.

Результати вивчення показали, що рівень сформованості морально-духовних і етичних цінностей досліджуваних школярів є достатнім, хоча деякі учні не могли відповісти на питання, що таке морально-духовні цінності та які наслідки спричиняє брак моралі та духовності людей для суспільства.

Таким чином, ми можемо зазначити, що реалізація виховної функції загальноосвітньої школи потребує особливої уваги до процесу виховання моральних почуттів школярів, оскільки від цього залежатиме формування особистості. Моральні почуття пов'язані з потребами та інтересами людини, активізують свідомість, її пізнавальні та вольові функції. Завдяки моральним якостям об'єктивне, суспільно значуще для людини переживається нею як особистісно необхідне. Важлива роль моральних цінностей у життєдіяльності людини сприяє їх актуальності й значущості, а також багатоаспектності їх формування.

У вихованні свідомої дисципліни, почуття обов'язку і відповідальності важливою є спільна робота вчителів і вихователів, спрямована на засвоєння учнями правил поведінки в школі, їх прав та обов'язків, формування в них потреби постійно дотримуватися їх, створення оптимальних умов для свідомої діяльності.

Список використаної літератури

1. Волкова Н. П. Педагогіка: посібн. / Волкова Н. П. – К.: Академія, 2001.
2. <http://osvita.ua/school/upbring/332>.
3. <http://www.info-library.com/ua/books-text-1555.html>.
4. http://www.nenc.gov.ua/doc/vvv/12_2009/L_zag_pedag/L_osn_napr_vihov.

*Анна Крижанівська,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Громадянська активність учнів: рівень сформованості та напрямки формування

Громадська активність – це активність людей, спрямована на розв'язання громадських (суспільних) проблем, під час якої для досягнення мети активісти співпрацюють з іншими людьми. Громадська активність з'являється в ситуаціях, коли люди стикаються з проблемами або ж ситуаціями, які зачіпають не лише їх, але й інших людей, і беруться розв'язати ці проблеми чи змінити ситуацію [1, 3].

Виховувати у молоді людини високі моральні ідеали, почуття любові до своєї Батьківщини, потреби у служінні їй покликане громадське виховання. Одним із критеріїв і результатів громадянського виховання є громадянськість особистості, яку становить моральна, політична, правова культура, почуття власної гідності, внутрішньої свободи і водночас вболівання за суспільні ідеали, за пріоритети держави, благо свого народу і його дружні взаємини зі світовим співтовариством. Отже, громадянська активність – це активність людей, сформована внаслідок громадянського виховання [2, 109].

Актуальність даної теми полягає в тому, що громадянська активність і громадянська позиція відіграють важливу роль у житті людини, і саме тоді, коли влада переживає не найкращі свої часи, коли наша держава стоїть на порозі реформ.

Важливе місце в громадянському вихованні, формуванні громадської активності належить громадянській освіті – навчанню, спрямованому на формування знань про права та обов'язки людини. Вона пов'язана з формуванням соціально-політичної компетентності, передбачає політичну, правову й економічну освіченість.

Питаннями громадянської активності займалися: Костянтин Ушинський, Христина Алчевська, Борис Грінченко, Іван Франко, Михайло Грушевський, Іван Огієнко, Михайло Костомаров, Василь Сухомлинський, Антон Макаренко, Григорій Ващенко, Олександр Вишневський, Софія Русова та інші.

Мета статті полягає у визначенні рівня знань старшокласників про громадянську активність, з'ясуванні ролі школи цьому напрямку, в виокремленні умов підвищення громадянської активності учнів.

Ми провели дослідження серед учнів десятого класу Полонської ЗОШ І-ІІІ ст. №7 (Хмельницька область), і результати вивчення показали, що громадянська активність учнів сформована на достатньому рівні, про це свідчать такі дані: 85,8% учнів знають, що таке громадянська активність, 14,2% школярів не здатні пояснити сутність цього поняття. 100% опитуваних відповіли, що бачать лідера держави, який має такі риси характеру, як справедливість, любов до Батьківщини, професіоналізм і т. д. На питання, чи беруть участь у громадському житті, 57,16% учнів відповіли – інколи; 21,42% опитуваних – так; 21,42% учнів – ні. Попри те, 64,28% учнів вважають себе патріотами своєї держави, 35,71% – навпаки.

Як бачимо, значний відсоток дітей не зовсім активні в громадському житті, й їхня позиція більш є пасивною, аніж активною. Тому для розвитку громадянської активності школярів потрібно підвищувати рівень їх свідомості; формувати ціннісну сферу, виробляти небайдужу позицію щодо справ у класі, школі, суспільстві. Велика роль у цьому процесі належить учителеві. Для цього в педагога має бути визначена чітка громадянська позиція, що висловлює повагу до основ конституційного ладу держави; сформована система цінностей, куди входять розуміння складності світу й визнання толерантності, вироблений демократичний стиль педагогічної роботи; наявне прагнення до розуміння та сприйняття різноманіття думок і точок зору; уміння чути і підтримувати власну думку дитини; висока комунікативна культура, що передбачає залучення учнів до творчої участі у плануванні й регулюванні освітнього процесу.

Учитель має застосовувати у своїй роботі з учнями форми і методи, які покликані формувати когнітивні поведінкові норми, розвивати вміння міркувати, аналізувати, ставити запитання, робити власні висновки, брати участь у громадському житті, набувати вмінь та навичок адаптації, захищати свої інтереси, поважати інтереси і права інших [2, 113].

Таким чином, можна зробити висновок: щоб примножити здобутки попередніх поколінь, необхідно дбати про виховання зростаючого покоління, зокрема виховувати патріотизм, культуру міжетнічних відносин, планетарну свідомість, правосвідомість, розвивати політичну культуру.

Список використаної літератури

1. Кіндратець О.М. Громадянська активність як умова демократизації суспільства / Кіндратець О.М. [Електронний ресурс] // Режим доступу: http://zgja.zp.ua/gazeta/VISNIK_38_12.pdf
2. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посібник / Волкова Н.П. – К.: „Академія”, 2002. – 576 с.

*Марина Пилипко,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Життєві пріоритети сучасних школярів: порівняльний аспект

Ситуація, що склалась у сучасному суспільстві, ставить перед педагогами нові задачі, крім традиційних – навчання й виховання. Прикладом таких задач може служити морально-культурна реабілітація підростаючого покоління. Саме реабілітація, тому що в сучасному світі відбувається девальвація традиційних життєвих цінностей, і сучасним дітям часом нелегко зрозуміти, „що таке добре і що таке погано”. Тому однією з актуальних проблем сучасної педагогіки є проблема формування життєвих цінностей у підростаючих громадян нашої країни [1].

Вагомий внесок у вивчення ціннісних орієнтацій школярів зробили А.В. Мудрик, І. С. Кон, В. М. Кузнецов, І. С. Артюхова, К. К. Кіпріянова, Н. А. Кірілова, А. С. Шаров та інші.

Життєві цінності – це складний соціально-психологічний феномен, який характеризує спрямованість і зміст активності особистості, який визначає загальний підхід до себе, світу, інших людей, свого життя. А також феномен, який надає сенс і визначає напрям особистісних позицій, поведінки, вчинків [2].

Ціннісні орієнтації – це відображення в свідомості людини цінностей, які визнаються ними в якості стратегічних життєвих цілей і загальних світоглядних орієнтирів. Спрямованість особистості виражає одну з найістотніших її характеристик, що визначає моральну і соціальну цінність особистості. Зміст спрямованості – це перш за все домінуючі, соціально обумовлені відносини особистості до навколишньої дійсності. Саме через спрямованість особистості її ціннісні орієнтації знаходять своє реальне вираження в активній діяльності людини, тобто повинні стати стійкими мотивами діяльності й перетворитися на переконання [2].

Р. С. Немов під ціннісними орієнтаціями розуміє те, що людина особливо цінує в житті, чому саме вона надає особливого позитивного життєвого сенсу. Життєві цінності формуються на основі вищих соціальних потреб та їх реалізація відбувається в загальносоціальних умовах діяльності. Вони є складовими елементами свідомості, частиною її структури [3].

Ми розробили анкету, з допомогою якої з'ясували пріоритети учнів щодо їх життєвих цінностей. Нами було досліджено життєві цінності учнів 8 – Г класу Житомирської загальноосвітньої школи № 24 та учнів 10-А класу загальноосвітньої школи № 14. Аналіз результатів

дослідження дає змогу визначити рівень значущості для учнів різних груп життєвих цінностей. Дані наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Результати вивчення життєвих цінностей учнів

Клас	Соціальні цінності	Інтелектуально-професійні цінності	Естетично-культурні цінності	Цінності особистого благополуччя	Моральні цінності
8 клас	2,8%	3,5%	3,1%	3,7%	4,1%
10 клас	2,7%	3,5%	4,7%	2%	3,9%

Як видно з результатів дослідження, серед учнів 8 і 10 класів є деякі розбіжності щодо значущості життєвих цінностей. Так учні 8 класу до першого рангу відносять соціальні цінності (2,8%), оскільки більшість учнів цю групу ставили на перше місце, оцінюючи її в 1 бал. Другий ранг займають естетично-культурні цінності (3,1%), третій ранг посіли інтелектуально-професійні цінності, до четвертого рангу учні 8 класу віднесли цінності особистого благополуччя і п'ятий ранг посідають моральні цінності.

Тоді як учні 10 класу до першого рангу відносять цінності особистого благополуччя (2%), на другому рангу знаходяться соціальні цінності (2,7%), третій ранг посіли інтелектуально-професійні цінності (3,5%), до четвертого рангу учні 10 класу віднесли моральні цінності, й п'ятий ранг посідають естетично-культурні цінності (4,7%). Таким чином, учні обох досліджуваних класів віднесли на третій ранг інтелектуально-професійні цінності (3,5%), оскільки більша частина учнів оцінила їх трьома балами.

Щодо групи соціальних цінностей, то тут учні обох класів на перше місце поставили дружбу, кохання, повагу оточуючих, але десятикласники свободу поставили на 3 місце, а восьмикласники — на 5. Серед інтелектуально-професійних цінностей, то тут більшість учнів досліджуваних класів надали перевагу престижній роботі, успішному навчанню, але щодо самоосвіти, то її учні вважають найменш важливою в цій групі цінностей. Цікавими є результати, які були одержані щодо вивчення естетично-культурних цінностей: учні 8-го класу перше місце присвоїли спорту, а учні – 10-го класу – фізичній красі, а останнє місце обидва класи присвоїли мистецтву. Результати дослідження щодо цінностей особистого благополуччя в досліджуваних класах майже повністю збігаються: перші ранги були присвоєні сім'ї, здоров'ю, а останні – фінансовій стабільності й подорожам. У групі моральних цінностей для учнів найбільш важливими є чесність, справедливість, доброта, а менш важливими – виховання, хороші манери та життєва мудрість.

У хлопців та дівчат 8-го класу думки щодо вибору життєвих цінностей розійшлися майже у всіх групах цінностей, лише зійшлися в тому аспекті, що третій ранг вони присвоїли інтелектуально-професійним

цінностям, також хлопці сюди ж віднесли цінності особистого благополуччя, а дівчата їх же – на четверте. Дівчата на перше місце поставили соціальні цінності, а хлопці їх віднесли на друге, тоді як хлопці на перше віднесли естетично-культурні цінності, а дівчата їх же – на друге. І група моральних цінностей займає в хлопців четверте, а в дівчат – п'яте. Для більшості дівчат та хлопців 10-го класу найбільш важливими є цінності особистого благополуччя та соціальні цінності. Третій ранг хлопці надали інтелектуально-професійним цінностям, а дівчата цього ж 10-го класу – моральним цінностям. Тоді як хлопці на четверте місце поставили естетично-культурні, а дівчата – інтелектуально-професійні цінності. Найменш важливими для хлопців 10-го класу є моральні, а для дівчат – естетично-культурні цінності.

Отже, результати дослідження дають змогу зробити висновок про те, що важливість певної групи життєвих цінностей залежить і від віку, і від статі. Цінності – це духовні й матеріальні феномени, що мають особовий сенс, є мотивом діяльності. Цінності є метою і основою виховання. Життєві цінності в даний час складаються в основному стихійно. Під впливом самих різних чинників. Тому важливими є завдання педагогів щодо цілеспрямованого формування в учнів позитивних життєвих цінностей.

Список використаної літератури

1. Апанасенко О.Н. Формирование ценностных ориентаций старшеклассников средствами художественной культуры региона / Апанасенко О.Н. // Ценности и ценностные ориентации: региональный и глобальный аспекты: сборник научных статей. – Смоленск: Универсум, 2002. – С. 35 – 43.
2. Алексеева В.Г. Ценностные ориентации личности и проблема формирования // Советская педагогика. – 1981. – №8.
3. Немов Р. С. Психология: Учеб. для студ. высш. пед. учеб. заведений: В 3 кн. – 3-е изд. – М.: Гуманит. изд. центр ВЛАДОС, 1999. – Кн. 1: Общие основы психологии. – 688 с.

*Наталія Галевич,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Формування моральних цінностей старшокласників

Життєві цінності – це соціально схвалювані уявлення більшості людей про те, що таке добро, справедливість, патріотизм, любов, дружба тощо. У процесі виховання проблема формування життєвих цінностей у

школярів є однією із найактуальніших проблем у педагогічній науці та шкільній практиці.

Відомо, що система цінностей індивіда відображає не тільки ідеологію і культуру суспільства, до якого він належить, а й ті цінності, які складаються в процесі функціонування груп. Останні, виникнувши як результат спільної, значущої діяльності та спілкування, стають важливим регулятором внутрішньогрупових стосунків, а також визначають ставлення учасників групи до різних соціальних об'єктів та явищ [2].

Зараз багато приділяється уваги пошуку нової стратегії формування системи цінностей як у суспільних, державних структурах, так і в родині, але моральні цінності свого значення набувають тоді, коли вони стають надбанням більшості, включаються в практичні відносини людей, проникають у їхню свідомість і почуття, стають частиною їхньої життєдіяльності. Тому формування ціннісних орієнтацій мусить бути невід'ємною частиною сучасного освітнього процесу.

Проблема формування загальнолюдських моральних цінностей особистості є ключовою для всіх наук про людину: філософії, історії, соціології, права, культурології, психології, педагогіки. Серед відомих дослідників і вчених, які досліджують цю проблему, – І.Кон, Б.Ананьєв, І.Бех, А.Бойко, М.Боришевський, Є.Бондаревська, А.Глуценко, М.Євтух, О.Сухомлинська, Г.Шевченко та інші.

Мета статті – з'ясування сутності поняття „цінність”, визначення моральних цінностей учнів, шляхів формування ціннісної сфери та чинників, які на них впливають.

Поняття „цінність” досить широко використовується у спеціальній літературі й вказує на соціальне і культурне значення певних явищ дійсності. Цінності – це матеріальні речі, ідеї або інститути, у ставленні до яких індивіди чи групи займають позицію оцінки, відводять їм значущу роль у житті, прагнуть заволодіти ними.

Ціннісна сфера особистості формується у кожної людини в цілісному процесі її індивідуального розвитку. Однак сьогодні в умовах глибоких соціально-економічних змін в Україні існує явище девальвації морально-духовних цінностей, дефіциту моральної культури, що потребує створення умов для розвитку загальнолюдських моральних цінностей у старшокласників в процесі навчання.

Система цінностей дає соціальну орієнтацію особи, формує у загальному вигляді моральні вимоги, стратегію поведінки, своєрідну програму її соціальної активності. Засвоєння цінностей передбачає наявність ставлення до них. Адже поведінка, що відповідає певним моральним вимогам лише на рівні вироблених звичок, ще не є моральною, оскільки не містить ставлення до дії. Моральним можна вважати лише такий учинок, в основі якого лежать знання моральної

норми, свідоме ставлення до неї та прийняття рішення згідно з власною відповідальністю [1].

На формування ціннісної сфери особистості впливають цінності значущих для неї осіб (для учнів це батьки, однолітки, друзі, окремі учителі та ін.); а також традиції, звичаї, заботи. Оскільки названі фактори мають не лише позитивну, а й негативну дію, то досить важливого значення набуває власне активне ставлення особистості до існуючих норм спілкування та взаємодії людей.

Для визначення пріоритетних життєвих цінностей учнів було проведено дослідження учнів 11 класу Новочорторійської ЗОШ І-ІІІ ступенів (Житомирська область) за методикою М.Рокича, яка базується на процедурі прямого ранжування списку цінностей. У своїй концепції побудови методики автор орієнтувався на традиційно існуючий поділ системи цінностей: цінності-цілі (термінальні) і цінності-засоби (інструментальні). Під першим він розумів переконання у тому, що кожна з цих цілей має життєво важливий смисл, і тому з ними пов'язані прагнення індивіда. Інструментальні розглядаються ним як переконання в доцільності чи пріоритетності зазначених способів дій або властивостей особистості у будь-якій ситуації [3].

Результати дослідження показують, що найважливішими термінальними цінностями для учнів 11 класу є такі: здоров'я (фізичне і психічне), любов (духовна і фізична близькість із коханою людиною), впевненість у собі (внутрішня гармонія, уникнення довготривалих суперечностей, сумнівів у власних можливостях), щасливе сімейне життя, наявність хороших і вірних друзів, а також матеріальна забезпеченість життя (відсутність матеріальних труднощів). Найменш важливими термінальними цінностями є: творчість, громадське визнання (повага навколишніх, товаришів по роботі, друзів), життєва мудрість (зрілість суджень та здоровий глузд, що приходять з досвідом), краса природи та мистецтва (переживання прекрасного у природі та мистецтві), розвага (відсутність обов'язків, приємне проведення часу).

Найважливішими інструментальними цінностями для учнів 11 класу є такі: вихованість (хороші манери), чесність (правдивість, відвертість), життєрадісність (почуття гумору), відповідальність, сміливість у відстоюванні своєї думки, своїх поглядів, терпимість (до поглядів та думок інших, уміння прощати їхні помилки), освіченість (широта знань, висока загальна культура). Найменш важливими інструментальними цінностями є: чуттєвість (сензитивність, турботливість), раціоналізм (вміння глибоко та логічно правильно мислити, приймати продумані раціональні рішення), високі запити (високі вимоги до життя і високі домагання), ефективність у справах (працелюбність, продуктивність у роботі), непримиренність до недоліків у собі та інших. Це свідчить про те, що в цілому життєві стратегії

одинадцятикласників мають позитивний, соціально прийнятний характер, однак, важливо зазначити, що естетичні, раціоналістичні цінності не є смислоутворюючими та життєво важливими.

Формування системи життєвих цінностей учня – довготривала та копітка робота, плануючи та здійснюючи яку, педагог має враховувати такі особливості (за О. Сухомлинською) [4]:

- ✓ свідомість учня не може одночасно обробити значний обсяг нової інформації, тому нові цінності потрібно подавати послідовно, невеликими порціями;

- ✓ у процесі вдосконалення ціннісних орієнтацій особистості необхідно передбачати регулярну переоцінку цінностей, витіснення одних іншими – більш високими;

- ✓ важливо забезпечити для кожного учня вироблення власної ієрархії цінностей, що залежить від особистісних якостей, його інтересів і потреб, а також того середовища, що включає сімейні цінності й цінності найближчого оточення;

- ✓ засвоєння цінностей, усвідомлення їхньої сутності необхідно забезпечувати одночасно на двох рівнях: інтелектуальному й емоційному;

- ✓ ефективне формування системи індивідуальних цінностей відбувається в умовах вибору учнем цінностей з різних альтернатив, бо саме в цьому випадку вибір відбувається в силу власного волевиявлення.

Таким чином, для визначення найбільш оптимального, правильного змісту і шляхів формування моральних цінностей педагогові обов'язково треба знати: рейтинг життєвих цінностей; особливості їхнього формування у дітей даної вікової категорії; ставлення до цих цінностей конкретних учнів, цінності, які склалися в сім'ї старшокласника та його найближчому оточенні, й відповідно, спираючись на вже сформовані позитивні уявлення про ціннісні орієнтації та з огляду на вікові особливості учнів, шукати найбільш ефективні форми морально-культурного виховання, залучаючи до творчої взаємодії і педагогів, й учнів, і батьків.

Список використаної літератури

1. Бех І.Д. Виховання особистості: У 2-х кн.: Навч.-метод. видання / Бех І.Д. – К.: Либідь, 2003.– Кн. 1: Особистісно-орієнтований підхід: теоретико-технологічні засади. – 2003. – 280 с.
2. Божович Л.И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка / Божович Л.И. // Изучение мотивации детей и подростков. – М., 1972. – 352 с.
3. Райгородский Д. Я. Практическая психодиагностика. Методики и тесты. Учебное пособие / Райгородский Д. Я. – Самара: Издательский дом «БАХРАХ-М», 1998. – 672 с.
4. Сухомлинська О.В. Сучасні цінності у вихованні / Сухомлинська О.В. // Шлях освіти. – 1996. – №1. – С. 17-28.

Наталія Овсійчук,

*студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Вивчення ставлення старшокласників до норм моральної поведінки

Моральний розвиток особистості – процес, що триває протягом усього її свідомого життя [1, 4]. К. Сен-Сімон вважав моральне виховання провідним у системі освіти. Воно повинно вести до єдиної мети: вчити підкоряти свої вчинки й почуття інтересам суспільства, громадським ідеалам [2, 27]. Моральні якості характеризують моральну вихованість особистості [1, 3]. Моральні норми отримують своє обґрунтування у вигляді ідеалів добра і зла, належного, справедливості тощо, які є не що інше, як вираження певних вимог суспільства до поведінки і діяльності особистості в різних сферах суспільного й особистісного життя, а також у спілкуванні й контактах з іншими людьми.

Проблему моралі, моральних норм суспільства та моральних якостей особистості досліджували С. Русова, О. Духнович, І. Кант, Р. Оуен, Ш. Фур'є, Г. Сковорода та інші. На сучасному етапі проблеми морального виховання вивчають І. Бех, К. Журба, Ю. Руденко.

Мета статті полягає у вивченні ставлення старшокласників до моральних норм.

Мораль – це одна з форм суспільної свідомості; сукупність принципів, норм і правил, що регулюють поведінку людей відповідно до суспільних інтересів. Характерною особливістю моралі є те, що вона пронизує всі сфери людської діяльності й спрямовує поведінку особистості з точки зору протилежності добра і зла. Основними регуляторами моральної поведінки є совість, сором та усвідомлення обов'язку [3, 363].

Моральне виховання – це цілісний процес, спрямований на формування у дітей та молоді моральної свідомості, моральних почуттів та моральної поведінки [3, 364].

На основі моральної свідомості й почуттів формуються моральні звички – усталені, міцно закріплені внаслідок багаторазового повторення практичні способи поведінки людини... Людина, в якій виробились стійкі моральні звички, завжди діє відповідно до своїх переконань, почуттів, тому що діяти, поводитися інакше вона просто не може – звички стали її натурою, невід'ємною рисою характеру [3, 365].

Старшокласники можуть уже широко і всебічно розуміти суть свого основного обов'язку, мати твердий погляд на працю, як на справу честі й добрести, виявляти творчу ініціативу в своїй діяльності. Відповідальне і

творче ставлення до праці стає найважливішою моральною рисою юнаків і дівчат [3, 367].

Ми провели дослідження у Кулішівській ЗОШ І-ІІ ст. Ємільчинського району з учнями 10 та 11-б класів. З допомогою методики О. Матвієнко „Вибір” ми з'ясували ставлення школярів до суспільно визнаних норм, пов'язаних з моральними якостями: 1) відповідальність; 2) колективістська спрямованість; 3) самокритичність; 4) сумлінність; 5) принциповість; 6) чуйність. В опитуванні взяли участь 25 учнів: 15 учнів 10-го класу та 10 учнів 11-Б класу.

Результати вивчення показали, що активне, позитивно стійке ставлення школярів загалом сформовано до таких норм : 4% – відповідальність, по 36% до колективістської спрямованості й самокритичності, 48% – сумлінності, 32% – принциповості та 20% – чуйності. Ставлення старшокласників, хоча й активне, але недостатньо стійке (можливі компроміси), виявлено у такому співвідношенні до моральних норм: відповідальність – 48%, колективістська спрямованість і сумлінність – 36%, самокритичність – 8%, принциповість – 40%, чуйність – 60%. Пасивне і недостатньо стійке ставлення учнів виявляється у таких результатах: 28% – відповідальність, 4% – колективістська спрямованість, по 8% – сумлінність та принциповість, 12% – самокритичність, 16% – чуйність. Про негативне ставлення опитуваних до моральних норм говорять такі результати: 4% – чуйність, 8% – сумлінність, по 20% – відповідальність та принциповість, 24% – колективістська спрямованість, 44% - самокритичність.

Отже, найкраще у старшокласників сформована така моральна якість, як сумлінність (до неї активне, позитивно стійке ставлення у 48% опитуваних), найгірше – самокритичність (до неї негативно ставиться 44% учнів, що відповіли на питання анкети). Також було визначено, що, хоча й активне, але недостатньо стійке (можливі компроміси), ставлення старшокласників найбільше проявляється у відношенні до відповідальності – 48%. Про пасивне та недостатньо стійке ставлення учнів до моральних норм свідчить такий результат – 28%.

Виходячи з цих результатів, слід скерувати роботу вчителя на формування в старшокласників самокритичності та відповідальності.

Моральна вихованість школяра – результат тривалої систематичної роботи педагога. Звичайно, успіх у вихованні залежить не тільки від виховних впливів дорослого, а й від внутрішньої роботи самого вихованця. Власне, виховні заходи вчителя і спрямовані на те, щоб сформувати в дитини прагнення орієнтуватися на ту чи іншу моральну норму, перетворити її в дійовий регулятор поведінки. Адже часто трапляється так, що дитина знає моральні вимоги, але в своїй поведінці та діяльності не зважає на них. Це означає, що в дитини не сформовані

моральні якості, переконання. Бо лише вони визначають її моральну вихованість [1, 3].

Список використаної літератури

1. Критерії моральної вихованості молодших школярів: кн. для вчителя / за ред. І. Д. Беха, С. Д. Максименка. – К.: Рад. шк., 1989. – 96 с.
2. Матвієнко О. В. Основи виховання у молодших школярів / Матвієнко О. В. – К.: Стилос, 1999. – 232 с.
3. Педагогіка: підр. для студ. пед. інститутів та університетів / за ред. М. Д. Ярмаченка. – К.: Вища школа, 1986. – 544 с.

*Ольга Нестерук,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н.М. Мирончук.*

Завдання педагога щодо морального розвитку школярів

Однією з серйозних проблем, з якою стикаються педагоги в шкільному закладі, є невміння батьків взаємодіяти з дітьми. Це обумовлено багатьма причинами, в тому числі й недостатньою кількістю педагогічних знань, надмірною інтелектуалізацією виховання і технологізацією нашого життя.

Проблему ставлення дітей до старших розглядали такі видатні педагоги, як: Л.С. Виготський, В.О. Сухомлинський, О.М. Леонтьєв, М.І. Лисіна, С.О. Шмаков, Д.Б. Ельконін.

Мета статті полягає у виявленні головних факторів, способів і умов виховання у учнів поважного ставлення до старших.

Результативність виховання поважного ставлення до дорослих і взаємодії з дитиною в сім'ї залежить від цілеспрямованості, продуманості дій батьків. Однак більшість із них відчувають перешкоди через психолого-педагогічну некомпетентність. У зв'язку з цим, основне завдання педагогів – пропагувати досвід успішної взаємодії батьків і дітей у сім'ї, розвивати психолого-педагогічну культуру, запобігати можливості здійснення неправильних дій по відношенню до дитини [1].

Питання морального розвитку, виховання, вдосконалення людини в процесі взаємодії дорослих і дітей турбували суспільство завжди і у всі часи. Особливо зараз, коли все частіше можна зустріти жорстокість і насилля, проблема морального виховання стає все більш актуальною. І саме тому завдання школи, сім'ї – відмежувати дитину від світу жорстокості й грубості, познайомити з принципами моралі й етики, сформулювати у неї моральні уявлення і поняття [4].

У праці Сухомлинського „Як виховати справжню людину” подається моральний ідеал, який увібрав у себе найкращі риси менталітету українського народу. В ній розкриваються конкретні принципи, істини, повчання, настанови, рекомендації тощо. Подаються вони у вигляді правил, законів (зокрема законів дружби, правил „Десять не можна”, „Дев'ять негідних речей” та інших), що складають азбуку моральної культури. У ній розкриваються зміст і методика роботи з виховання у дітей любові до Батьківщини і громадянства, ставлення до людей і обов'язку перед ними, ставлення до батьків, рідних, близьких, розуміння життя, добра і зла в ньому, виховання високих моральних якостей і норм поведінки тощо. На підставі багаторічної практичної роботи в школі автор у цій праці вперше у вітчизняній педагогіці глибоко розкриває суть таких понять, як людяність, відповідальність, гідність, терпимість, тактовність тощо. На конкретних прикладах подається методика утвердження у вихованців почуття совісті, сорому, справедливості, скромності, щедрості, милосердя, поваги [2].

Переконливо викладається і методика найтонших сфер морального життя людини – материнського і батьківського виховання, ставлення до батьків, старших членів родини, померлих. Засвоєння дітьми азбуки моральної культури дає їм можливість олюднювати свої вчинки, опановувати духовними цінностями свого народу, розуміти мету і сенс життя [3].

Завдання морального виховання у діяльності педагога полягає в тому, щоб соціально необхідні потреби суспільства перетворити у внутрішні стимули особистості кожної дитини, такі як обов'язок, честь, совість, повага до старших, гідність. Шляхи вирішення проблем виховання шанобливого ставлення до дорослих можуть втілюватися як у процесі спеціального навчання, так і у позаурочній діяльності (у процесі спільних ігор, етичних бесід, конкурсів, тематичного дозвілля).

Ми здійснили вивчення ставлення дітей до старших, дорослих у Кустовецькій ЗОШ І-ІІІ ступенів Полонського району Хмельницької області з учнями 8 класу.

Результати вивчення показали, що 80% учнів класу мають добре сформоване шанобливе ставлення до дорослих, старших, раді допомогти людині, коли вона цього потребує, йдуть на поступки, проявляють вихованість, людяність, співчуття й повагу та найважливішою моральною цінністю вважають благородство. Решта 20% підлітків більш скептично ставляться до оточуючих їх людей, на допомогу підуть виключно лише через велику необхідність, якщо при цьому вбачатимуть користь для себе – винагороду.

Таким чином, на основі проведеного дослідження ми можемо зазначити, що переважна більшість учнів сільської школи мають

позитивне ставлення до старших, з розумінням ставляться до світобачення дорослих, мають якості гуманної й високоморальної особистості. Однак наявність у класі 20% дітей, які мають прагматичне ставлення до взаємин із іншими, потребує виховної колекційної діяльності педагога. Тому для вирішення цієї проблеми, на нашу думку, є необхідним проведення класних виховних робіт, конференцій-зустрічей, індивідуальних бесід з учнями тематичного характеру тощо.

Крім того, ми вважаємо, що розвитку моральних якостей школяра сприятимуть якісні дитячо-батьківські взаємини, оскільки формування шанобливого ставлення до старших насамперед формується у сім'ї й пов'язане зі стилем поведінки батьків. Тому необхідною умовою морального виховання школярів є також підвищення рівня психолого-педагогічної культури батьків.

Список використаної літератури

1. Выготский Л.С. Педагогическая психология / Л.С. Выготский М. : Педагогика, 1991.- 330 с.
2. Сухомлинський В.О. Вибрані твори: в 5 т. / Сухомлинський В.О. – К.: Рад. школа, 1976 – 1977. – Т. 2.
3. Сухомлинский В.А. Избр. пед. соч.: в 3-х т. / В.А. Сухомлинский.- М. : Просвещение, 1979.- Т. 1.- С. 229.
4. <http://libportal.org.ua>

*Світлана Марченко,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н.М. МIRONЧУК.*

Життєві цінності сучасних старшокласників

Ситуація, яка склалась у сучасному суспільстві, ставить перед педагогами нові задачі, крім традиційних, – навчання й виховання. Прикладом таких задач може служити морально-культурна реабілітація підростаючого покоління. Саме реабілітація, тому що в сучасному світі відбувається девальвація традиційних життєвих цінностей, і сучасному підлітку дуже нелегко часом зрозуміти, „що таке добре і що таке погано”.

Термін “цінність” у психологічній науці вживається у працях Рокича, Ш. Шварца [1].

О. Вишневецький визначає життєві цінності як елементи морально – духовного виховання, загальної культури людини, які визначають її ставлення до суспільства, довкілля, інших людей, самого себе. Вишневецький О. пропонує класифікувати цінності відповідно структури

людського суспільства : цінності особистого життя, громадянські цінності, сімейні цінності [3].

Учні віку 15-17 років характеризуються бурхливим ростом і розвитком всього організму. Статеве дозрівання не є визначальним для особистості підлітка, але вносить нові переживання і думки про їхнє життя. Для підлітків характерна розкиданість інтересів. Велике значення в їх житті відіграють різні форми спілкування, велике прагнення до дружнього спілкування. Особливість підліткового періоду вимагає певної диференціації в організації життя хлопців і дівчат. Специфічна соціальна активність підлітка заключається в великій сприйнятливості до засвоєння норм, цінностей та способів поведінки, яка існує в світі дорослих та їх відносин [4]. Виникнення у підлітків уявлень про себе як про людину, яка вже переступила межі дитинства, визначає їх переорієнтацію з одних норм і цінностей на інші – з дитячих на дорослі [2].

Мета статті – визначити життєві цінності учнів старшої групи та підлітків.

Нами було розроблено анкету, де був запропонований список життєвих цінностей, учні проранжували їх відповідно до значущості цих цінностей для себе. У дослідженні брали участь 15 учнів 11 класу та 18 учнів 9 класу Великокорвинецької загальноосвітньої школи. Результати дослідження дають можливість довідатись, як оцінюють значущість різних життєвих цінностей старшокласники. Аналіз результатів дає змогу визначити групи життєвих цінностей учнів 9 та 11 класів. Результати подано на рис.1

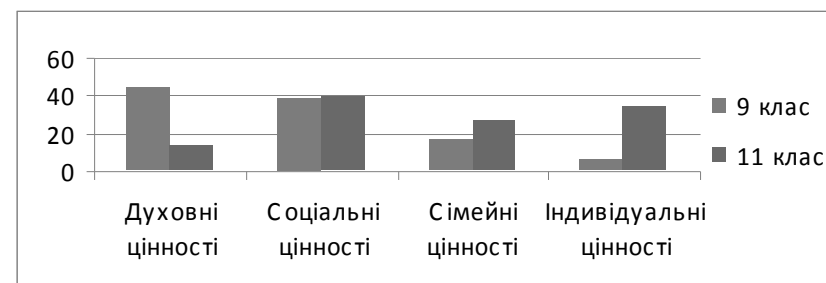

Рис.1. Результати вивчення життєвих цінностей учнів 9 та 11 класів (%)

Анкетування виявило, що для учнів 9 класу на першому місці стоять духовні цінності (44%), на другому – соціальні (38,5%), на третьому – сімейні цінності (16,5%), на останньому місці – індивідуальні цінності (5,5%). Для учнів 11 класу на першому місці стоять соціальні цінності (36,9%), на другому – індивідуальні цінності (34%), на третьому місці – сімейні цінності (26,4%), на останньому місці – духовні цінності (13,2%).

У ході дослідження були виявлені незначні гендерні відмінності в ієрархії життєвих цінностей. Аналіз відповідей хлопців та дівчат 9 класу показав, що переважна більшість хлопців на перше місце ставлять здоровий спосіб життя та різноманітні задоволення. На відміну від хлопців дівчата на перше місце ставлять сімейне щастя та доброзичливість. Під час аналізу відповідей учнів 11 класу було виявлено, що переважна більшість хлопців на перше місце ставлять сімейне щастя та здоровий спосіб життя. Дівчата на перше місце ставили гарну освіту, сімейне щастя.

Усе це дозволяє зробити висновок, що в цілому життєві стратегії старшокласників мають позитивний, соціально прийнятний характер. Разом із тим не можна сказати про повну сформованість системи моральних цінностей. Як і наскільки повно вони сформуються, буде залежати від безлічі факторів, у тому числі й від ефективності взаємодії в цій сфері родини та школи. Необхідно, спираючись на вже сформовані позитивні уявлення про ціннісні орієнтації, з огляду на вікові особливості учнів, шукати найбільш ефективні форми морально-культурного виховання, орієнтуючись не стільки на традиційні дидактичні способи, скільки на творчі форми групової взаємодії педагогів, учнів і батьків.

Список використаної літератури

1. Бреусенко О.А. Динаміка ціннісно-сислової сфери особистості в умовах екзистенціальної кризи: автореф. дис. ...кандидата психол. наук: 09.00.01 / Бреусенко О.А. – К., 2000. – 35 с.
2. Возрастная и педагогическая психология: учеб. пособ. / под ред. А.В. Петровского. – М.: „Просвещение”, 1973.
3. Вишневський О. Природа цінностей виховання // Педагогічна думка. – 2006. – №2. – С.11-14.
4. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. / Фіцула М.М. – [3-тє вид., перероб. і доп.]. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2008. – С.26.

*Сергій Запаловський,
студент III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н.М. Мирончук.*

Формування моральних якостей підлітків

Процес морального виховання – це сукупність послідовних взаємодій вихователя та колективу вихованців, спрямованих на досягнення ефективності та якості педагогічної діяльності й належного рівня моральної вихованості особистості школяра відповідно ідеалу сучасного та майбутнього суспільства [1].

Специфічність процесу морального виховання перш за все характеризується його двосторонністю. Зазначаючи на собі впливи зовнішніх факторів та умов, особистість завжди виявляє активність. Вступаючи до взаємодії з цими впливами та перероблюючи їх, вона змінює свій якісний стан і виявляє його у зовнішніх діях та вчинках, у ставленні до навколишньої дійсності. Завдання вихователя – створювати необхідні та достатні умови для найбільш ефективної взаємодії сторін процесу виховання [2, 90].

Особливістю процесу морального виховання школярів є також його тривалість та безперервність. Якщо процес навчання протікає у певних організаційних та часових межах, у чітко регламентованих умовах, то часові рамки процесу морального виховання менш за все визначені та регламентовані.

Моральне виховання школярів здійснюється у процесі навчання, у позаурочній діяльності, у взаємодії з вчителем, батьками, ровесниками, у системі морального виховання школярів. У навчально-виховному процесі дуже важливі ті стосунки, які виникають між учнями у процесі конкретної діяльності, та здійснюють позитивний вплив на формування їхнього духовного обличчя [2, 110].

Без активності учня важко говорити про успіхи у його духовному розвитку. Вольові дії школяра пов'язані, наприклад, із подоланням негативних бажань, зі свідомим управлінням своєю поведінкою та боротьбою з поганими звичками. Важливо навчити школярів у будь-яких життєвих ситуаціях керуватися ідейно-моральними мотивами своїх дій та вчинків [1].

Дослідження було проведено в 8 класі Поліянвської ЗОШ І-ІІ ступенів Новоград-Волинського району. Було опитано 13 чоловік. У процесі проведення дослідження були виявлені такі результати:

Підлітки найбільше цінують у людині чесність – 76,9%; щирість – 46,1%; доброту – 46,1%. Своім ідеалом школярі вважають батьків – 76,9% опитуваних. Підлітки критично оцінюють сформованість у себе моральних рис: чесність – 69,2%; ввічливість – 38,4%; доброта – 38,4%; наполегливість – 53,8%; відкритість – 46,1%. Підлітки вважають, що найкращим засобом формування у них моральних якостей є книги – 76,9%; комп'ютер – 38,4%. Разом з тим, на їх думку, засобами масової інформації, які негативно впливають на формування у них моральних якостей, є телевізор – 92,3% та Інтернет – 61,5%. Серед моральних учинків, які вони здійснили, підлітки називають: допомогу старшим – 92,3%; поступання місцем у громадському транспорті – 61,5%; захист тварин – 46,1%. Однак, як свідчать спостереження, не завжди названі ними моральні якості реалізуються у повсякденному спілкуванні із однолітками. А це свідчить про недостатню стійкість сформованості у

опитуваних моральних рис. Тому шкільний педагог має звертати на це увагу.

Особливе значення для формування моральної вихованості школярів мають взаємини, які виникають між колективом учнів та педагогом. Через ці стосунки трансформуються його ідеали та уявлення про моральність, формуються власні оцінки та судження, виробляється певна моральна позиція.

Список використаної літератури

1. Практикум з педагогіки / за ред. О. А. Дубасенюк, А.В. Иванченка. – К., 1996. – С. 222 – 244.
2. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. для студ. вузів / Волкова Н. П. – К.: „Академія”, 2002. – 576 с.

*Вікторія Тертенюк,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н.М. Мирончук.*

Сформованість моральних якостей особистості у підлітків

Проблеми морального розвитку, виховання та вдосконалення особистості турбували суспільство в усі часи. Розбудова в Україні якісно нової системи освіти відбувається в умовах ускладнення виховних проблем, поширення негативних явищ у шкільному середовищі. Численні соціологічні та психолого-педагогічні дослідження свідчать про недостатній рівень морально-духовних цінностей, особистісну недосконалість значної частини учнів підліткового віку, песимістичне сприйняття життя, відчуження від дорослих. За цих умов питання морального розвитку підростаючого покоління належить до національних інтересів нашої держави. Навчити дітей творити моральні взаємини в гармонії з іншими людьми, самим собою, світом навколо себе – завдання виховної діяльності школи [1, 25].

Проблема морального становлення молодого покоління постійно перебуває в центрі уваги вчених, зокрема Ю. Азарова, В. Білоусової, О. Богданової, А. Бойко, М. Красовицького, А. Мудрика, Л. Рувінського, К. Чорної та ін. Вивченням проблем морального виховання також займалися: Г. Ващенко, Б. Грінченко, В. Духнович, А. Макаренко, І. Огієнко, С. Русова, Г. Сковорода, В. Сухомлинський, К. Ушинський та ін.

Мета статті – виявити рівень сформованості моральних якостей в учнів-підлітків.

Моральне виховання – цілеспрямована взаємодія дорослого і дитини з метою формування моральних почуттів і якостей, засвоєння моральних

норм і правил, розвитку моральних мотивів і навичок поведінки. Моральне виховання розпочинається в сім'ї, продовжуючись у процесі соціалізації особистості. Воно передбачає формування позитивного ставлення до Батьківщини, суспільства, людей, праці, своїх обов'язків, самого себе. Моральне виховання – це двостороння взаємодія вихователя і вихованців, що полягає в засвоєнні вихованцями моральних понять, у ставленні до морального та аморального у вчинках і в загальній поведінці. Моральні поняття починають керувати діями лише тоді, коли вони не тільки вивчені, але й усвідомлені та перетворені на моральні переконання. Наявність таких переконань, сталих навичок моральної поведінки свідчить про моральну зрілість людини. Єдність моральної свідомості, моральних почуттів і моральної поведінки втілена у стійких моральних якостях особистості [2, 32].

Моральне виховання з перших років життя дитини спрямоване на формування її моральної позиції, ціннісних орієнтирів, інтересів і потреб. Адже на цьому етапі закладаються основи морального розвитку особистості, розвиваються уявлення, почуття, звички, які спрямовують подальше її вдосконалення. На кожному етапі вікового розвитку школяра відбуваються певні зміни, що виявляються у розвитку моральних мотивів поведінки [2, 34].

Поняття “моральні якості особистості” дуже складне. Воно дозволяє виділити в суспільному житті і схарактеризувати з морального погляду найтипівіші риси поведінки людини. Моральні якості характеризують як вчинки, незалежно від того, хто їх здійснює, так і окремі сторони поведінки особистості, які виступають як риси її характеру. Поняття “моральні якості” не містить у собі конкретних вказівок на те, які вчинки людина повинна здійснювати, а які ні. Воно лише узагальнює, характеризує та оцінює окремі сторони поведінки, а людина повинна сама вирішувати, як їй треба діяти в окремих ситуаціях, щоб проявити певні моральні якості [3, 82-83, 98].

Ми провели дослідження “Сформованість моральних якостей особистості” у Новоборовській ЗОШ № 2 Житомирської області з учнями сьомого класу. Нами було розроблено анкету, з допомогою якої ми з'ясували рівень сформованості моральних якостей учнів. Результати дослідження показали, що 60% учнів мають середній рівень сформованості моральних якостей, тобто такі учні дотримуються певних моральних норм і правил поведінки, поважають значущих людей, можуть допомогти людині, коли в цьому буде потреба, чесні й відповідальні в окремих випадках, у 20% опитуваних – високий рівень, їм властиве доброзичливе ставлення до людей, турбота про них, допомога, чуйність, повага, виконання доручень, сумлінність, старанність у праці, сумлінне виконання своїх обов'язків, та ще у 20% учнів – низький рівень, тобто

вони виявляють неповагу до оточуючих людей, безвідповідальність, байдужість, у них відсутня готовність допомагати.

Отже, можемо зробити такий висновок, що більшість учнів даного класу має середній рівень сформованості моральних якостей. Учні дотримуються деяких норм і правил поведінки, можуть допомогти людині, коли це необхідно, виконують свої обов'язки. Однак педагогові потрібно прагнути сформувати у школярів вищий рівень моральності. З цією метою можна застосувати низку методів: розв'язування життєвих ситуацій, вирішення моральних дилем, включення дітей у спільну значущу діяльність, організація допомоги молодшим школярам, дискусії тощо.

Список використаної літератури

1. Бех И.Д. Психологические основы нравственного развития личности / Бех И.Д. – К., 1992. – 43 с.
2. Білоусова В.О. Теорія і методика гуманізації відносин старшокласників у позаурочній діяльності загальноосвітньої школи: монографія / Білоусова В.О. – К.: ІЗМН, 1997. – 192 с.
3. Вишневський О. Концепція демократизації українського виховання / Вишневський О. // Концептуальні засади демократизації та реформування освіти в Україні. Педагогічні концепції. – К.: Школяр, 1997. – С. 78-122.

*Олена Сидяка,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Моральність людини та рівень її сформованості у восьмикласників

Виховання – цілеспрямований свідомий процес формування гармонійної особистості, що включає формування гуманності, працелюбства, чесності, правдивості, дисциплінованості, почуття відповідальності, власної гідності, виховання патріотизму, любові до Батьківщини. Процес виховання відображає становлення кожної людини [1, 89].

Усебічний розвиток особистості передбачає формування загальнолюдських норм життєдіяльності, а також добра, краси, істини, свободи й совісті, поваги й любові. За цими показниками, тобто з позицій загальнолюдської моралі в повсякденному житті, й оцінюється моральна вихованість суб'єкта.

Дослідженням цієї проблеми займалися такі філософи античності як: Піфагор, Демокрит, Аристотель. Піфагор говорив, що головне для людини „наставити душу до добра і зла”. Я. Коменський зауважував, що

зневага до виховання є кроком до загибелі людей, сімей, держав і всього людства [1, 89]. Особливо це стосується виховання моральності, яка передбачає в людини сформованість таких рис, як доброта, увага, чуйність, повага, гідність, працелюбність тощо.

Ряд дослідників та вчених, зокрема Л.М. Толстой, А.С. Макаренко, В.О. Сухомлинський, І.Ф. Харламов, І.С. Мар'єнко, Б.Т. Лихачов, І. Подласий та ін., висвітлювали у своїх роботах сутність основних понять теорії морального виховання, змісту, методів морального виховання.

Система моральних цінностей в українців сформувалася здавна. На їх основі впродовж віків у нашого народу культивувалися гуманізм і любов до рідної землі, патріотизм і громадянський обов'язок, волелюбність і самовідданість у боротьбі за незалежність, високе людське сумління, шанобливе ставлення до батьків. Пошук шляхів до цілісного, гармонійного світу та людського буття не може не зачіпати проблем освіти й виховання. Сьогодні це стало глобальною проблемою.

Тож мета статті полягає в тому, щоб охарактеризувати рівень сформованості моральних якостей у сучасних школярів та визначити можливі шляхи їх розвитку в учнів.

Ми провели мікродослідження на базі Житомирського міського колегіуму з учнями 8-А класу з метою виявлення у них рівня сформованості моральної поведінки. Було розроблено спеціальні анкети, що містили як прямі, так і розгорнуті відповіді. За допомогою анкети було виявлено рівні моральної вихованості учнів. Порівняння здійснювалося на основі трьох рівнів: високого, середнього, низького.

Проведення даного мікродослідження показує, що загальний рівень моральної поведінки, який сформувався в учнів на момент їхнього вікового розвитку, відповідає загальноприйнятим нормам суспільства. Хоча слід відзначити, що 20% опитуваних отримали бали нижче середнього рівня, 60% отримали високі бали (вище середнього) і 20% – середні бали.

Найбільшу кількість негативних оцінок опитувані отримали за критерієм „соціальна активність”. А це свідчить про низький рівень соціальної свідомості учнів, що призводить до негативного, або пасивного, ставлення до участі у громадсько-активній діяльності. Не цікавляться життям класу, школи, відмовляються брати участь у різних заходах, не можуть об'єктивно сформулювати і висловити власну думку. Отже, існує видима необхідність пробудити свідомість дітей, зацікавити їх, залучити до різних видів діяльності, що має дати позитивні результати.

Також анкета містила запитання „Які риси особистості однокласників вам подобаються, а які ви засуджуєте?”. На що 90% опитуваних зазначали, що поважають такі риси, як справедливість, чесність, вірність, взаємодопомогу. Засуджують зраду, брехню,

корисливість. Можна вважати відповіді учнів досить відвертими, тому що вони відповідають дійсності. А це наштовхує на висновок, що основні моральні якості людини вони розуміють та цінують.

Завданням як педагогів, так і батьків, є зберегти і розвинути дані якості у підлітків. З цією метою слід організувати активну діяльність школярів, в якій би вони практично закріплювали сформовані моральні якості та набували нових: зокрема, спільну суспільно корисну діяльність, участь у трудових акціях, волонтерську діяльність, шефські дії з молодшими школярами та ін.

Список використаної літератури

1. Волкова Н.П. Педагогіка: навч. посіб. / Волкова Н. П. – К.: Академія, 2002. – 576 с.

*Слюсаренко Юлія,
студентка II курсу ННІ іноземної філології.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
асистент кафедри педагогіки В.В. Павленко.*

Особливості девіантної поведінки у дітей підліткового віку

Щодня, йдучи на роботу, в університет, у справах ми зіштовхуємося з різними людьми: з дітьми, з молодими людьми, з людьми середнього та похилого віку, але більше всього в очі впадають підлітки. Поведінка сучасних підлітків значно відрізняється від загальноприйнятих норм і правил. Вони, як правило, виглядають і поведуться занадто зухвало. Сучасного підлітка впізнати дуже легко за такими критеріями, як: нестандартний одяг, зачіска, взуття, незрозуміла мова, „оздоблена” сленгом і нецензурною лексикою, їх приналежність до різних субкультур (готи, Емо, репери, хіпі, панки тощо), але головне те, що їхні вчинки незрозумілі більшій частині суспільства, а отже, неприйнятні.

Більш того, на даний момент ми зіткнулися з тим, що молоде покоління вже сьогодні не тільки проявляє форми девіантної поведінки у вигляді паління тютюну, алкоголізму, наркоманії, але й скоює серйозніші провини – прилучена до азартних ігор, які у 85% випадків спонукають до злочину (наприклад, до крадіжок, мародерства тощо), а також вбивства, жорстокого насильства над тваринами і над людьми. Залучившись до антисоціального способу життя, сучасні підлітки не тільки заподіюють шкоду оточуючим, але й власному здоров'ю, не можуть самостійно соціально адаптуватися [3, 43-45].

Вивчення відхилень у поведінці має свою багатовікову історію: з погляду фізіології та психології (Л. Виготський, Д. Ельконін, О. Леонтьєв, Д. Ламбозо, О. Петровський, В. Шелдон), соціології

(Г. Беккер, Е. Дюркгейм, Р. Лінтон, Р. Мертон, Міллер), педагогіки (П. Блонський, Г. Гордон, Я. Корчак, А. Макаренко, Й. Песталоцці, Ж.-Ж. Руссо, В. Сухомлинський, К. Ушинський, С. Шацький).

Незважаючи на багатовіковий досвід, інтерес сучасних науковців до проблем девіації є стійким і виправданим. Дослідження девіантної поведінки у світовій науковій літературі представлені достатньо широко, а в сучасній вітчизняній психології і педагогіці є визначальними, тому що саме девіантна поведінка перешкоджає соціалізації особистості, її становленню й формуванню, розвитку її громадянської самосвідомості.

Підлітковий вік має дуже важливе значення у розвитку та становленні особистості людини. У цей період значно поширюється обсяг діяльності людини, помітно змінюється характер, відбуваються відчутні особистісні зміни, з'являються новоутворення, закладаються основи свідомої поведінки та вимальовується загальна картина моральних переконань. Але проблемним є те, що все це відбувається на фоні фізіологічного й психічного розвитку підлітка, його духовного становлення. Для дітей такого віку провідною діяльністю є спілкування з ровесниками і наслідування їхнього прикладу. Для них характерне почуття дорослості, критичне ставлення до людей, старших за віком, а головне, потреба у самовихованні, самоствердженні, самосвідомості та у розвитку самооцінки. Тому підлітковий вік характеризується фахівцями як перехідний, складний, важкий, критичний. Звідси й неадекватність реакцій у відносинах із навколишнім середовищем, суперечність у діях і вчинках, які сприймаються дорослими, як аномалія, відхилення від загальноприйнятих правил і норм поведінки [1, 65-69].

Зміни в поведінці дитини (як-от: дратівливість, брутальність, невихованість, небажання навчатися) спричиняють одночасне бурхливе фізичне зростання і статеве дозрівання, занепокоєння сприйняттям себе іншими людьми та пошук професійного покликання. Підліток намагається самовизначитися, ідентифікувати себе як члена однієї із соціальних груп, що водночас вимагає від нього прийняття атрибутів цієї групи: поведінки, стилю одягу, мовлення [3, 43-45].

Девіантна поведінка – поведінка індивіда або групи, яка не відповідає загальноприйнятим нормам, внаслідок чого відбувається порушення цих норм. Проблема девіантної поведінки та її корекція завжди була важливою у педагогіці, психології, кримінології, але останнім часом вона набуває масового характеру.

Людина не народжується девіантною, а стає такою поступово. Психологічні труднощі, емоційні розлади і порушення поведінки досить часто зустрічаються у більшості дітей. Це – невід'ємна частина розвитку. У підлітків з девіантною поведінкою спостерігається порушення в емоційно-вольовій сфері. Для них характерні невірноваженість,

запальність, імпульсивність, часта зміна настрою, емоційна нестійкість. Така нестабільність характеру впливає на відносини в класному колективі з однолітками, з дорослими, призводить до частих конфліктів.

У психолого-педагогічній літературі та практиці школи до підлітків з девіантною поведінкою відносять усіх психічно здорових дітей (з відхиленнями у межах норми), які мають проблеми (затримку, відставання) в етичному, розумовому, емоційно-вольовому розвитку внаслідок недоліків і прорахунків виховання (сімейного або суспільного), несприятливої ситуації розвитку в той чи інший період становлення, тому такі діти не підлягають звичайним заходам педагогічного впливу [1].

Суттєва ознака девіантної поведінки – конфлікт, суперечність між існуючими нормами моралі та права, а також невміння, небажання або нездатність підлітка відповідним чином їх виконувати.

Цікаво те, що на сьогоднішній день серед мотивів антигромадянської поведінки підлітків майже половина скоєних правопорушень пов'язана із задоволенням примітивних, зокрема аномальних для підліткового віку, потреб (спиртне, тютюнові вироби, наркотичні речовини тощо). За статистикою, частина підлітків (до 20 %) скоюють правопорушення з прагнення пізнати нове, випробувати незвідане, інша частина – з пустощів, з нічого робити (11 %). Та близько чверті відсотків правопорушень здійснюються з бажання самоствердитись серед однолітків [1].

Цілком зрозуміло, що сучасна молодь не отримує належної уваги іноді навіть зі сторони батьків, не кажучи вже про державу. Тому під час аналізу та пошуку шляхів подолання девіантної поведінки в школярів необхідно враховувати: особливості підліткового віку, негативні чинники впливу сім'ї, чинники навколишнього середовища, впливи на людину в процесі її розвитку, негативний вплив найближчого оточення і, перш за все, зважати на антипедагогічну поведінку батьків, дорослих, однолітків, негативний вплив засобів масової інформації, особливо телебачення та масової відеопродукції.

Більш того, існують й безліч інших чинників середовища, що позначаються на дезадаптації підлітка, наприклад: недоліки у вихованні підлітка, помилки сімейного виховання, тепличні умови, відчуження дитини від будь-яких життєвих проблем, що сприяють формуванню інфантильності; помилки та упущення в процесі навчання та виховання в освітній установі, особливо в школі; залучення підлітка до спиртних напоїв, тютюнокуріння, наркотиків, азартних ігор; відсутність єдності та узгодженості у виховній діяльності батьків у сім'ї; у взаємодії сім'ї та школи тощо; негативна особистісна позиція самого підлітка; відхилення в самооцінці дитини; відхилення в особистісних домаганнях підлітка (витікають з відхилень у самооцінці, немає бажання і активності у досягненні своєї мети) [1].

Більшість фахівців вважає, що девіантна поведінка закономірна в тому, що не виникає на порожньому місці. „Важкі” підлітки, як правило, виростають у неблагополучних сім'ях. Зазвичай девіантна поведінка стає наслідком цілого комплексу причин. Це і спадкові захворювання, і неналежний догляд за дитиною, і нездорові сімейні стосунки тощо. Особливу проблему в таких сім'ях становлять прояви жорстокості до дітей у вигляді фізичних покарань і, навіть, сексуальне насильство. Безумовно, негативний відбиток на психіку дитини накладає спостереження за проявами жорстокості й насильства як у власній сім'ї, так і в телепередачах і кінофільмах [4].

Проблема девіантності повинна вирішуватися через підвищення ролі сім'ї в профілактиці такої поведінки підлітків. Також необхідне підвищення виховної ролі школи в попередженні та подоланні відхилень у дітей – підготовки якості вчительського складу, створення при школах соціальної служби, яка б могла сприяти індивідуалізації роботи з девіантними підлітками, розвиток системи позанавчальної виховної роботи з ними в умовах школи. Та найголовніше те, що єдність сім'ї та школи об'єднує та підсилює виховний вплив на девіантних підлітків.

Сукупність усіх цих соціальних чинників справляє істотний вплив на розвиток особистості підлітка. Чинники визначають характер соціальної активності – її позитивне чи негативне спрямування.

Загальної педагогіки для впливу на підлітків з девіантною поведінкою замало, необхідно застосовувати інші прийоми та методики, які вивчає *соціальна педагогіка*. Вона має на меті допомогу неповнолітнім, які мають проблеми в задоволенні особистих потреб та у пристосуванні до соціальних, фізичних і психічних норм суспільства [3].

Отже, цілком обґрунтовано можна стверджувати, що кінцевою метою виховання, як процесу, який формує особистість, є вчинки особистості, які є соціальною дією, що об'єднує особистість і соціум. Тому виховання відіграє значну роль у житті людини, воно не існує поза певним середовищем і може бути зрозумілим лише у взаємодії з ним. Водночас виховання є суспільним процесом, одним із компонентів соціального середовища.

Список використаної літератури

1. Афанасьєва В.В. Психолого-педагогічні проблеми соціальної адаптації девіантних підлітків / В.В. Афанасьєва // Соціальна педагогіка: теорія та практика. – 2009. – №2. – С.65-69.
2. Коць М. Психологічні детермінанти конфліктної поведінки підлітків // М. Коць, І. Мудрик // Соціальна психологія. – 2007. – № 1. – С.162-169.
3. Лазаренко О. Соціально-психологічний аспект у профілактиці девіантної поведінки підлітків / О. Лазаренко // Рідна школа. – 2009. – № 5/6. – С.40-43.

4. Синьов В. Встановлення психологічного контакту у вихованні неповнолітніх з девіантною поведінкою / В. Синьов, В. Кривуша // Рідна школа. – 2009. – № 5/6. – С.43-45.

5. Супрун М. Девіантна поведінка дітей і підлітків: соціально-психологічний аспект / М. Супрун, Н. Перепечина // Соціальна психологія. – 2009. – № 2. – С.178-184.

6. Хомік В.С. Агресія у різних юнацьких і дитячих когортах: дослідження в українській психології / В.С. Хомік // Практична психологія та соціальна робота. – 2007. – № 7. – С. 6-7.

*Віктор Масляніцин,
підполковник міліції,
перший заступник начальника –
начальник навч. відділення училища проф. підготовки
працівників міліції УМВС України в Житомирській області*

В.О.Сухомлинський і пропедевтика девіантної поведінки неповнолітніх

Дотримання Україною світових стандартів демократії у розбудові державності, імплементація нормативно-правових актів ООН, Ради Європи набуває сьогодні особливої актуальності.

Головною перевагою демократії провідних країн міжнародної спільноти є не декларація прав і свобод людини, а їх гарантія, реалізація у повсякденному житті. Проте, як не існує прав без обов'язків, так і не може бути обов'язків без прав. Правове виховання особистості починається від дитинства і здійснюється все життя людини. Ступінь усвідомлення громадянином соціальної значущості права, його функцій залежить від загального рівня виховання суб'єкта. Висока культура бажань особистості – це необхідна передумова того, щоб потреба у покараннях взагалі не виникала.

Як пише В.М. Кудрявцев, „криміналістичні дослідження свідчать про те, що найважливішим мотивуючим фактором злочину є певні властивості особистості” [6, 6]. Однак слід пам'ятати, що людина існує в трьох вимірах – біологічному, духовному і соціальному. Кризові явища соціально-політичного характеру негативно впливають на людину, як виду біологічного. Високий рівень смертності, зубожіння широких верств населення, погіршення соціального захисту є головними підставами деструктивних настроїв у суспільстві. Так у 2010 році кількість зареєстрованих злочинів порівняно з 2009 роком збільшилась на 15,2% (на 66 тис.). За останні 20 років злочинність „помолодшала” в середньому на 2-3 роки. Близько 62% усіх злочинів здійснюють 16-17-річні. У 2010 році кількість злочинів, скоєних дітьми, порівняно з 2009 роком, зросла на 22,3% [4]. Необхідно звернути увагу на той факт, що за вчинення таких

тяжких злочинів, як убивство, бандитизм, терористичний акт, грабіж, розбій, відповідальність настає з 14-и років [3, 180].

Дослідженням аспектів правового виховання займалися такі провідні вчені, як О. Аграновська, І. Голосніченко, Я. Кондратьєв, М. Матузова, А. Макаренко, В. Сухомлинський, Ю. Ткаченко та ін.

Усебічно дане питання було досліджено В.О. Сухомлинським. Педагогічна спадщина видатного педагога має багатоплановий характер: ідейно-політичне виховання, громадянське, розумове, трудове, етичне, естетичне, а також фізичне у їх органічній єдності [2, 9]. Залежно від того, в яких умовах виховується підліток, які джерела пізнання, мислення, бачення світу впливали на його думку і почуття у дитинстві, його або хвилює зло, що вчинюється на його очах, і радує добро, або він байдужий і до зла, і до добра [2, 271].

Усім добре відома соціальна реклама, коли дитина дошкільного віку звертається до батьків з простими запитаннями про навколишній світ і не відчуваючи при цьому бажання тата і мами знайти час приділити їй увагу, відверто висловлює свій протест: „Навіщо ви мене народили, якщо не хочете зі мною розмовляти!”. Можна стверджувати, що головними причинами асоціальної поведінки дітей, підлітків є байдужість батьків до своєї дитини, соціальна незахищеність, педагогічна занедбаність, а також, в окремих випадках, негативне оточення.

У своїй книзі „Народження громадянина” В.О. Сухомлинський посиляється на вивчення ним матеріалів 460 кримінальних справ досудового слідства по розслідуванню злочинів, вчинених неповнолітніми у віці від 12 до 15 років (у масштабах району, області). З'ясувалось, що у зазначеному вище віці серед підлітків правопорушників удвічі більше, ніж серед дівчат та хлопців віком від 15 до 18 років. На його думку, причинами такого становища є проблеми у родинах, незацікавленість батьків навчанням дітей у школі, ігнорування їх успіхів, проблем [2, 272]. Як слушно зауважує О.В. Татарінцева, при здійсненні правового впливу суспільства на суб'єкта суспільних правовідносин необхідно усвідомити певні особливості сприйняття ним правових норм, а також реакцію на суспільний контроль [1, 4].

Соціальний стан суспільства відображається, як відомо, на його біологічному стані. Проблеми економічного характеру, політична нестабільність негативно впливають на життя і здоров'я людей: залишаються невирішеними проблеми покращення соціального захисту, охорони здоров'я, праці, навколишнього середовища, скоротилась тривалість життя громадян України.

Феномен взаємозв'язку і взаємозалежності суспільства і людини в біологічному й історичному плані вивчали такі представники

екзистенціальної філософії, як М. Бердяєв, Е. Гусерль, С. К'єркегор, А. Камю, Ф. Ніцше, Ж.-П. Сартр, К. Ясперс та ін.

У період своєї трудової діяльності В.О. Сухомлинським було вивчено життя 460 родин, у яких виховувались підлітки, що вчинили протиправні діяння. „У жодної з цих родин... не було сімейної бібліотеки... жоден, з тих, хто скоїв злочин, не міг назвати ні одного музичного твору симфонічної, оперної, чи камерної музики, ніхто не міг назвати жодного імені композитора... Всім 460 підліткам було запропоновано прослухати такі два музичних твору: „Танок маленьких лебедів” з балету „Лебедине озеро” П.І. Чайковського і „Танок ельфів” Є. Гріга... Жоден із цих підлітків не міг сказати, які картини створив композитор музичними образами... По очах підлітків я бачив: ні в кого з них музична мелодія не пробуджує ніяких почуттів, не викликає ніяких спогадів” [2, 273].

Виникає питання, у чому причина такої бездуховності? Згадаємо недалеке минуле, коли Україна була часткою тоталітарної супердержави – СРСР, ідеологія якої жорстко контролювала всі сторони буття, у тому числі свободу творчості, інтелект, дух людини, здійснювалась асиміляція української культури. Держава-експлуататор привласнювала матеріальні та духовні багатства, засоби виробництва, результат праці людей. Єдине мілітаризоване суспільство союзних республік з населенням понад 268 млн. чол. існувало понад 70 років на території 22402 тис. кв. км. Однак сила – не той компонент, який веде цивілізацію до прогресу. Свобода є природною потребою людини. Існуюча система перестала відповідати інтересам людей, вимогам часу. Розпаду радянської держави передувала глибока криза – економічна, політична, духовна. Її наслідками стали розгул інстинктів та пристрастей, що ми спостерігаємо і сьогодні. Як писав К. Ясперс: „...в людській природі біологічні й історичні риси, по правді, нерозривно пов'язані” [7, 63].

Як вірно зазначив Єріх Фромм, біологічна адаптація людини супроводжується захисною агресією [5, 181]. Конфлікт біологічного і соціального полягає у тому, що продукт соціальної діяльності не завжди відповідає біологічним потребам спільноти. Відповідного балансу можна досягти лише вихованням високої духовної культури, яка виявляється у альтруїзмі, самопожертві, законослухняності.

Як справедливо зауважує В.О. Сухомлинський, однією з великих бід шкільного виховання – є забуття того, що дитина перестає бути дитиною [5, 276]. Відсутність загальнодержавної концепції патріотичного виховання, гонитва за рейтингами у сучасній школі є одні з причин дитячого протесту проти тієї бездуховності, що панує сьогодні у суспільстві. Великий педагог вчив дітей будувати відносини з людьми, як удома, так і в школі, на відповідальності й обов'язку. Необхідно виховувати повагу підлітка до закону, держави, активно залучати до

проведення занять з основ правознавства представників правоохоронних органів, готувати спільні семінари, тренінги та ін.

Особливо турбує, як писав В.О. Сухомлинський, те, щоб дитяче серце не огрублялось, не озлоблювалось, не ставало холодним, байдужим, жорстоким через фізичні способи „виховання” – ременем та тумаками. „... З іншого боку, необхідність у покаранні не виникає там, де панує дух взаємної довіри, теплоти, де дитина змалку відчуває поряд з собою високоморальну, духовну людину” [4, 280]. Такі „прийоми виховного впливу” як крик, примус, покарання у ставленні до дитини, підлітка породжують грубість, пробуджують у вихованців лише руйнівні інстинкти.

Проблеми, які хвилювали класика педагогічної думки 30 років тому, актуальні й сьогодні. Існуючі проблеми в організації виховної роботи з підростаючим поколінням залишаються невирішеними. Життя вимагає запровадити вивчення у вищих навчальних закладах такої науки, як юридична педагогіка, завданнями якої є дослідження різноманітних аспектів педагогічної діяльності, механізмів навчання, виховання і розвитку правової освіти, а також чинників, що впливають на стан законності та правопорядку. Успішне вирішення проблеми профілактики правопорушень неповнолітніх слугуватиме процесу розбудови правової держави, формуванню громадянського суспільства, у якому кожна дитина, як мріяв видатний педагог сучасності, буде мати реальну можливість удосконалюватись у своїй позитивній безкінечності, відчувати себе епіцентром любові близьких людей, головною цінністю суспільства, найкращим творінням Всесвіту.

Список використаної літератури

1. Татаринцева Е.В. Правовое воспитание (методология и методика): метод. пособие / Татаринцева Е.В. – М.: – Высш. шк., 1990. – 175 с.
2. Сухомлинский В.А. Избранные педагогические сочинения: в 3 – х т. / Сухомлинский В.А. – М.: Педагогика, 1979. – Т.1. / Сост. О.С. Богданова, В.З. Смаль. – 1979. – 560 с.
3. Научно-практический комментарий к криминальному кодексу Украины: у 2-х ч. / под заг. ред. Потребенко М.О., Гончаренко В.Г. – К.: „Форум”, 2001.
4. Більше половини злочинів в Україні здійснюють підлітки [Електронний ресурс] // Режим доступу: [http:// life.pravda.com.ua](http://life.pravda.com.ua)
5. Анатомия человеческой деструктивности: перевод / авт. вступ ст. П.С.Гуревич. – М.: Республика, 1984. – С. 181. – (Мыслители XX века).
6. Кудрявцев В.Н. Введение / Кудрявцев В.Н. // Криминальная мотивация. – М., 1986. – С.6.
7. Ясперс К. Философия века / Ясперс К. // Смысл и назначение истории. – М., 1991. – С.63.
8. МВС здатне забезпечити порядок у суспільстві // Іменем Закону. – 2009. – № 6-7. – С. 2.

*Катерина Венгер,
магістрант ННІ педагогіки.*

Формування естетичної культури в учнів початкових класів

На сучасному етапі розвитку суспільства відбуваються значні зміни як у соціально-економічній, так і культурній сферах життя України.

У зв'язку з цим Державною національною програмою “Освіта (Україна ХХІ століття)” пріоритетними визначено гуманізацію та гуманітаризацію системи освіти, що має сприяти вихованню й розвитку духовної культури підростаючого покоління. У реалізації цієї мети значна роль належить естетичному вихованню, спрямованому на формування в особистості естетичної культури.

Сьогодні, в умовах відродження національної культури, актуальною є проблема естетичного виховання підростаючого покоління. Досліджуючи особливості різних психоемоційних засобів впливу на школярів, зокрема мистецтва, що найбільш природно й тонко торкається найрізноманітніших струн чутливої дитячої душі, науковці відзначають, що у сучасних школярів прогресує тенденція до байдужості. До школи приходять діти, які швидше мислять, володіють більшою інформацією, але менше дивуються, менше захоплюються, їх не дуже приваблюють різні природні явища, творчі результати людських надбань [2,38].

Актуальність теми дослідження зумовлена необхідністю протистояння духовному зубожінню молоді, викликаному різкою зміною напрямів соціально-економічного і культурного розвитку суспільства та втратою, для значної частини громадян України звичних ціннісно-ідеологічних установок, змін у ставленні до мистецтва, визначенні ролі мистецтва і його значення у житті суспільства. Усе це істотно вплинуло і на дітей молодшого шкільного віку. Духовне відродження суспільства, актуалізація мистецтва як продукту історичного, культурного розвитку народу і дієвого чинника художньо-естетичного виховання підростаючого покоління повинно відбуватися у різних напрямках і з різними віковими категоріями членів нашого суспільства, а перш за все з дітьми – нашим майбутнім. Тому актуальною визначено потребу в формуванні естетичної культури молодших школярів [3,14].

У практичній діяльності загальноосвітньої школи відчувається певне згасання розпочатого поглибленого розвитку основ національного виховання, високої художньо-естетичної освіченості особистості учня. Спостерігається самотійна орієнтація дітей на відхилення вбік від засвоєння та усвідомлення краси української природи, рідної мови, народної пісні. Мають місце заформалізовані та недостатньо усвідомлювані учнями виховні заходи, що здійснюються заради виконання робочого плану [5, 56].

Проблемі естетичного виховання, пошуку його вдосконалення присвячені роботи педагогів В.М. Шацької, Б.Т.Лихачова, О.В.Гулиги, К.В.Гавриловця, М.В.Гончаренка, М.П.Капустіна, А.Б.Щербо та Д.М.Джоли. На їх думку, існує багато шляхів естетичного виховання, але найефективніший – це мистецтво.

Мета дослідження полягає у розкритті напрямів ефективності формування естетичної культури молодших школярів.

Як результат естетичного виховання, поняття “естетична культура” переважно розпочинається з розгляду аналізу поняття “культура”. М. Киященко та М. Лейзеров поняття “культура” визначають як процес конкретно-історичного перетворення людьми природного середовища, до якого включається і сама людина і який виражається в освоєнні та створенні нових матеріальних і духовних цінностей, і суспільних відносин, які сприяють гуманізації як кожної окремої особи, так і всього суспільства [1, 43].

Поняття „естетична культура” розглядається багатьма вченими (Г.Апресян, О.Буров, І.Зязюн, М.Каган, А.Комарова, Г.Лабковська, В.Липський, В.Малахов, Н.Миропольська, М.Овсянников, Л.Печко, С.Раппорт та ін.), які підкреслюють, що її формування пов'язане з розвитком естетичних творчих здібностей особистості. Останні сприяють перетворенню нею світу (природи й суспільного життя) “за законами краси”. Естетична культура реально виявляється в будь-якому вчинку людини, в її ставленні до довкілля.

Таким чином, можна зробити висновок, “естетична культура” базується на єдності розвинутої емоційної сфери особистості та її естетичної діяльності.

Естетична культура – це здатність особистості до повноцінного сприймання, правильного розуміння прекрасного у мистецтві і дійсності, прагнення й уміння будувати своє життя за законами краси.

Естетична культура формується в процесі художньо-естетичного виховання, є його метою. Завдання і зміст художньо-естетичного виховання визначаються обсягом поняття „естетична культура”: розвиток естетичних смаків, почуттів, потреб, знань, ідеалів, вироблення художньо-естетичних умінь, творчих здібностей [1, 55].

Узагальнюючи позиції дослідників, визначаємо “естетичну культуру особистості” як цілісність естетичної свідомості та естетичної діяльності, основою якої є емоційно-почуттєве переживання вражень, знання з мистецтва та різних сфер життя, яке: 1) виявляється у різних формах естетичного ставлення (відчуття, оцінювання тощо); 2) детермінує життєву позицію особистості; 3) є проявом ціннісної позиції особистості.

Отже, формування естетичної культури молодших школярів становить багатогранний процес естетичного виховання, органічними

складовими якого є естетична свідомість дитини (сприймання, інтереси, потреби, оцінки щодо мистецтва та оточуючого світу) та відображена в навчанні, спілкуванні, побуті, грі естетична діяльність як художньо-практична творчість, що зрештою спрямовується на виховання ціннісних життєвих позицій. Формування естетичної культури, її розвиток істотно залежить від активного ставлення школярів до естетичних цінностей, розвиненого прагнення “споживання” цінностей мистецтва. Однак „споживання” мистецьких цінностей не гарантує ефективності формування естетичної культури, оскільки мають сформуватися навички естетичного сприймання, естетичного оцінювання, рефлексії [5, 25].

Експериментальне дослідження „Формування естетичної культури у молодших школярів” проводилося з учнями 3-А класу Житомирської загальноосвітньої школи І – ІІІ ступенів №33. У дослідженні брало участь 24 учні, віком 8-9 років. Дослідження проводилося протягом третьої четверті після закінчення зимових канікул.

Нами було розроблено та проведено дві анкети “Мотиви вчинку” і “Прекрасне і потворне у житті людини”.

Результати дослідження учнів 3-А класу за анкетною „Прекрасне і потворне у житті людини” виявилися такі: лише 4% школярів виявили високий рівень сформованості естетичної культури, 75% – середній, а 21% дітей мають низький рівень сформованості естетичної культури.

Так, виконуючи завдання щодо тлумачення понять „красиве”, „потворне”, учні відповідали загальними фразами, асоціативними поняттями, а інколи взагалі описували людину чи її зовнішні ознаки. Приклади висловлювань: зовнішня поведінка, Катерина Володимирівна, природа, ліс та інші. Деякі учні взагалі не могли відповісти на ці запитання. Стосовно завдання анкети, яке передбачало вибір варіантів відповідей, з якими можна співвіднести поняття „красиве та потворне”, більшість учнів 3-го класу підкреслили майже всі варіанти, що запропоновані в анкеті (зовнішність, поведінка, мовлення, побут, ставлення до батьків, друзів), а власного прикладу не змогли навести. Можна зробити висновок, що діти мають лише загальні уявлення про красиве та потворне у житті людини.

Результати анкети „Мотиви вчинку” виявилися наступні: у 50% учнів високий рівень естетичної культури, у 41% – середній та у 9% учнів низький рівень сформованості мотивації до виявлення естетичної культури. Таким чином, можна зробити висновок, що в більшості учнів переважає мотивація, спрямована на задоволення власних, іноді егоїстичних, потреб, пов'язаних з естетичним добробутом, особистою вигодою і т. п.

Дані констатувального експерименту засвідчили, що резерви естетичного розвитку молодших школярів в умовах дитячого

дозвілєвого колективу в даній школі розкриті не повністю і, відповідно, вони мало використовуються, тому практика роботи з естетичного виховання має застосовуватись і надалі.

Список використаної літератури

1. Виховання естетичної культури школярів: навч. посібник / І.А.Зязюн, Н.Є.Мирополюська, Л.О.Хлебнікова та ін. – К.: ІЗМН, 1998. – 156 с.
2. Витковская Н.С. Формирование эстетической культуры младших школьников / Витковская Н.С., Щербо А.Б., Джола Д.Н. – К.: Рад. шк., 1985. – 134 с.
3. Горобець Н. Формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтва / Горобець Н. // Рідна школа. – 1999. – № 11.
4. Лозова В.І. Теоретичні основи виховання і навчання: навч. посіб. / Лозова В.І., Троцько Г.В. – [2 вид., випр. і доп.]. – Харків: “ОВС”, 2002. – 400 с.
5. Мирополюська Н.Є. Мистецтво слова в структурі художньої культури учня: теорія і практика. – К.: Парламентське видавництво, 2002. – 204 с.

*Дар'я Зверєва,
студентка ІІІ курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Сутність, зміст, завдання та шляхи естетичного розвитку школяра

Естетичне виховання – це процес формування цілісного сприйняття і правильного розуміння прекрасного у мистецтві та дійсності; притаманна людині здатність до творчого самовиявлення. Основою, на якій здійснюється естетичне виховання, є певний рівень художньо-естетичної культури особистості, її здатності до естетичного освоєння дійсності.

Сутність естетичного виховання, його завдання, цілі змінювалися, починаючи з часів Платона і Аристотеля аж до наших днів [1]. У наш час проблема формування естетичних почуттів, розвитку особистості, формування естетичної культури молодших школярів є одним із важливих завдань, які постають перед школою. Естетична вихованість як одна з духовних цінностей особистості є особливо актуальною в наш час. Дослідники розглядають естетичне виховання як складну філософську і суспільно – педагогічну систему, яка є основою загальної духовної культури людини. А. Я. Коменський пише, що школа має бути “майстернею гуманності” [2], де молоді люди формуватимуть риси гуманності, розвиватимуть естетичні почуття.

На сучасному етапі розвитку педагогічної науки питаннями естетичного розвитку особи займаються І.Зязюн, О. Семашко, Ю. Борєв, О. Рудницька та інші.

Мета статті полягає у розкритті завдань естетичного виховання, визначенні рівня естетичної вихованості школярів та ступеня їх активності у власному естетичному розвитку.

Естетичне виховання проникає в усі сфери дитячого життя, воно забезпечується всіма ланками виховання і використовує багатство і різноманітність його засобів. Усе це дає право вважати головним принципом естетичного виховання принцип всезагальності естетичного виховання і художньої освіти.

Завданням естетичного виховання є не тільки розширення художнього сприймання, списку прочитаних книг, почутих музичних творів, а й організація людських почуттів, духовного росту особистості, регуляція і корекція поведінки.

Для визначення рівня естетичної освіченості школярів ми провели дослідження у Першотравневій ЗОШ I-III ступенів Овруцького району Житомирської області з учнями 10 класу за розробленою нами анкетой. Аналіз результатів дає змогу визначити рівень естетичного розвитку особи. Результати визначення показали, що переважна більшість опитуваних – 52, 5 % – розуміють мистецтво як витвір людської свідомості, талант людини; вид діяльності, який передбачає реалізацію певних творчих нахилів.

Щодо власної активності школярів зі свого естетичного удосконалення, то з власного бажання відвідують концерти переважна більшість їх – 75 % (примусовий характер таких відвідин визначають 14,2 % школярів), добровільно відвідують музеї – 24,2 % опитуваних, рідко відвідують музеї з власного бажання – 50 % учнів. Щодо відвідування різноманітних вистав, то 68,4 % опитуваних приходять туди з власного бажання, 57,8 % учнів – з примусу.

52, 6 % опитуваних не читають ні журнали, ні книги про мистецтво. Решта опитуваних – 47, 4 % – не лише читають книги і журнали про мистецтво, але й, що приємно, називають різні види журналів – „Театральне мистецтво і його види”, „Об искусстве”, „Пензель Пікассо”.

Отже, ми можемо зазначити, що в учнів наявна зацікавленість і певний інтерес до мистецтва, а тому є потреба в здійсненні цілеспрямованого, організованого і контрольованого процесу художньо-естетичної освіти, розвитку, виховання дітей. Процес естетичного виховання ефективно здійснюється тоді, коли він включений у комплекс усієї навчально-виховної роботи і здійснюється з допомогою цілеспрямованого педагогічного керівництва.

Можна виокремити два шляхи естетичного виховання учнів: естетичне виховання у процесі навчання й естетичне виховання у позакласній та позашкільній роботі. Формами естетичного виховання є уроки, конференції, екскурсії тощо.

Крім того, слід взяти до уваги й те, що одним із чинників виховання є естетизація середовища. Виховне значення в житті дитини має практично все: вигляд класного приміщення, охайність учителя, форма особистих відносин і спілкування, умови праці й розваг – усе це або привертає школярів, або відштовхує. Завдання полягає не в тому, щоб дорослі організували для вихованців красу навколишнього середовища, в якому вони живуть, вчаться, працюють, відпочивають, а в тому, щоб залучити всіх дітей до активної діяльності з творення і збереження краси.

Для цього слід поєднувати в процесі естетичного виховання всю сукупність різноманітних засобів і форм, що будять і розвивають у школярів естетичне ставлення до життя, до літератури і мистецтва, історії та культури. В школі увага повинна звертатися не тільки на зміст шкільних предметів, але і на засоби дійсності, на чинники, що роблять вплив на естетичний розвиток особистості.

Список використаної літератури

1. Выготский Л. С. Психология искусства / Выготский Л. С. – М.: Искусство, 1986. – 573 с.
2. Коменский Я. А. Законы хорошо организованной школы / Ян Амос Коменский // Избранные педагогические сочинения. – М., 1982. – Т. 2. – 583 с.
3. Волкова Н.П. Педагогика: навч. посібн. / Волкова Н.П. – К.: Академія, 2002. – 576 с.

*Таїса Дідківська,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н. М. Мирончук.*

Естетичні знання школярів та засоби їх формування

У світлі сучасних концепцій виховання в умовах гуманізації та демократизації суспільства зростає соціальна роль творчої особистості – носія нових моральних якостей і ціннісних орієнтацій, якій притаманні високий рівень духовності й загальної культури, здатність до саморозвитку і самовдосконалення. Соціальне оновлення, що відбувається в Україні, передбачає активізацію духовного потенціалу народу, що реалізується в естетичній культурі. У той же час бурхливий потік негативної інформації зі шпальт газет і журналів, з екрана телевізора, безладні реалії навколишнього життя розмивають життєві ідеали молоді, спричиняють втрату ними соціальних орієнтирів.

Естетичне виховання особистості було предметом наукового аналізу багатьох учених, котрі досліджували природу цього феномена. Так у працях філософського (Н.Бердяєв, Ю.Борєв, В.Васильченко, Є.Громов,

І.Зязюн, П.Лавров) та соціологічного (С.Комаров, В.Потапчик, О.Семашко, Б.Шляхов та ін.) спрямування естетичне виховання розглядається як засіб соціалізації молоді, залучення її до духовних і культурологічних цінностей суспільства.

Мета статті – з'ясувати рівень естетичних знань учнів підліткового віку.

З метою вивчення естетичного розвитку старших підлітків ми провели дослідження у школі №14 міста Житомира. Результати вивчення вказали на те, що приблизно 50% учнів відповіли, що відвідують театри, музеї, виставки, концерти. При цьому 20% вважають, що цього достатньо, щоб бути культурною людиною.

Вивчення вказало також на неповноту знань школярів щодо сутності мистецтва. Так на запитання „Поясни, що таке мистецтво?” 13% дали відповідь „не знаю” і 74% дали або неправильну, або посередню відповідь, і лише 13% сформували судження на зразок „мистецтво – здатність людини до творення”, „мистецтво – бути актором, бути художником”. На запитання „Які книги чи журнали ти читаєш?” і „Чи дивишся передачі про мистецтво?” „так” відповіло лише 33% чоловік досліджуваних. Ми можемо пояснити це тим, що не дивлячись на різноманітність літератури для дітей у наш час, книг про мистецтво, пристосованих для дітей шкільного віку, дуже мало. Про це говорить і відповідь Крисиннікова Олександра, в якій він зазначає, що таких він просто не бачив.

Одним із важливих складових естетичної свідомості школярів є усвідомлення ними сутності понять „красиве” і „потворне”. Однак виявлення рівня розуміння учнями цих понять свідчить про їх нездатність дати їм пояснення. Лише 6% дітей дали таке означення: „красиве – пейзаж, природа, картини”, „потворне – бруд, смітник, внутрішній поганий світ”.

На нашу думку, для подальшого естетичного розвитку і виховання школярів та підвищення їх ефективності потрібна цілеспрямована педагогічна дія. У цьому процесі велику роль відіграє школа. У навчальному плані закріплені такі предмети, як образотворче мистецтво, музика, література, основою яких є мистецтво. Ці предмети є засобом формування естетичних знань школярів та їх естетичного розвитку загалом.

Дослідження показало, що у школярів сформовано пізнавальний інтерес до мистецтва, а наявність зацікавленості – це перша з умов успішного виховання. Крім того, матеріал мистецтва володіє великим емоційним потенціалом. Саме сила емоційної дії є шляхом формування дитячої свідомості й засобом формування естетичних якостей особистості.

Список використаної літератури

1. Алексеев В.В. Изобразительное искусство и школа / Алексеев В.В. – М.: Педагогика, 1986. – 184 с.
2. Библер В.С. Школа диалога культур / Библер В.С. // Искусство в школе. – 1992. – №2. – С. 34-38.
3. Крутецкий П.А. Эстетическое воспитание / Крутецкий П.А. – М.: Знание, 1987. – 234 с.

*Тетяна Хлань,
студентка 34 групи природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Завдання школи та її роль в екологічному вихованні школярів

Вступ людства до епохи нових взаємостосунків із природою вимагає зміни не тільки його поведінки, але, що особливо важливе, зміни його ціннісних орієнтирів. Саме тому однією з актуальних проблем сучасного суспільства є проблема формування екологічної культури особи.

Різні аспекти даної проблеми досліджували такі педагоги як: Я. А. Коменський, Ж.-Ж. Руссо, К. Д. Ушинський, О. Я. Герд, О. І. Бекетов, К. О. Тімірязєв, Н. Ф. Реймерс та багато інших.

Мета статті – з'ясувати сутність та цілі екологічного виховання в сучасній школі, виявити стан екологічної освіти школярів.

Сучасні масштаби екологічних змін створюють реальну загрозу для життя людей. Забруднення атмосферного повітря у багатьох містах України досягло критичного рівня.

У своїх працях [1] В. Сухомлинський зазначав, що школа майбутнього повинна найповніше використовувати для гармонійного розвитку людини все, що дає природа і що зможе зробити людина для того, щоб природа служила їй. А тому неодноразово наголошував на активізації зусиль усієї громадськості

Екологічне виховання – систематична педагогічна діяльність, спрямована на розвиток в учнів екологічної культури.

Завдання екологічного виховання – сприяти накопиченню екологічних знань, виховувати любов до природи, прагнення берегти, примножувати її, формувати вміння і навички діяльності в природі.

Екологічне виховання передбачає розкриття сутності світу природи –середовища перебування людини, яка повинна бути зацікавлена у збереженні цілісності, чистоти, гармонії в природі. Це передбачає уміння осмислювати екологічні явища, робити висновки про стан природи, розумно взаємодіяти з нею. Естетична краса природи сприяє формуванню

моральних почуттів обов'язку і відповідальності за її збереження, спонукає до природоохоронної діяльності [2].

Екологічне виховання здійснюється на всіх етапах навчання у школі, на кожному з яких ставиться певна мета, завдання, добирається відповідна методика з огляду на вікові особливості школярів.

Перший етап (молодші школярі) — формуються перші уявлення про навколишній світ, про живу і неживу природу, про ставлення до природи, що виявляється в конкретній поведінці на емоційному рівні.

Другий (5-7 класи) і третій (8-9 класи) етапи передбачають накопичення знань про природні об'єкти, закономірності розвитку та функціонування біологічних систем, аналіз і прогнозування нескладних екологічних ситуацій, закріплення нормативних правил поведінки в навколишньому середовищі. Поглиблюються і розширюються знання про явища і закони природи, розкриваються причини екологічної кризи та обґрунтовуються шляхи збереження природних комплексів.

Четвертий етап (10-12 класи) — завершується узагальнення здобутих екологічних знань, здійснюється моделювання простих кризових ситуацій. У навчальні програми запроваджуються інтегровані курси різних природничо-екологічних дисциплін [3, 113-114].

Формування екологічної культури школярів здійснюється як у навчальному процесі, так і у позакласній діяльності. Педагогічною наукою визначені основні принципи екологічного виховання учнів і формування їх екологічної культури. До них належать принципи:

1. Міждисциплінарного підходу, що вимагає точного визначення місця і ролі кожного предмета в загальній системі екологічної освіти; взаємне погодження змісту, форм і методів роботи; логіку розвитку провідних ідей і понять, їх постійне вивчення і поглиблення.

2. Систематичності й безперервності вивчення екологічного матеріалу, що реалізується за умови урахування ступенів навчання (початкової, базової, повної загальної середньої освіти).

3. Єдності інтелектуального і емоційно-вольового компонентів у вивченні і поліпшенні учнями навколишнього середовища.

4. Взаємозв'язку глобального, національного і регіонального розкриття екологічних проблем у навчальному процесі [4, 119-120].

З метою накопичення об'єктивних кількісних даних про стан екологічної освіти та екологічного виховання школярів на базі Бердичівського колегіуму №14 з учнями 8 класу було проведено опитування у формі анкетування.

Результати дослідження показали, що 75% опитуваних знайомі з поняттям „екологія”, а 25%, на жаль, навіть не розуміють значення цього слова. Також 85% учнів займають активну життєву позицію, не байдужі до екологічних проблем в Україні та рідному населеному пункті. 95%

опитуваних розуміють проблеми винищення лісів та забруднення водойм. 75% дітей орієнтуються в питаннях екологічного спрямування, успішно проводять роботу з оздоровлення довкілля. Брали участь у різноманітних екологічних акціях: „Не рубай ялинку”, „Не сміти”, „Чисте місто”, „Не ламай гілки” – 55% дітей, інші 45% – ні.

У 65% учнів наявне екологічне мислення, діти розуміють, що винищення природи приведе до порушення природного балансу, 35% просто вказують, що настане кінець світу. Також 60% учнів наголошують на тому, що потрібно проводити роз'яснювальну та агітаційну роботу з тими людьми, які нищать природу, інші 40% вважають, що потрібно просто накласти грошове стягнення.

Отже, це свідчить про те, що екологічне виховання в даному навчальному закладі є одним із напрямів виховної роботи. Як відомо, результатом екологічного виховання є сформована екологічна культура людини, що характеризується різнобічними глибокими знаннями про навколишнє середовище (природне і соціальне); наявністю світоглядних ціннісних орієнтацій щодо природи; екологічним стилем мислення і відповідальним ставленням до природи та свого здоров'я; набуттям умінь і досвіду вирішення екологічних проблем (насамперед на місцевому та локальному рівнях); безпосередньою участю у природоохоронній роботі; передбаченням можливих негативних віддалених наслідків природо-перетворювальної діяльності людини. Саме тому рівень організації роботи з екологічного виховання вважаємо незавершеним процесом, який потребує інтеграції зусиль школи, сім'ї, громадськості, засобів масової інформації з формування екологічної культури у школярів.

Список використаної літератури

1. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5 т. / Сухомлинський В. О. – К.: Рад. школа, 1976. – С. 54-55.
2. Жукова И. В. помощь экологическому воспитанию учащихся / Жукова И. // Начальная школа. – 1998. – №6.
3. Волкова Н. Педагогіка: навч. посібн. / Волкова Н. – К., 2001. – 576 с.
4. Киселев Н.Н. Мировоззрение и экология / Киселев Н.Н. – К., 1990. – С.119-120.

*Леся Українець,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Рівень екологічної вихованості учнів та шляхи його підвищення

Серед важливих проблем сучасності, що турбують людство, особливо виділяються екологічні. Від їх розв'язання залежить подальше

його існування. Саме тому, важливого значення набуває в школі екологічна освіта, основною метою якої є формування екологічної культури школярів.

Перспективність екологічного виховання та різні аспекти даної проблеми досліджують педагоги-дослідники, вчені: О.Савченко, А.Степанюк, Г.Василенко, Н.Калініченко, Л.Руденко, О.Вознюк, Т.Гладюк, Л.Бондар, І.Жаркова та багато інших.

Мета статті полягає у з'ясуванні рівня сформованості в учнів підліткового віку рівня екологічної свідомості й мислення, визначенні форм і методів екологічного виховання у сучасній школі.

Проблема взаємовідносин людини і природи була і є предметом вивчення багатьох мислителів минулого і сучасності. Ще в XVII столітті Ян Амос Коменський звернув увагу на природовідповідність усіх речей. Коменський стверджував, що природа розвивається за певними законами, а людина – це частина природи, отже, в своєму розвитку людина підкоряється тим же загальним закономірностям природи [2, 23].

Питання про необхідність екологізації сфери виховання з'явилося дуже давно у працях видатних педагогів. Відомі діячі наголошували на великому суспільному та виховному значенні екології, бо ця наука не лише підвищувала рівень естетичної культури учня, а й сприяла розвитку логічного мислення, уяви.

Про екологічну вихованість писали такі видатні педагоги, як Ж.-Ж. Руссо, Й. Песталоцці, Ф. Дістерверг, К.Д. Ушинський багато інших мислителів.

Екологічне виховання – це безперервний педагогічний процес, що не має завершених часових меж, а поступово переходить з однієї стадії в іншу і спрямовується на усвідомлення учнями морально-етичних норм та правил суспільства стосовно природи, формування ціннісної сфери особистості, моральних переконань про необхідність шанобливого ставлення до всього живого та власної відповідальності за майбутнє довкілля [3].

Для визначення рівня сформованості в учнів підліткового віку рівня екологічної свідомості й мислення нами було проведене дослідження учнів 9 класу загальноосвітнього колегіуму №14 м. Бердичева. Аналіз результатів дає змогу визначити рівень екологічного виховання школярів. Так усі учні добре обізнані в питанні екологічних проблем світу й виділяють найголовніші з них, 77% учнів відповіло, що найбільш повно вони дізнаються про це із засобів масової інформації, і 23% – в школі. Всі учні даного класу зазначили, що підвищують екологічну вихованість у школі через виховні заходи, виховні години, екологічні акції. 76% учнів однозначно відповіли, що обов'язково візьмуть участь у певній екологічній акції (тобто більшість прагне до збереження природи), а 18% задуматься над пропозицією. 88% учнів зазначили, що часто заохочують до цього

друзів, й пояснили, як саме бережуть природу, 12% не відповіли на дане питання. На запитання, чи звернуть увагу на забруднення довкілля, переважна більшість опитуваних (76% учнів) відповіли, що не байдуже поставляться, а хоч якось намагатимуться цьому зарадити. Тобто вони є екологічно свідомими особистостями.

На нашу думку, для підвищення ефективності екологічного виховання дітей потрібно комплексне розкриття проблем охорони природи; взаємозв'язок теоретичних знань з практичною діяльністю учнів у цій сфері; включення екологічних аспектів у структуру предметних, спеціальних узагальнюючих тем та інтегрованих курсів, які розкривають взаємодію суспільства і природи; поєднання аудиторних занять з безпосереднім спілкуванням з природою (екскурсії, трудові екологічні практикуми, польові табори тощо); використання проблемних методів навчання (рольові ігри, екологічні клуби та ін.); поєднання класної, позакласної й позашкільної природоохоронної роботи [1].

Список використаної літератури

1. Волкова Н. П. Педагогіка / Волкова Н. П. – К.: Вид-во „Академія”, 2001.
2. Коменский Я.А. Избранные педагогические сочинения / Коменский Я.А. – М.: Учпедгиздат, 1955. – Т. 2. – 652 с.
3. Пустовіт Г.П. Теоретико-методичні основи екологічної освіти і виховання учнів 1-9 класів у позашкільних навчальних закладах: монографія / Пустовіт Г.П. – К.-Луганськ: Альма-матер, 2004. – 540 с.

*Олена Деркач,
аспірант кафедри педагогіки
(Житомирський державний університет імені Івана Франка)*

Вплив естетичного виховання на формування природоохоронного досвіду молодших школярів

Сучасна система освіти, зорієнтована на всебічний розвиток дітей, передбачає їх ознайомлення з екологічним та естетичним досвідом людства, спрямованим на формування гармонійно розвиненої творчої особистості, здатної подолати кризу духовності, яка спостерігається в менталітеті сучасного українця. У Національній доктрині розвитку освіти України XXI століття одним із головних завдань є формування у молодших школярів духовних смаків, ідеалів, розвитку художньо-творчих здібностей і залучення підростаючого покоління до активної природоохоронної діяльності.

У процесі розвитку особистості особливого значення набуває відповідальне ставлення дітей до природи, яке гармонійно пов'язується з їх естетичним вихованням. Здатність відчувати, сприймати, розуміти,

усвідомлювати і творити прекрасне – це ті специфічні прояви духовного життя дитини, що є запорукою успішного формування її природоохоронного досвіду.

Естетичне ставлення людини до навколишнього світу формується і розвивається протягом усього її життя. Особливо сприятливим для цього, за твердженнями К. Ушинського, Л. Толстого, В. Сухомлинського, Д. Кабалевського, Б. Неменського та інших видатних педагогів і діячів науки, є молодший шкільний вік. Новітні дослідження доводять, що прогалини в естетичному розвитку учнів початкових класів знижують їх природоохоронну активність.

Теоретичні та практичні аспекти природоохоронної діяльності молодших школярів знайшли своє відображення в працях П. Блонського, О. Герда, С. Русової, О. Янати, в яких розкрито основні аспекти виховання у дітей дбайливого ставлення до природи на основі розвитку їх почуттєвої сфери в процесі навчання та позаурочної природоохоронної роботи, під час проведення екскурсій, спостережень, дослідів.

Проблему формування екологічної та естетичної культури молодших школярів, адаптацію їх змісту до умов початкової школи розглянуто в працях Т. Байбари, Н. Бібік, К. Гуз, І. Жаркової, Н. Жук, В. Ільченко, О. Крюкової, Л. Печко, З. Плохій, Г. Пустовіта, Н. Пустовіт, Г. Татасенко, Л. Шаповал [4, 35].

Питання естетичного виховання школярів і його психологічні основи розглядаються у спадщині діячів освіти Е. Водовозової, П. Каптерева, С. Лисенкової, Е. Михеевої, в наукових працях Ю. Борева, І. Гончарова, М. Киященко, В. Ядова, Б. Ананьєва, Л. Божович, Л. Виготського, Б. Теплова та інших. Значний внесок у розробку теорії естетичного та екологічного виховання зробили видатні вчені, естети й педагоги О. Буров, Л. Волович, І. Долецька, М. Каган, Л. Коган, В. Розумний, В. Скатерщиков, Є. Квятковський, М. Лайзеров, А. Макаренко, О. Семашко, В. Шестакова, Д. Генкін, Г. Єскіна, В. Кірсанов, О. Миронюк, І. Петрова, Ф. Соломонік, які розглядали естетичне виховання як процес цілеспрямованого формування якостей всебічно розвиненої особистості, яка діє в природі відповідно до загальнолюдських ідеалів гармонії та краси [1, 4-5].

Отже, аналіз науково-педагогічної літератури підкреслює важливість проблеми, що розглядається. Зазначимо, що формування дбайливого ставлення до природи передбачає виховання нового типу особистості, яка б будувала свої взаємини з природою на основі сприйняття прекрасного в навколишньому середовищі. Для цього потрібно розвивати естетичні почуття, судження, смаки, творчі здібності, потребу брати участь у природоохоронній діяльності. Тому обрана тема є сучасною та актуальною.

Метою даної статті є розкриття впливу засобів та методів естетичного виховання молодших школярів на формування їх природоохоронного досвіду.

Гармонійне виховання молодших школярів передбачає процес формування в них естетичних якостей, здібностей сприймати, оцінювати та створювати прекрасне, умінь і навичок природоохоронної діяльності. До засобів естетичного виховання молодших школярів в контексті проблеми, що розглядається, відносимо природу, красу навколишнього світу, участь дітей у природоохоронній діяльності, на основі яких діти набувають естетичного та екологічного досвіду.

Першочерговим етапом у формуванні природоохоронного досвіду молодших школярів є *естетичне сприйняття* навколишнього світу, яке виражається в загальній спостережливості, в здатності помічати прекрасне в природі та звертати на нього увагу. Естетичне сприйняття нерозривно пов'язане з *естетичними почуттями*, які виникають у процесі сприйняття краси природи і виражають ставлення дітей до неї через хвилювання, захоплення, насолоду [2].

Великого значення розвитку емоційної та почуттєвої сфери молодших школярів надавав В. Сухомлинський, який стверджував, що вони – серцевина естетичної культури дітей. Великий педагог не тільки розкрив роль емоцій і почуттів у житті та діяльності дитини, а й визначив основні шляхи і засоби їх розвитку, надаючи перевагу красі природи. Вона, на думку В. Сухомлинського, виховує духовне благородство, здатність відчувати, сприймати тонкощі речей, явищ [5].

Для формування природоохоронного досвіду молодших школярів важливими є вміння розуміти та оцінювати вчинки й поведінку людей у природі, тобто *естетичні судження*. В процесі оцінювання відбувається порівняння об'єктів природи, які сприймає дитина, та ставлення до них із нормами, які склались раніше у вигляді уявлень про те, якою повинна бути поведінка людини в природі для задоволення естетичних потреб.

Починаючи з неспіливих „добре”, „погано”, „подобається”, „не подобається”, оцінки поступово набувають більш визначеного характеру, що дозволяє говорити про здатність дитини правильно розуміти та оцінювати своє місце в природоохоронній діяльності.

Найбільш повна й закінчена форма естетичного судження знаходить вияв у *естетичному ідеалі* – основному зразку, з позиції якого дитина оцінює навколишню дійсність, вчинки людей. Естетичний ідеал відображає мету, до досягнення якої прагне молодший школяр. Разом із тим – це основний критерій, за яким оцінюється навколишня дійсність, поведінка людини в природі, її вчинки.

На базі конкретних естетичних знань, сприйняття, почуття, ідеалів, суджень і понять формується *естетичний смак*, під яким розуміємо

стійке емоційно-оцінне ставлення дитини до прекрасного в природі. Відповідно до особливостей розвитку та виховання в кожного виробляється свій особистий смак.

Якщо об'єкт природи не залишає дитину байдужою, її емоційне ставлення переходить в активно-дійове, в прагнення зберегти те, що подобається, бажання примножити красу, передати її іншим. Так з'являється *естетична діяльність*. В її результатах естетичне ставлення до світу знаходить своє предметне втілення, свою матеріалізацію. Сплановані за законами краси природоохоронні дії є важливим показником рівня естетичного розвитку, естетичної культури людини. Тому естетична діяльність – важливий компонент змісту природоохоронної культури особистості.

Аналізуючи особливості естетичного виховання молодших школярів у контексті формування їх природоохоронного досвіду, пропонуємо наступні *етапи* діяльності молодших школярів:

I. Емоційно-ціннісний (1 клас), мета якого – викликати інтерес, захоплення до світу природи, розвинути емоційно-ціннісну сферу учнів, скорегувати установки на їх взаємодію з природою. Для досягнення цього використовуємо наступні форми, методи та прийоми ознайомлення дітей зі світом природи:

1. Метеорологічні та фенологічні спостереження в навколишньому середовищі.

2. Використання інноваційних методів впливу на почуття вихованців (морфологічний аналіз, моделювання, зіставлення, біноми фантазії, емпатійні вправи, асоціації, синектика, фантограми).

3. Уроки милування природою.

4. Подорожі природними стежками.

5. Залучення дітей до флористичних конкурсів.

6. Створення фоторепортажів.

7. Експерсії у дивосвіт природи.

8. Красназавчі експедиції „Стежинами краси”.

9. Бесіди, екологічні ігри, природознавчі свята.

II. Когнітивно-інтелектуальний (2 клас), що передбачає формування природоохоронної компетентності, розширення екологічного простору дітей, розвиток здатності молодших школярів до добродіяння в природі на основі естетичного підходу [3, 101-103]:

1. Години спілкування з природою.

2. Природоохоронні інтелектуальні аукціони.

3. Створення відеорепортажів про життя рослин і тварин.

4. Усні журнали, конкурси, вікторини.

5. Ігри-перевтілення у природі.

6. Робота з енциклопедично-довідковою літературою.

7. Проведення досліджень у світі природи.

III. Дієво-практичний та рефлексивний (3–4 класи), спрямований на стимулювання природоохоронної активності молодших школярів, їх екологічно доцільної поведінки:

1. Стежини добрих учинків.

2. Швидка екологічна допомога.

3. Трудові природоохоронні десанти.

4. Природоохоронні акції.

5. Захист екологічних проектів.

6. Випуск природоохоронних газет.

7. Години самоврядування у природі.

Отже, найважливіші завдання естетичного виховання в контексті формування природоохоронного досвіду молодших школярів полягають у тому, щоб навчити дітей бачити красу оточуючого світу, красу людських відносин із природою, духовне багатство, доброту, щирість і на цій основі стверджувати прекрасне в самому собі та в світі навколо себе. Естетичне виховання має тісний взаємозв'язок із усіма сферами духовного життя молодших школярів і є міцним підґрунтям для активізації їх природоохоронної діяльності, якій потрібно відвести належне місце в сучасній початковій школі. Саме це постає завданнями наших подальших пошуків.

Список використаної літератури

1. Буров А. Предмет и содержание эстетического воспитания, его соотношение с другими видами воспитания / А. Буров. – М.: Просвещение, 1971. – 134 с.

2. Горобець Н. Формування естетичних почуттів у молодших школярів засобами мистецтва / Н. Горобець // Рідна школа. – 1999. – № 11. – С. 46-49.

3. Грошовенко О. Формування у молодших школярів дбайливого ставлення до природи у позаурочній виховній роботі: дис. ... канд. пед. наук: спец. 13. 00. 07. / О. Грошовенко. – Вінниця, 2007. – 246 с.

4. Зверев И. Отношение школьников к природе / И. Зверев, И. Суравегина. – М.: Педагогика, 1988. – 128 с.

5. Омельчук В. Психологічні аспекти педагогічної спадщини В. Сухомлинського / В. Омельчук // Початкова школа. – 2004. – № 11. – С. 43-44.

Анна Приходько,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник:
асист. кафедри педагогіки О. А. Ковальчук.

Шляхи підвищення рівня екологічної культури школярів

Більшість проблем, які постали перед нашою країною, нерозривно пов'язані зі сферою екології. Тому пошук шляхів їх розв'язання

необхідно починати з підвищення рівня екологічної вихованості школярів. Процес формування екологічної культури учнів є актуальним як у загальнодержавному, так і в загальнолюдському плані. Тому сьогодні необхідна зміна світоглядних позицій, переоцінка цінностей їх діяльності по відношенню до природи, пошук шляхів духовного відродження та гармонії у стосунках з природою.

Проблеми екологічного виховання та формування екологічної культури школярів досліджена вченими різних епох: В.О. Сухомлинським, К.Д. Ушинським, С. Д. Дерябо, В. С. Крисаченком, І. Д. Зверевим, А. М. Захлебним, І. Т. Суравегиною, Л. П. Симоновою-Салєєвою, В. Сергєєвою, О. Семенюк та ін.

Мета статті полягає у визначенні рівня екологічної культури школярів і розробці рекомендацій щодо її підвищення.

Термін „екологічна культура” вперше з’явився у 20-х роках ХХ ст. в працях представників американської школи „культурної екології”. Цей термін, як правило, визначається як одна із форм культури, як здатність людини відчувати живе буття світу, пристосовувати його до себе, взаємоузгоджувати власні потреби з устроєм природного довкілля [2].

З іншого боку, „екологічна культура – це усвідомлена й усталена система уявлень про стан природного середовища і здатність до адекватного розуміння органічного зв’язку між людиною і природою та використання екологічних знань в усіх без виключення сферах життєдіяльності” [3]. Екологічна культура вміщує такі складові: оволодіння екологічною базою знань; естетичне бачення природи; засвоєння відповідних норм поведінки; участь у природоохоронній діяльності.

Екологічна культура учнів формується за рахунок екологічної освіти й екологічного виховання. Екологічна освіта – це процес виховання населення Землі в усвідомленні та турботі про все довкілля і взаємопов’язаних питань; такий, що має знання, навички, ставлення, мотивацію і обов’язок окремо та спільно працювати над вирішенням поточних проблем та запобігати появі нових (ЮНЕСКО, 1978) [5]. Екологічне виховання ґрунтується на розумінні цінності природи і всього живого на Землі. Воно орієнтує людину на дбайливе ставлення до природи, її ресурсів і корисних копалин, флори і фауни [1].

Формування екологічної культури необхідно здійснювати не лише у навчальній, а й позаурочній виховній діяльності. Цей процес має враховувати наступні аспекти: розширення соціально-рольового репертуару школярів, розвиток рефлексії та самоусвідомлення, залучення великої кількості педагогічних впливів екологічного спрямування, розвиток екоцентричної позиції учня та його включення в екологічний рух [4, 80-86].

Визначення стану сформованості рівня екологічної культури в учнів 9-А класу ЗОШ І-ІІІ ст. міста Овруча проводилося за допомогою анкетування. Результати вивчення показали, що високий рівень екологічної культури спостерігається у 40,9% учнів класу, середній рівень – у 50%, низький рівень – у 9,1%.

Проаналізувавши відповіді школярів, отримані в ході дослідження, можна зробити висновок про те, що екологічна культура більшої половини опитаних учнів має середній та низький рівні. Ми вважаємо, що головними причинами цього є недостатнє використання на уроках творів мистецтва і наукової літератури екологічного характеру, низький рівень підготовки педагогів до формування екологічної культури у школярів.

Тому для підвищення рівня екологічної культури ми рекомендуємо учням: більше і глибше цікавитися явищами природи; читати літературу екологічного характеру; частіше аналізувати власні відчуття, дії; виступати на захист навколишнього середовища, залучатись до роботи агітбригад, екологічних гуртків, театрів, „зелених” і „блакитних” патрулів, гуртків юних натуралістів.

На нашу думку, формування екологічної культури школярів необхідно здійснювати протягом усіх років перебування дітей у школі й продовжувати її у позаурочний час; використовувати різні форми та методи роботи з метою стимулювання самостійної діяльності учнів.

Список використаної літератури

1. Бордовская Н.В. Педагогика: учебник для вузов / Н. В. Бордовская, А. А. Реан. – СПб: Издательство “Питер”, 2000. – 304 с.
2. Крисаченко В. С. Екологічна культура: теорія і практика: навч. посіб. / В. С. Крисаченко. – К.: Заповіт, 1996. – 352 с.
3. Морфологія культури: тезаурус / [за ред. В. О. Лозового]. – Харків: Право, 2007. – 384 с.
4. Сергєєва В. Від екологічної освіти до екологічної свідомості / В. Сергєєва, О. Семенюк // Проблеми педагогічних технологій: збірник наукових праць. – Луцьк, 2003. – Вип. № 3. – 286 с.
5. <http://collections.infocollections.org/ukedu/uk/d/Js5131u/>

*Марина Винокурова,
студентка ІІІ курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Вивчення рівня фізичної активності сучасних школярів

В умовах нестабільності соціально-економічного і політичного життя країни відбувається стійка тенденція до погіршення показників здоров’я дітей. Наростає в сучасному світі обмеження рухливості суперечить самій біологічній природі людини, порушуючи

функціонування різних систем організму, знижуючи працездатність і погіршуючи стан здоров'я. Розвиток і підтримка рухових якостей учнів здійснюється на уроках фізичної культури, під час самостійних тренувань, на тренуваннях у спортивних гуртках та секціях, у клубах, у туристичних походах. Але аналіз стану фізичного виховання школярів України свідчить, що у більшості з них традиційно не формується потреба піклуватись про власне здоров'я [2].

Відомо, що у старшокласників спостерігається завищена самооцінка стану власного здоров'я, зміна структури особистісних установок і мотивацій, зниження інтересу до занять фізичною культурою і спортом (про це зазначають дослідники В. Бальсевич, В. Запорожанов, В. Петровський, В. Столяров, В. Вишневський, Б. Новиков [3], А. Полулях, М. Крук та ін.).

Мета статті – встановити обсяги і форми рухової активності старшокласників у вільний час.

Нами було проведено дослідження рівня фізичної активності старшокласників. Учні такого віку (від 15 до 18 років) характеризуються певними анатомо-фізіологічними особливостями. Період юнацтва – це час бурхливого розквіту фізичних й інтелектуальних здібностей, формування тілесної краси і рухової досконалості. Це період значних змін фізичних, психічних і соціальних аспектів поведінки, способу життя. У цей період закінчується видозмінення організму, яке, у зв'язку із статевим дозріванням, розпочалося в підлітковому віці. Юність – завершальний етап фізичного розвитку індивіда. У зовнішньому вигляді зникає властива підліткам диспропорція тіла й кінцівок, незграбність рухів, довгов'язість. Розвивається моторика, досконалішою стає координація рухів. Фізичний розвиток полягає насамперед у збільшенні зросту, ваги тіла й окружності грудної клітини. Акселерація фізичного розвитку помітна і в юності. У старшокласників в основному закінчується окостеніння скелета, удосконалюється м'язова система. Відбувається розвиток м'язової тканини, відповідно збільшується м'язова сила. Підвищується фізична витривалість і працездатність організму. Відбувається подальше удосконалення координації рухів. Рання юність є періодом відносно спокійного біологічного розвитку організму, більш ритмічної його життєдіяльності, збільшення фізичної сили і витривалості [1].

Шиян Б. М. дає визначення фізичному розвитку, за яким – це природний процес поступового становлення і зміни форм та функцій організму людини [4].

Ми розробили анкету, з допомогою якої з'ясовували, як учні здійснюють самостійно фізичний розвиток і якими мотивами при цьому керуються. У дослідженні брали участь 21 учень 9 класу Бердичівського колегіуму та 24 учні 11 класу Житомирського міського колегіуму.

Результати дослідження свідчать, що значна кількість учнів, а саме 71% (9 кл.) та 54 % (11 кл.) займаються певними видами спорту в позаурочний час. При цьому значна кількість учнів 9 – 11 класів залучена до самостійних занять фізичними вправами вдома – 62% та 58% відповідно. Фізична активність, яка здійснюється поза школою, є добровільною, вона важлива, тому що виховує культуру здоров'я, людина сама турбується про стан здоров'я з допомогою фізичних вправ. “Сидячий” стиль життя дозволяє судити про байдуже ставлення старшокласників до свого здоров'я. “Сидячий” стиль життя розглядається за допомогою визначення кількості вільного часу, який школярі проводять біля телевізора і комп'ютера. Так більше 3-х годин перебувають перед телевізором і за комп'ютером 73% старшокласників. Школярі визначають, що для них перегляд телепередач і використання комп'ютера більш популярні, ніж заняття фізичними вправами. Також з віком спостерігається зміна тенденції щодо видів відпочинку, так учні 9 класу надають перевагу різним видам відпочинку: 38% – спортивним іграм, і по 23% туристичним походам і прогулянкам з друзями, а 79% учнів 11 класу – прогулянкам з друзями відповідно. 67% учням 9 класу подобаються уроки фізкультури, при цьому обґрунтовують свою відповідь застосуванням цікавих рухових ігор під час уроку, учням 11 класу теж подобаються уроки фізкультури, але лише 33% опитуваних змогли обґрунтувати свій вибір: відповіді стосувалися корисної ролі фізичних навантажень. Приблизно 79% учнів керуються власним бажанням щодо виконання фізичних вправ, отже, роль батьків, учителів є мізерною. Дорослі не вважають за потрібне пропагувати здоровий спосіб життя, адже самі його не дотримуються. Тому і 72% учнів вважають, що більшість людей не хочуть виконувати фізичні вправи, тому що не мають бажання, і саме таким принципом керуються і досліджувані учні.

На нашу думку, з метою залучення учнів до систематичних занять фізичними вправами у вільний час необхідно в процесі уроків фізичної культури звертати особливу увагу на вирішення пізнавальних та оздоровчих цілей, спрямованих на отримання наукових знань про здоров'я, його взаємозв'язок із руховою активністю, формування здорового способу життя. З метою усунення негативного ставлення учнів до уроків фізичної культури необхідно проводити різноманітні рухові ігри й під час уроку, адже інтерес і задоволення, які учні одержують у процесі фізичних вправ, поступово переходять у звичку систематично займатися ними, яка потім перетворюється в постійну потребу.

Усе це дозволяє зробити висновок, що у сучасної молоді заняття спортом, виконання фізичних вправ не викликає інтересу, більшість надає перевагу пасивним видам відпочинку. Учні не усвідомлюють значення

рухової активності. Також підтверджується тенденція зниження з віком рівня фізичної активності.

Список використаної літератури

1. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посібник / Волкова Н. П. – К.: “Академія”, 2002. – 576 с.
2. Полулях А. Формування здорового способу життя школярів засобами фізичного виховання в умовах ступеневої освіти / Полулях А. // Фізичне виховання в школі. – 2002. – №4. – С. 35.
3. Остапенко О. Інтерес школярів до фізичної культури і спорту та особливості його виховання // Радянська школа. – 2004. – №2. – С. 50.
4. Шиян Б. М. Теорія і методика фізичного виховання школярів / Шиян Б. М. – Тернопіль: Навч. книга – Богдан, 2001. – Частина 1. – 272 с.

*Максим Козлов,
студент III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук*

Особливості ставлення учнів до свого здоров'я та способи його формування

Здоров'я людини є найвищою соціальною цінністю, і проблема його збереження має давні традиції в історії розвитку людства. Час іде, і з'являються все нові й нові фактори, що сприяють його руйнації, й тому потрібно забезпечити створення оптимальних умов для реалізації психофізичних можливостей, збереження та зміцнення здоров'я [2].

Проблему здоров'я і здорового способу життя учнів досліджували різні філософи, медики, психологи, педагоги, а саме: О.Ф. Артюшенко, О.М. Вацеба, Г.І. Власюк, Л.В. Волков, М.С. Герцик, Л.Д. Гурман, В.С. Дробинський, О.Д. Дубогай, С.А. Закопайло та інші.

Мета статті – з'ясувати сутність поняття „здоровий спосіб життя”, ставлення школярів до спорту, а також, чи достатньо школа звертає увагу на розвиток здоров'я учнів та формування у дітей культури здоров'я.

Проблема формування здорового способу життя охоплює широкий спектр питань. Але необхідність збереження здоров'я і запобігання його руйнації потребує всебічного і комплексного вивчення всіх можливих форм вкорінення в систему освіти формування здорового способу життя. Школа, трудові колективи, сім'я – найефективніші інституції формування здорового способу життя та культури здоров'я дітей і молоді, однак вони недостатньо використовують свої можливості через брак практичного досвіду та нерозробленість відповідних виховних технологій [1, 2].

Незадовільний стан здоров'я молоді обумовлений падінням суспільної моралі, значним соціальним розшаруванням населення, складною криміногенною ситуацією, негативним впливом засобів масової інформації.

Аналіз наукової літератури вказує на недостатність вивчення проблеми виховання здорового способу життя учнів 7 класів, тому саме таку вікову категорію було досліджено. Опитування проводилось у гімназії м. Коростень Житомирської області. У дослідженні брало участь 19 чоловік. Дані наведені в табл. 1

Таблиця 1

Питання анкети	Варіанти відповідей			
	а	б	в	
Чи ведете ви здоровий спосіб життя?	(так, завжди)	(не завжди його дотримуюсь)	(ніколи)	
	21%	74%	5%	
Чи займаєтесь ви спортом?	а (так)	б (нічим не займаюсь)		
	63%	37%		
Про здоровий спосіб життя ви дізнаєтесь ?	а (на уроці „Основи здоров'я”)	б (спілкування з батьками та однокласниками)	в (виховні години, лекцій, тренінги)	г (з ЗМІ)
	5%	31%	21%	43%
Яке у вашій родині ставлення до здорового способу життя?	а (поважливе)	б (байдуже)	в (негативне)	
	79%	21%	-	
Які методи формування ЗСЖ використовують ваші батьки?	а (особистий приклад)	б (переконання)	в (заохочення)	г (покарання)
	37%	37%	26%	-
Які позаурочні справи у вас проводилися?	а (особи що пам'ятають ці справи)	б (особи, що не пам'ятають)		
	16%	84%		

Дані дослідження свідчать про те, що більша половина опитаних учнів (95%) завжди або майже завжди ведуть здоровий спосіб життя, і лише 5% – зовсім не дотримуються його. На запитання „Чи займаєтесь ви спортом?” 63% школярів дали ствердну відповідь і вказали гурток (танці – 21%, волейбол – 16%, теніс – 11%, футбол – 4%, баскетбол – 11%), решта ж (37%) – дали відповідь „ні”. Про здоровий спосіб життя 31% дітей дізнається під час спілкування з батьками та однокласниками, 43% – із засобів масової інформації, 21% – на лекціях та виховних годинах і лише 5% на уроці „Основи здоров’я”. Щодо ставлення у родині до здорового способу життя, то у 79% батьків поважливе ставлення, а у решти – 21% – байдуже. Зазвичай батьки використовують такі методи формування здорового способу життя: особистий приклад – 37%; переконання – 37%; заохочення – 26%; покарання – 0% .

Із 100% дітей тільки 16% згадали позаурочні справи, які у них проводились, – це свідчить про те, що у гімназії або замало надається увага вихованню здорового способу життя, або воно проводиться без емоційного забарвлення, тільки на теоретичному рівні, що призводить до погіршення фізичного розвитку та збільшення кількості дітей із шкідливими звичками.

Тому можна зробити висновок, що в гімназії потрібно звертати більше уваги на підвищення у дітей знань про здоровий спосіб життя. Це можна здійснити таким чином:

- забезпечення позитивного мотиваційного налаштування вчителів і учнів на організацію життєдіяльності на засадах здорового способу життя;
- формування ціннісних орієнтацій школярів щодо здорового способу життя;
- побудова системи виховання здорового способу життя підлітків засобами фізкультурно-оздоровчої діяльності на засадах пріоритету потреб та інтересів особистості;
- впровадження нових технологій виховання, сучасних підходів до підбору засобів, методів і способів організації діяльності школярів на засадах здорового способу життя;
- оптимального поєднання методів виховання здорового способу життя з впливом на свідомість, почуття і волю школярів;
- цілеспрямованого формування у підлітків знань і умінь самопізнання, саморозвитку й підвищення резервів свого здоров’я засобами фізичної культури;
- дотримання єдності й наступності педагогічних вимог, впливів і оцінок у процесі виховання здорового способу життя підлітків [3].

Список використаної літератури

1. Гріневич І.І. Сутність здорового способу життя: історично-педагогічний аналіз проблеми / Гріневич І.І. // Наукові записки. Психолого-педагогічні науки. – Ніжин, 2001. – № 1.– С. 92-99.

2. Мельник С.В. Теоретичні основи формування у підлітків здорового способу життя / Мельник С.В. // Теоретико-методичні проблеми навчання і виховання: зб. наук. праць. – К.: Фенікс, 2000. – С. 52-60.

3. http://revolution.allbest.ru/life/00067569_0.html

*Юлія Лобудська,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Фізичний розвиток дитини та шляхи його покращення

Компонентом усебічного гармонійного розвитку особистості є фізичне виховання.

Фізичне виховання – система соціально-педагогічних заходів, спрямованих на зміцнення здоров’я та загартування організму, гармонійний розвиток форм, функцій і фізичних можливостей людини, формування життєво важливих рухових навичок та вмінь [3, 303].

Фізичний рух – це специфічна форма суспільного руху, що ставить за мету допомагати поліпшенню рівня фізичної культури населення та розвитку спорту. Цей рух передбачає цілеспрямовану діяльність державних і суспільних організацій, спрямовану на розвиток фізичної культури і спорту.

Фізичний розвиток – це процес генетично обумовлених та об’єктивно детермінованих факторами життя кількісних та якісних природних (морфологічних і функціональних) змін в організмі людини протягом її індивідуального життя.

Фізичним удосконаленням називається процес оптимізації рівня здоров’я і всебічного розвитку фізичних здібностей людини, який відповідає вимогам людської діяльності у певних умовах виробництва, військової справи тощо і забезпечує на тривалий час високу працездатність. Конкретні показники фізичного вдосконалення визначаються реальними запитами та умовами життя і змінюються з розвитком суспільства [1, 275].

Система фізичного виховання — це сукупність ідеологічних і науково-методичних основ фізичного виховання. Система фізичного виховання спрямована на розвиток фізичних і духовних якостей людини, на підготовку її до певної діяльності в конкретних соціально-економічних умовах [1, 275].

У статті 1 Закону України „Про фізичну культуру і спорт” сказано, що „фізична культура – складова частина загальної культури суспільства, яка спрямована на зміцнення здоров'я, розвиток фізичних, морально-вольових та інтелектуальних здібностей людини з метою гармонійного формування її особистості”. Матеріальна форма прояву фізичної культури – це розвиток фізичних якостей людини, зміни структурно-функціональних параметрів людського організму в цілому та його окремих систем і органів, а також вираження функціонального взаємозв'язку між ними.

На жаль, нині практично здоровими є лише 27% дітей дошкільного віку, лише 65% дітей і 60% підлітків фізично гармонійно розвинені [3]. Фізичний розвиток людини значною мірою визначається її руховою активністю. У осіб, які систематично займаються фізичними вправами і спортом, він набагато вищий, ніж у їх однолітків, що ними не займаються. Особливо це стосується будови тіла та росту спортивних показників.

Нами було проведено опитування серед підліткової вікової категорії з приводу значення фізичного розвитку в їхньому житті. В основному думка дітей збігалася: вони люблять спорт, вважають, що він робить їх здоровими, покращує імунітет, сприяє духовному розвитку і робить їх сильними і спроможними досягти своїх цілей, активний спосіб життя для них – запорука здоров'я.

Серед відповідей опитуваних спостерігалась певна узгодженість у відповідях. 98% опитуваних відповіли, що люблять спорт, але з них лише 43% відвідують спортивні секції. Цікавим поміченим моментом стали 30% тих, чиї батьки ще звертають увагу на розвиток своїх дітей, але і ці 30% стосуються молодших підлітків, а саме учнів 6-7-х класів. Приємно вражає те, що дітям подобаються уроки фізичного розвитку (схвально відгукнулись 77%). Також 30% учнів беруть активну участь у шкільних та міських спортивних заняттях. Усе це свідчить про те, що учні вже в підлітковому віці розуміють важливість свого власного розвитку, ведуть активний спосіб життя. Але усі вони ще діти, які потребують опіки і підтримки з боку дорослих.

До можливих шляхів покращення рівня фізичного розвитку школярів, до яких може звернутись педагог невідривно від школи, можна віднести фізкультурно-оздоровчі заходи в режимі навчального дня: гімнастика до занять, фізкультурні хвилинки, ігри і фізичні вправи на перервах та в режимі продовженого дня. Крім того, це може бути позакласна спортивно-масова робота в школі, а саме: гуртки фізичної культури, спортивні секції, спортивні змагання, спартакіади школярів, фізкультурні свята, туризм. Завданням школи і педагогів є усіляке

сприяння фізичному розвитку дітей, пам'ятаючи, що це є елементом гармонійного розвитку.

Фізичний розвиток істотно залежить від умов життя дитини в сім'ї. Школа повинна здійснювати педагогічну допомогу з питань фізичного виховання дітей у сім'ї, зокрема проводити педагогічну освіту батьків з питань організації правильного режиму дня учнів, занять фізичними вправами та загартування організму, формування правильної поведінки, забезпечення раціонального харчування, достатнього сну, дотримання санітарно-гігієнічних вимог. Поряд з цим школа озброює учнів знаннями та вміннями, які необхідні їм для виконання цих вимог [2].

Список використаної літератури

1. Антонік В.І. Анатомія, фізіологія дітей з основами гігієни та фізкультури / Антонік В.І. – К.: Центр навч. літер., 2009. – 336 с.
2. Педагогіка / за ред. Н.Д. Ярмаченка. – Харків: Вища шк., 1986. – С.409-413.
3. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посібн. / Фіцула М.М. – К.: „Академія”, 2000. – 541 с.

*Ірина Добровольська,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н.М. МIRONЧУК.*

Ставлення учнів до власного здоров'я

Сучасний стан здоров'я населення України свідчить про існування реальної загрози вимирання нації. Майже 90 % дітей, учнів і студентів мають відхилення у здоров'ї, понад 50 % – незадовільну фізичну підготовку. Проблема збереження здоров'я населення все більш чітко усвідомлюється представниками системи освіти як професійно значуща. Це зумовлено, насамперед, тим, що саме поняття „здоров'я” стало трактуватися більш широко, ніж проста відсутність захворювання, у нього все частіше вкладається соціокультурний зміст. Здоров'я дитини, її фізичний і психологічний розвиток, соціально-психологічна адаптація істотно визначаються умовами її життя, насамперед умовами її життя у школі. На роки навчання дитини у школі припадає період інтенсивного розвитку організму [3].

За висновками багаторічних досліджень Інституту вікової фізіології, у багатьох дітей часу, вільного від школи та шкільних занять, просто немає. За останні роки з'явилося багато нових предметів, збільшився обсяг інформаційних навантажень, різко зросли інтенсивність та емоційна напруга навчального процесу; безумовно, погіршення стану здоров'я

школярів не можна пов'язувати тільки з негативним впливом „шкільних факторів”. Необхідно враховувати і несприятливі соціально-економічні умови життя багатьох родин, і негативний вплив економічних факторів, і порушення стану здоров'я, і знижений адаптивний ресурс більшості дітей-учнів першого класу, якість харчування, спадковість і низку інших факторів [1].

Велику увагу даному питанню приділяв В. Сухомлинський, який доводив, що уповільнене мислення і недостатня успішність дитини обумовлені станом її здоров'я. Інтерес до збереження здоров'я в сучасній педагогічній науці представлений працями М. Стригіна, Г. Зайцева, Н. Фомина й інших учених [3].

Мета статті полягає у з'ясуванні ставлення учнів до свого здоров'я та визначенні ролі школи в розвитку здоров'я учнів.

У тлумачному словнику „здоров'я — це правильна, нормальна діяльність організму, його повне фізичне та психічне благополуччя” [2].

Психолого-педагогічний словник бере до уваги відповідність здоров'я навколишньому середовищу „стану організму, що характеризується його врівноваженістю з навколишнім середовищем і відсутністю хворобливих змін” [4].

З наведених визначень видно, що поняття „здоров'я” відбиває якість пристосування організму до умов зовнішнього середовища та представляє підсумок процесу взаємодії людини та середовища проживання, сам стан здоров'я формується в результаті взаємодії зовнішніх (природних і соціальних) і внутрішніх (духовність, спадковість, стать, вік) факторів.

Ми провели дослідження у 8 класі Мартинівської ЗОШ І-ІІІ ступенів Червоноармійського району Житомирської області з метою виявлення ставлення учнів до власного здоров'я.

Результати вивчення за розробленою нами анкетой показали, що: 55% учнів мають правильний режим харчування, 45% — менш дбайливо ставляться до свого режиму харчування; 27% учнів регулярно роблять зарядку, 73% — не завжди можуть примусити себе до виконання фізичних вправ; 45% учнів не мають звички приймати ліки, 55% — приймають лише за гострої необхідності; лише 45% учнів активно проводять свої вихідні та канікули; жоден учень класу не палить; 28% учнів мають причини для постійного дратування у школі й удома. Нами також встановлено, що в школі наявні різнопланові спортивні гуртки (волейбольний, футбольний, баскетбольний, теніс), однак лише 45% учнів відвідують спортивні секції. Інші учні пояснюють свою байдужість до спортивних занять браком часу.

Крім того, ми з'ясували, що у школі проводяться тематичні вечори, присвячені пропаганді здорового способу життя, але, знову ж таки, не всі учні беруть у них участь і обґрунтовують це лише відсутністю вільного часу.

Отже, можна зробити висновок, що більшість опитуваних усвідомлюють значення свого здоров'я, його важливість для майбутнього, виявляють інтерес до розвитку свого здоров'я, прагнуть до постійного його поліпшення. Проте є учні, які своєму здоров'ю надають менш важливого значення. Вони не прагнуть до удосконалення і не бажають самі проявляти ініціативу, пояснюючи це браком вільного часу.

Крім того, можна зазначити, що сучасна школа в певній мірі звертає увагу на розвиток здоров'я школярів: пропагує здоровий спосіб життя, спонукає учнів розвиватися фізично та підтримувати свій здоровий стан, однак не вповні реалізує цю функцію.

Список використаної літератури

1. Вплив соціальних та біологічних факторів на стан здоров'я та адаптацію до умов навчання молодших школярів / [Г.М. Даниленко, С.А. Пашкевич, М.М. Попов] // Гігієна населених місць. – 2004. – Вип. 44. – С. 62-67.
2. Ожегов С. И. Толковый словарь русского языка / Ожегов С. И., Шведова Н. Ю. – М., 1994. – С.223.
3. Иванова С. Управление оздоровчою діяльністю школи [Електронний ресурс] / Иванова С. // Режим доступу: osvita. ua.
4. Психолого-педагогический словарь для учителей // Сост. В. О. Межериков. – Ростов н/Д., 1998. – С. 162.

*Оксана Мрожик,
магістрант ННІ педагогіки.
Науковий керівник: докт. пед. наук,
професор М.В. Левківський.*

Сім'я і її вплив на формування культури поведінки дитини

Актуальність даної статті полягає в тому, що формування культури поведінки у підростаючого покоління є одним із головних завдань у вихованні особистості. Відповідно до того, наскільки людина володіє правилами поведінки, можна говорити про ступінь розвитку культури особистості. Серед багатьох питань, які вирішує сім'я, особлива увага приділяється формуванню навичок і звичок культурної поведінки дітей, адже у цьому віці закладаються основи формування моральної поведінки людини у суспільстві. Сім'я — це осередок формування культури дитини, саме з цього джерела дитина дістає необхідні дані для побудови своїх майбутніх взаємовідносин із людьми.

Про важливість сімейного виховання відзначається в Конституції України, Державній національній програмі „Освіта” (Україна — ХХІ століття), Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, Національних програмах „Діти України” та „Українська родина”,

інших державних документах. Зокрема в Державній національній програмі „Освіта” (Україна XXI століття) сформульовані завдання сім’ї, батьки визначаються як перші педагоги дитини, які покликані створити умови для повноцінного становлення особистості, забезпечити дитині почуття захищеності, рівноваги, довіри, сформувати активне, зацікавлене ставлення до навколишнього світу; визначено, що сім’я несе повну відповідальність за розвиток, виховання і навчання дітей” [2].

Аналізу сім’ї як соціального інституту у взаємодії з іншими соціальними інститутами виховання присвятили свої дослідження ряд учених-педагогів (В.Чепелєв, Л.Новикова, І.Гребенніков, Н.Буланова, Д.Санжисєва, О.Докукіна). Неоціненний внесок у педагогічну теорію і практику зробили видатні педагоги К.Ушинський, С.Шацький, Я.Коменський, М.Шелгунов, П.Лесгафт, В.Сухомлинський та інші. Їхні думки щодо виховної ролі сім’ї актуальні й нині.

Мета цієї статті – звернути увагу на важливість постановки проблеми формування культури поведінки у сім’ї; особливості сім’ї, які істотно впливають на становлення особистості дитини.

Н.Рєпа та В.Слюсаренко [4] вважають, що моральні якості дитини формуються в процесі виховання насамперед у сім’ї. Домашня атмосфера, побут, взаємовідносини між батьками, з близькими, знайомими і незнайомими людьми створюють безліч ситуацій, завдяки яким дитина вчиться, як слід поводитися. Велике значення для дитини має приклад батьків. Саме з цього джерела дитина дістає необхідні дані для побудови своїх майбутніх взаємовідносин із людьми. Взаємовідносини в сім’ї є основою формування особистості дитини.

Якщо життєвий стиль у сім’ї базується на наказі, егоїзмі та взаємній неповазі, надії на виховання в дитини культури поведінки досить мало. В.О. Сухомлинський постійно застерігав проти грубощів у ставленні до дітей, надмірного підвищення голосу, крику. Він говорив, що там, де крик, — там грубість, емоційна товстошкірість.

Як відомо, істиною в педагогіці є єдність вимог до дітей, повна підтримка батьками один одного, особливо в присутності дітей. Ні про яке виховання культури поведінки в дитини не може бути й мови, якщо один із батьків щось забороняє, а другий – дозволяє. Отже, „важливою умовою виховання культури поведінки в дитини є загальний здоровий стиль у сім’ї, дружні взаємовідносини, взаємоповага. Саме такий стиль формує одну з важливих сторін особистості культурної людини – добре, ввічливе ставлення до оточуючих. Культура поведінки нерозривно пов’язана з моральними позиціями самої людини і залежить від того, наскільки людина засвоїла норми моралі й втілює їх у своїй поведінці” [4, 194].

Культура поведінки характеризує і духовне, і морально-етичне обличчя дитини, свідчить, наскільки глибоко й органічно вона засвоїла

культурний досвід людства. Завдяки батькам дитина набуває досвіду культурної поведінки. Вони мають можливість продемонструвати дітям правила ввічливості у громадських місцях, на вулиці, в транспорті. Саме батьки повинні привчати дитину дотримуватися правил вуличного руху, не штовхатися в транспорті, не сміятися і не розмовляти голосно, не кидати сміття на тротуар, поводити себе пристойно, проявляти тактовність до людей [5].

А.Макаренко вважав, що виховання культури дитини має розпочинатися дуже рано, коли їй ще далеко до грамотності, коли вона тільки-но навчилася добре бачити, чути й щось говорити, з прищеплення їй корисних звичок, тобто, по суті, з формування зовнішніх форм поведінки. Дитина насамперед переймає від дорослих їхню манеру триматися, розмовляти, спілкуватися з людьми. Але моральні поняття за зовнішніми проявами поведінки діти усвідомлюють не відразу.

Сучасна українська сім’я часто не має змоги повною мірою реалізувати свій виховний потенціал. Це спричинюється як особливостями суспільного виховання, так і негативними змінами в середині сім’ї: зниженням її стабільності, малодітністю, послабленням традиційної ролі батька, трудовою зайнятістю жінки та ін. [1, 32-35].

Результати дослідження свідчать про те, що лише 30% батьків молодших школярів присвячують свій вільний час дітям, 70% сімей мають проблеми, які проявляються у наступному: 15% сімей мають ненасичені емоційні відносини, 10% дітей почувають себе в родині знедоленими, 25% дітей живуть лише з одним членом родини, 15% дітей почувають себе ізольованими у сім’ї, у 5% дітей ми виявили психологічну травму. Таким чином, можна сказати, що проблеми у сім’ї існують. Вони спричинюють психологічні травми у дітей, несформованість культури поведінки, роздратованість, конфліктність, відчуття неповноцінності, неперіодичності, пригнобленості.

Видатний педагог В.О. Сухомлинський вважав сім’ю невід’ємним компонентом соціальної структури суспільства. Стабільність і моральне здоров’я суспільства багато в чому залежить саме від сім’ї, етичних норм, які панують у ній, рівня родинного виховання. Сім’я – первинний осередок, де „шліфуються найтонші грані людини-громадянина, людини-трудівника, культурної особистості. Із сім’ї починається суспільне виховання, тут закладається коріння, з якого виростають гілки, і квіти, і плоди. Сім’я – джерело, водами якого живиться повноводна річка нашої держави” [6].

Отже, з вищезазначеного можна зробити висновок: робота з виховання навичок і звичок культурної поведінки починається у сім’ї. Найбільш сприятливими й оптимальними для виховання є теплі стосунки батьків і дітей з розумною мірою дозволів і обмежень. Сучасні

дослідження проблем сімейного виховання свідчать про необхідність підвищення рівня культури батьківського загалу.

Список використаної літератури

1. Бондарчук О.І. Психологія сім'ї: Курс лекцій / Бондарчук О.І. – К.: МАУП, 2001. – 96 с.
2. Державна національна програма „Освіта” (Україна – XXI століття). – К., 1994. – 62 с.
3. Кононенко Н. Сім'я як осередок формування культури поведінки // Рідна школа. – 2005. – №6. – С. 32-34.
4. Репа Н. Виховання духовного світу школярів / Репа Н., Слюсаренко В. – К., 1995. – 253 с.
5. Сапронова М. Культура поведінки – категорія моральна / Сапронова М. // Дошкільне виховання. – 2003. – №10. – С. 8-9.
6. Сухомлинский В. А. Как воспитать настоящего человека: Советы воспитателям / Сухомлинский В. А. – Минск: Нар. асвета, 1978. – 288 с.

*Тетяна Поночовна,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Особливості взаємин сучасних старшокласників із батьками

На сьогодні актуальною залишається проблема взаємин дітей і батьків, адже сучасне життя наповнене досягненнями новітніх технологій, які не тільки допомагають людині, але й багато в чому, на думку багатьох, негативно впливають на стосунки між людьми. Комп'ютер, сучасні мобільні телефони вводять дитину в ірреальний світ ілюзій, і це псує дитячу психіку, робить їх гіршими, не такими, якими б хотіли бачити їх батьки. Звичайно, це відбивається на стосунках батьків і дітей.

Саме у взаємодії з дорослими дитина входить в оточуючий світ, оволодіває цінностями, нормами і правилами, прийнятими в суспільстві. Нині в нашій країні спостерігається значне збільшення проблемних сімей, що призводить до соціально – психологічної та педагогічної дезадаптації дітей. Ця тенденція вимагає розширення кола послуг як батькам, так і дітям з боку вихователів, психологів та соціальних педагогів з метою забезпечення розвитку й охорони психічного та соматичного здоров'я [2].

У психолого-педагогічній науці накопичений значний теоретичний матеріал з проблем батьківсько-дитячих взаємин. Їх вплив на формування дитячої особистості розглядався в працях Ю. Аркіна, О. Вишневського, О. Духновича, Т. Лубенця, А. Макаренка, Я. Мамонтова, С. Русової, К. Ушинського, Я. Чепіги. Сутність і закономірності взаємодії батьків і

дітей у сучасних умовах стали предметом наукових пошуків Н. Мирончук, О. Докукіної, К. Журби, О. Кононко, Т. Кравченко, В. Оржеховської, З. Плохій, Л. Повалій, В. Постового, О. Хромової та ін. [1].

Демократизація й гуманізація сучасного суспільства та виховного процесу зумовлюють актуальність вирішення проблеми формування гармонійних взаємин батьків і дітей старшого шкільного віку. Водночас у сучасному суспільстві спостерігається деформація взаємин дорослих і дітей. Диференціація та ускладнення суспільних відносин порушили глибинні зв'язки дорослих і дітей [3].

Аналіз наукової літератури з теми дослідження засвідчив, що, не зважаючи на низку теоретичних та прикладних досліджень у галузі батьківсько-дитячих взаємин у педагогіці і психології, проблема формування гармонійних взаємин батьків із дітьми старшого шкільного віку залишається невирішеною.

Мета статті – з'ясувати, які особливості характерні взаєминам сучасних старшокласників із батьками.

Для цього ми провели дослідження у Кириївській ЗОШ І – ІІІ ступенів Любарського району Житомирської області з учнями 9 – 10 класів (19 учнів). Нами було розроблено анкету, з допомогою якої ми з'ясували, що: у 58 % дітей не завжди є взаємопорозуміння з батьками; 84 % учнів відповіли, що їхні батьки з розумінням ставляться до самостійних рішень дітей; 68 % дітей відповіли, що інколи батьки вимагають, аби діти прислухались до їхніх порад, бо вони досвідченіші; 52 % учнів стверджують, що батьки контролюють, у якому стані вони повертаються з дискотеки і 47 % – як-коли; 82 % ствердно відповіли, що в їхній сім'ї проводяться бесіди щодо шкідливості паління, вживання наркотичних засобів і алкоголю.

На питання, чи примушують батьки добре вчитися, 52 % учнів відповіли, що постійно і 40 % – інколи; 58 % учнів терпляче ставляться до постійних повчань від батьків, однак їхні вимоги рідко виконують 73% дітей; 48 % учнів узгоджує носіння модного одягу із смаками батьків, а також сорока восьмих учнів доводилось протестувати (інколи) проти дій батьків.

У більшості опитуваних учнів є взаєморозуміння з батьками, більша частина учнів прислухається до їхніх порад, зауважень, вимог, смаків. Також це дослідження свідчить про те, що значна частина батьків переймаються долею дітей, втручаються в їхнє життя, намагаючись виховати порядних людей. Є відсоток (хоч і малий) сімей, де дуже рідко або інколи буває взаєморозуміння між батьками і дітьми.

Таким чином, потрібно спрямовувати педагогічну діяльність учителя на виховання в учнів шанобливого ставлення до батьків, вміння не тільки відстоювати свою думку, а й прислухатися до порад старших,

бути терплячими і стриманими, адекватно реагувати на поради, зауваження і вимоги батьків. І в свою чергу, батьки мають поважати інтереси, думки, побажання своїх дітей, зважаючи на особливості їх вікового розвитку.

Список використаної літератури

1. www.lib.ua-ru.net/./244926.html
2. Фіцула М. М. Педагогіка: навч. посібн. / Фіцула М. М. – К., 2002. – 528 с.
3. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. / Волкова Н. П. – К., 2002. – 576 с.

*Дар'я Жальчук,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н.М.Мирончук.*

Особливості ставлення підлітків до дорослих

Людина по-різному поводить у взаємодії. Особистість, будучи суб'єктом спілкування, займаючи певну позицію у соціальному середовищі, виявляє оцінне ставлення до людей, що її оточують. Вона оцінює, порівнює, зіставляє й обирає спосіб для взаємодії і спілкування, враховуючи власні інтереси, потреби, досвід. Вікова психологія вивчає труднощі спілкування, відносин у зв'язку з належністю його учасників до різних вікових груп. Несхожість їх життєвого досвіду позначається не лише на уявленнях про світ, його природу, суспільство, а й на конкретній поведінці індивідів у реальних ситуаціях життєдіяльності: виникнення напруження між учителем і учнем, між дітьми і учнями.

Такі вчені як К.Еріксон, У.Морган, Ю.Пахомов, Ю.Ханін, Г.Айзенк, Б.Вяткін, Ч.Спілбергер, Н.Махоні, Е.Соколов, А.Захаров багато років досліджували явище підліткової тривожності як емоційного стану, її вплив на соціалізацію молодої особистості, вияв ставлення до людей, що оточують підлітка. Проблеми взаємин батьків і підлітків вивчають Т. Алексєєва, Н. Мирончук, Т. Шанскова та ін.

Метою статті визначено – з'ясувати ставлення підлітків до людей старшого віку, розглянути шляхи налагодження відносин між підлітками і дорослими.

10-11 – 14-15 рр. охоплюють підлітковий віковий період, який часто називають кризою підліткового життя. Провідною діяльністю є спілкування у процесі навчання, організованої трудової діяльності. Найважливіше психологічне новоутворення віку – почуття дорослості, що являє собою новий рівень домагань, передбачає майбутнє становище, якого підліток фактично ще не досяг. У цілому це період закінчення дитинства і початку „виросання” з нього. Відомо, що підлітковий період

– „важкий вік” – перш за все це криза, яка проявляється як на біологічному, так і на психологічному рівні. Вагомі гормональні й вегетативні зміни потрясають організм підлітка, він швидко втомлюється, стає дуже дратівливим, а нерідко й агресивним. Низький тонус, невпевненість у собі, висока тривожність на фоні загального недомагання – часті супутники підліткового періоду.

У цьому віці різко погіршуються відносини з батьками. Людина в перехідному віці стає занадто агресивною та запальною. Занадто жорстке поведіння батьків до підлітка призводить часом до втечі з дому або самогубства. Для нього своє особисте життя важливіше, ніж батьки. Підліток відчуває себе комфортно лише в колі своїх друзів і (або) на самоті [1; 2].

Основним чинником ставлення особистості школяра підліткового віку є спілкування. Тому дорослі мають приділяти спілкуванню з підлітками велику увагу. У підлітковому віці провідною потребою стає вибіркове спілкування з однолітками, які мають певні якості особистості [2].

Нами було проведене опитування школярів-підлітків з метою виявлення їх ставлення до дорослих. Дослідження здійснювалося у Червоноармійській ЗОШ I-III ступенів. Аналіз результатів дає змогу визначити наступне (див. табл. 1).

Таблиця 1

Результати вивчення ставлення дітей до дорослих

Клас	Учні	Позитивні відповіді	Невизначені відповіді	Негативні відповіді
7 клас	дівчатка	57, 2%	37, 7%	5, 1%
	хлопчики	40, 3%	47, 4%	12, 3%

Більшість опитуваних дівчаток позитивно налаштовані на взаємодію з дорослими та людьми старшого віку: вони активно співпрацюють, усвідомлюють важливість та роль старших у їх житті, намагаються разом проводити час, спілкуватися, організовувати спільну діяльність, довіряють свої секрети, досягають взаємопорозуміння у різних ситуаціях.

Проте якщо дівчатка з більшою довірою ставляться до оточуючих, то у хлопчиків проявляється певна невизначеність. Тобто бувають ситуації, що дорослий – найкращий друг, а буває навпаки, що ворог: перед тим, як допомогти, вони подумують – а чи варто, спілкування відбувається за необхідністю, з „особистих питань” радяться рідко, хоча більшість любить організувати спільну діяльність з батьками, обговорити з дорослими прочитані книги, переглянуті фільми. Більшість дітей усе ж надає перевагу проведенню „дитячих свят” без батьків і дорослих, іноді надають перевагу проведенню вихідних із друзями.

На нашу думку, для подальшого налагодження взаємостосунків між дорослими і підлітками потрібно звернути увагу на особливості цього віку: більш за все підліткам хотілося б бачити в дорослих друзів та порадишників. При всьому їхньому прагненні до самостійності юнаки та дівчата гостро потребують життєвого досвіду та допомоги старших. Важливо, щоб дитину і в підлітковому віці оточувала любов і підтримка. Якщо дитина відчуває любов батьків, то вона від початку життєвого шляху має міцну основу для позитиву. Якщо ж з боку батьків вона бачить тільки критику, відторгнення, зневажливе ставлення до себе, то це неодмінно вплине на самооцінку особистості і її відчуження від світу.

Усе це дозволяє зробити висновок, що пошук шляхів подолання відчуження між дітьми та дорослими повинен здійснюватися як дорослими, так і дітьми. Дорослим потрібно вчитися довіряти своїм дітям і допомогти їм відчувати довіру до себе, сформувати самоповагу, конкретну життєву позицію, щоб з часом останні могли легко увійти в світ міжлюдських стосунків.

Список використаної літератури

1. Волкова Н. П. Педагогіка: навч. посіб. / Волкова Н. П. – [2-ге вид., перероб., доп.]. – К.: Академвидав, 2007. – 616 с.
2. Скрипченко О.В. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / [Скрипченко О.В., Долинська Л.В., Огороднійчук З.В. та ін.]. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К.: Каравелла, 2009. – С. 151-199.

*Катерина Симоненко,
магістрант ННІ педагогіки.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
доцент В.А. Ковальчук.*

Формування самостійності в молодших школярів у групах продовженого дня

Починаючи із середини минулого століття й до теперішнього часу, спостерігається підвищення інтересу педагогів і психологів до питань теорії й практики організації самостійності дітей: розкриття її сутнісних особливостей (М.Данилов, Б.Єсіпов, І.Лернер, М.Скаткін, Г.Щукіна та ін.); виявлення психологічних механізмів управління процесом навчання

(П.Гальперін, Н.Менчинська й ін.); співвідношення її репродуктивної та творчої складових (В.Донцов, Т.Воронов, Н.Мешков й ін.).

Пропагуючи самостійність до знань, сучасна дидактика водночас критично переосмислювала й уточнювала теоретичні положення з цього питання видатних педагогів минулого — Яна Амоса Коменського, Йогана Фрідріха Герберта, Адольфа Фрідріха Дістервега, Костянтина Дмитровича Ушинського та інших. Помітним явищем у теорії розвитку самостійності учнів були роботи Є. Я. Голанта, у яких учений визначив три види самостійності школярів: організаційно-технічну самостійність, самостійність у практичній діяльності, самостійність у процесі пізнавальної діяльності. Є. Я. Голант розглядає самостійність як першорядну умову всебічного розвитку особистості учня [1, 49-51].

Один із дослідників розвитку самостійності, відомий дидакт М.О. Данилов, зазначав, що її суть виявляється в потребі й умінні учнів самостійно мислити, у здатності орієнтуватися в новій ситуації, самому бачити питання, задачу і знайти підхід до її розв'язання [9, 324]. Він зазначає, що самостійність виявляється, наприклад, в умінні самостійно аналізувати складні навчальні задачі й виконувати їх без сторонньої допомоги і характеризується певною критичністю розуму школяра, здатністю висловлювати свою думку незалежно від суджень інших [9, 324].

Усебічного розгляду питання самостійної діяльності школярів набуло у працях П. І. Підкасистого. У результаті тривалого теоретико-експериментального дослідження вчений обґрунтував модель самостійної діяльності учня, дослідив у зв'язку з цим такі вихідні поняття, як дидактична задача, пізнавальна задача, визначив специфічні особливості формування самостійних дій, розробив класифікацію самостійних робіт [8, 25].

В основному науковці розглядають самостійність школяра як умову успішного розвитку його особистості, основу активності в пізнавальній діяльності та інших сферах. А формування самостійності в молодших школярів у групах продовженого дня виділяють як одну з головних проблем психолого-педагогічної науки, педагогічної практики та першочергове завдання сучасного вихователя та вчителя [5, 79-81].

Актуальність дослідження цієї проблеми обумовлена протиріччями між усе зростаючими вимогами до активізації життєдіяльності школярів і відсутністю належних організаційно-педагогічних засобів їх здійснення; на часі розкриття шляхів організації; змісту, форм і методів, умов, створення розвивального середовища, що сприяє вихованню самостійності в навчальній і виховній діяльності.

Мета нашої статті – з'ясувати сутність поняття самостійності в початковій школі, визначити рівні сформованості цієї якості навчально-

пізнавальної діяльності молодших школярів в умовах групи продовженого дня.

В учнів молодшого шкільного віку починає формуватися самостійність як риса особистості. Вчителі початкової школи нерідко вкладають різний зміст у поняття „самостійність”. Оперуючи ним, педагоги мають на увазі бажання школяра виконати завдання своїми силами, не звертаючись по допомогу; вміння учня долати труднощі на шляху до кінцевої мети, не підміняючи її проміжною; або схильність дитини виявляти ініціативу, творчо ставитися до навколишнього; прагнення вихованця діяти автономно, окремо від інших; його здатність обстоювати особисту точку зору, давати критичну оцінку зробленому.

Таким чином, у різноманітних виявах названих якостей молодшого школяра практично розкривається його вміння діяти самостійно. Щоб одержати відомості про кожну з названих ознак, вчителю передусім треба визначити характер активності учня, його ставлення до труднощів, наявність або відсутність намагання спростити кінцеву мету діяльності, форми вияву творчої ініціативи, ставлення до своєї роботи та оцінювання її результатів.

Про характер активності кожного учня можна робити висновок на підставі того, за допомогою яких пошукових дій він просувається до мети: раціональних (вони супроводжуються міркуванням), керується доцільністю чи використовує лише продуктивні засоби. Або навпаки, ці пошуки набувають форми одноманітних, непродуктивних маніпуляцій [7, 9-10].

Вихователю доцільно звернути увагу на наявність у дитини намагання спростити кінцеву мету діяльності, підмінити її проміжною, або ж іншою. Самостійний школяр завжди виявляє цілеспрямованість, докладас зусиль для того, щоб точно виконати завдання учителя [6, 3-6]. Важливим показником самостійності молодшого школяра є форми вияву його творчої ініціативи. Чим самостійнішою є дитина, тим менше вона задовольняється роллю виконавця чужого задуму.

Згідно даних експериментальних досліджень Б.Г. Друзя, молодшому школяреві найскладніше виявити творчу ініціативу саме під час виконання навчального завдання (спрацьовує звичка виконувати вимогу учителя „Роби, як я кажу”). Зате йому значно легше щось „вигадати” після їх закінчення — підкреслити, виділити, оздобити. У таких показниках і виявляється його самостійність [3, 160].

Кожний педагог повинен знати, з чим саме пов’язує учень успішне завершення роботи: чи об’єктивними показниками кінцевого результату праці чи зі звичною (бажаною) оцінкою. Самостійному учню притаманне вміння робити висновок про успіх та неуспіх своєї діяльності передусім на підставі реального досягнення. А діти з недостатнім розвитком цієї

якості обов’язково скажуть, що вони добре виконають певне завдання тільки тоді, коли знатимуть оцінку своєї роботи вчителем, як зазначає І.Л. Гаркунова [2, 33-36].

Як зазначає В.Буряк, самостійні школярі здебільшого досить вимогливі як до себе, так і до навколишніх. Внаслідок цього вони володіють умінням об’єктивно оцінити достоїнства й вади незалежно від того, чию саме роботу аналізують. Недостатньо самостійні учні завищують оцінки результату своєї праці (занижуючи при цьому оцінки інших) або виявляють невміння сформулювати власне оцінне судження, повністю покладаючись на думку дорослого [1, 49-51].

Дослідження вчених-педагогів та психологів дозволяють встановити чотири рівні самостійності відповідно характеру діяльності:

1. *Копіюючі дії* учнів за заданим зразком. Ідентифікація об’єктів та явищ, їх розпізнавання шляхом порівняння з відомим зразком. На цьому рівні здійснюється підготовка учнів до самостійної діяльності.

2. *Репродуктивна діяльність*, пов’язана з відтворенням інформації про різні властивості навчального об’єкта. На цьому рівні вже починається узагальнення прийомів та методів пізнавальної діяльності.

3. *Продуктивна діяльність* самостійного застосування набутих знань для вирішення завдань, які виходять за межі відомого зразка, і потребує здатності до індуктивних та дедуктивних висновків.

4. *Самостійна діяльність*, що виявляється в переносі знань при вирішенні завдань в істотно нових ситуаціях, складанні нових програм прийняття рішень. Завдання вчителя — довести якомога більше дітей до четвертого рівня самостійності [4, 56-58].

Як виділяє В.І. Кобаль, елементарним рівнем самостійності можна вважати відкритий, безпосередній інтерес до нових фактів, до цікавих явищ, які фігурують в інформації, яку одержують учні на уроці [4, 56-58].

Більш високим рівнем сформованості самостійності є інтерес до пізнання істотних властивостей предметів або явищ, що становлять більш глибоку й часто невидиму їхню внутрішню суть. Цей рівень вимагає пошуку, здогаду, активного оперування наявними знаннями, придбаними способами. На цьому рівні самостійність часто пов’язана з рішенням завдань прикладного характеру, у яких школяра цікавить не стільки принцип дії, скільки механізм, за допомогою якого вона відбувається. На цьому рівні самостійності здібності уже не перебувають на поверхні окремих фактів, але ще не проникають настільки в пізнання, щоб виявити закономірності. Цей рівень, мабуть, можна назвати стадією описовості, у якій фіксація зовнішніх ознак і істотних властивостей досліджуваного перебуває на рівних початках.

Ще більш високий рівень самостійності становить інтерес школяра до причинно-наслідкових зв’язків, до виявлення закономірностей, до

встановлення загальних ознак явищ, що діють у різних умовах. Цей рівень пов'язаний з елементами дослідницької творчої діяльності, з формуванням нових і вдосконаленням набутих навчання [4, 56-58].

Дуже важливо своєчасно з'ясувати, хто з вихованців перебуває на високому і середньому рівні сформованості самостійності, а хто потребує активізації зусиль вчителя. „Педагогу слід розподіляти своїх вихованців на різні групи відповідно до сформованості самостійності кожного з них” [3, 134]. Рівень визначають на підставі того, наскільки сильно чи слабо розвинене у школярів уміння виявляти в діяльності й поведінці незалежність, ініціативність, критичність.

За результатами констатувального етапу нашого дослідження, проведеного на базі Житомирського екологічного ліцею №24 з 40 учнями 1 та 2 класів, в основному в учнів сформований середній рівень самостійності, який характеризується проявом ситуативного, опосередкованого інтересу до певного виду і результату діяльності; прагненням зрозуміти зміст нового матеріалу, інтерпретувати його по своєму, проявляються спроби різними способами розв'язати проблемні завдання; учні прагнуть до самостійного пошуку нових знань. Як показав порівняльний аналіз, динаміка зростання рівня сформованості самостійності залежить від правильно підібраних методів, також від мотивації навчальної діяльності учнів, їх бажання вчитися, індивідуального підходу учителя, від організації навчальної діяльності з використанням допоміжних засобів навчання (книжки, журнали, газети, цікаві справи).

Подальшого дослідження потребує розробка критеріїв сформованості самостійності молодших школярів та розробка методик, які б сприяли формуванню самостійності школярів.

Список використаної літератури

1. Буряк В. Самостійна робота як вид навчальної діяльності школяра / Буряк В. // Рідна школа. – 2001. – № 9. – С. 49-51.
2. Гаркунова И.Л. Формирование самостоятельной работы / Гаркунова И.Л. // Начальная школа. – 1988. – №1 – С.33-36.
3. Друзь Б.Г. Виховання пізнавального інтересу молодших школярів в процесі навчання / Друзь Б.Г. – К.: Радянська школа, 1988 – 160 с.
4. Кобаль В.І. Проблеми формування пізнавальних інтересів у навчальній діяльності школярів / Кобаль В.І.// Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Соціологія. Психологія. Педагогіка. Випуск 6. – К., 1998. – С.56-58.
5. Король Л.М. Розвиток самостійності молодших школярів / Король Л.М., Яцюк Н.В. // Вісник Житомирського пед. ун-ту: Вип 9. – Ж., 2002. – С. 79-81.
6. Лукьянова М. Ориентир самостоятельной деятельности: обучение школьников самоконтролю / Лукьянова М. // Учитель. – 2003. – № 2. – С. 3-6.

7. Микитюк О.М. Анатомо-фізіологічні особливості дітей молодшого шкільного віку / Микитюк О.М., Данильченко С.І. // Фізична культура в школі. – 2003. – №1. – С. 9-10.

8. Пидкасистый П. И. Самостоятельная познавательная деятельность школьников в обучении / Пидкасистый П. И. – М.: Педагогика, 1988. – 240 с.

9. Савченко О.Я. Дидактика початкової школи / Савченко О.Я. – К.: Генеза, 1999. – 324 с.

*Ніна Стецюк,
магістрант ННІ педагогіки.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
доцент В.А. Ковальчук.*

Формування позитивної мотивації у школярів-першокласників

Найкращий учитель той, хто пробуджує в учнів бажання вчитися. Ця незаперечна істина проголошувалась у тій чи іншій формі прогресивними педагогами всіх часів.

Ця проблема є актуальною, бо більшість школярів-першокласників мають недостатній рівень сформованості позитивної мотивації до навчання. У них здебільшого переважає не навчальний, а ігровий мотив. Учіння, як і будь-яка інша діяльність, здійснюється під впливом певних стимулів, спонукань, що є рушійними силами навчально-пізнавальної активності учня. Такими спонукальними стимулами є потреби, інтереси, переконання, ідеали, уявлення учня про себе, ціннісні орієнтації тощо. Вони утворюють мотивацію або мотиваційну сферу навчальної діяльності молодшого школяра. Мотиви учіння молодших школярів, особливості розвитку мотиваційної сфери в умовах навчальної діяльності на різних етапах розвитку психолого-педагогічної науки досліджували такі вчені, як Л.І. Божович, Л.С. Виготський, В.К. Вілюнас, В.В. Давидов, Д. Б. Ельконін, С. Занюк, Г.С. Костюк, О.М. Леонтьєв, А.К. Маркова, А.К. Матюхіна, О.Я. Савченко та інші.

Мета цієї статті – розкрити сутнісну характеристику позитивної мотивації навчання, визначити рівні її сформованості у школярів-першокласників.

У дослідженні цієї проблеми можна виділити психологічний та педагогічний підходи. З позиції психологічного підходу, в процесі вивчення проблеми мотивації учіння з'ясовані деякі закономірності її становлення й функціонування, зокрема розкрита вмотивованість навчальної діяльності, описана складна структура та динаміка мотивів, що її зумовлюють, виявлені деякі вікові особливості мотивації учіння першокласників [1, 35-36].

З позиції педагогічного підходу, мотивація є одним із важливих компонентів навчальної діяльності, це джерело активності суб'єкта. Більшість авторів пояснюють мотивацію як систему психологічних факторів, що зумовлюють поведінку та діяльність людини. Так, наприклад, С. Занюк виділяє динамічний та структурний аспекти мотивації. На його думку, продуктивність діяльності, її процес та результат визначається, по-перше, спрямованістю мотивів, змістом, по-друге, силою, активністю, напруженістю мотивів відповідного змісту [2, 42].

Як показали дослідження психологів і педагогів, дитина приходить до школи з широкими соціальними мотивами, домінуючими серед яких є самовизначення. Все це створює особистісну готовність до навчання в школі. Навчально-пізнавальні мотиви не займають провідного місця в мотивації першокласника. І це природно, адже дитина ще не виконувала навчальної діяльності, в якій виникають ці мотиви. Дана група мотивів (інтерес до процесу, змісту та способів засвоєння знань) формується у процесі навчальної діяльності, а не передуює їй [3, 195].

Для визначення рівня сформованості позитивної мотивації ми провели експеримент у першому класі загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №19 міста Києва, де навчається 15 учнів. У ході нашого дослідження були використані такі діагностичні методики: проективна методика „Що мені подобається в школі?“, „Методика з визначення позитивної мотивації у школярів-першокласників“.

Охарактеризуємо методику з визначення позитивної мотивації. Учням першого класу було запропоновано дати відповідь на питання. Під час дослідження враховувалося, що застосування на цьому етапі методики анкетування та бесіди дещо обмежені. Це зумовлено тим, що по-перше, учням молодших класів через вікові особливості важко добирати відповіді навіть за умов розуміння ними суті запитання. По-друге, за допомогою зазначених методів можна спробувати виявити думку дитини, її знання з того чи іншого питання. Але висловлена думка не завжди відображає особистісне ставлення молодшого школяра до суті запитання.

Як показали результати анкетування, більша частина школярів-першокласників ходять до школи, бо цього вимагають їхні батьки. Третина з них вважають, що вони ходять до школи, щоб отримувати гарні оцінки. І лише декілька учнів ходять до школи, щоб навчатися і навчитися.

Мета проективної методики „Що мені подобається в школі“ – визначити емоційний фон у ставленні дитини до школи. Дітям було запропоновано малюнок „Що мені подобається в школі“.

Отримані результати свідчать про те, що більша частина учнів має середню шкільну мотивацію, навчальну активність. У 5 (30%) з них – ситуація не навчального характеру із зовнішніми шкільними атрибутами, властива дітям з негативним ставленням до школи, але зовнішньою мотивацією. Ігрові ситуації в школі властиві 2 (13%) дітям з позитивним ставленням до навчання, але з перевагою ігрової мотивації.

Отже, необхідність і важливість цієї проблеми полягає в тому, що школярі-першокласники у цьому віці більш схильні до ігрових ситуацій. Щоб сформувати позитивну мотивацію навчання у дітей, необхідно уроки

проводити у формі казки, подорожі тощо. Учня кожного дня буде цікаво, тому вони ходитимуть до школи із задоволенням.

Список використаної літератури

1. Богоявленський Д.Б. Динаміка формування навчальної діяльності у молодших школярів / Богоявленський Д.Б., Заболотнева І.М. // Новые исследования в психологии.
2. Демеденко В.К. До питання про сутність мотивів учіння / Демеденко В.К. // Радянська школа. – 2000. – №9.
3. Матюхіна М.В. Психологія молодшого школяра / Матюхіна М.В., Михальчик Т.Є. – М.: Просвіта, 1970. – 212 с.

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ВЗАЄМИН У ШКІЛЬНОМУ КОЛЕКТИВІ

*Ірина Давидович,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н.М. МIRONЧУК.*

Сучасний підліток і вчитель: проблеми взаєморозуміння

Однією з вимог нашого часу є гуманізація суспільного процесу, яка вимагає розуміння та прийняття людини, її природи, цінності та унікальності. Сучасні демократичні перетворення в усіх сферах суспільства поставили перед нинішнім шкільництвом вимогу переходу до особистісно-розвивальної моделі навчального співробітництва, де учням відводиться активна роль суб'єктів пізнавальної діяльності. З огляду на це важливе місце належить педагогічному спілкуванню як чиннику духовного, інтелектуального та емоційного розвитку особистості, гуманізації взаємин учителя з учнем у навчально-виховному процесі [1, 153].

У вітчизняній педагогіці питання педагогічного спілкування вчителя з учнем найбільш активно піднімалися у 20-30-і рр. XX ст. у працях та діяльності П.Блонського, Н.Крупської, А.Макаренка, С.Шацького, які не обмежувалися теоретичним обґрунтуванням проблеми, а й вирішували її практично, вважаючи педагогічне спілкування одним із головних засобів формування ініціативи, самодіяльності учнів при організації шкільного самоврядування [2, 39]. Аналіз наукових досліджень з проблеми спілкування дозволив з'ясувати, що різні аспекти спілкування вчителів і учнів розглядались такими педагогами: А.Бойко, В.Гриньовою, О.Киричуком, О.Леонтьєвим, Н. МIRONЧУК, І. Мачуською, І. Сіданіч та іншими.

У своїй статті ми маємо за мету окреслити особливості підліткового віку, дати характеристику його стосункам із дорослими та шляхом анкетування з'ясувати ставлення учнів до вчителя.

Підлітковий вік у сучасній психологічній літературі оцінюється як один із критичних періодів розвитку. Він пов'язаний із кардинальними перетвореннями у сфері свідомості, діяльності, системі взаємостосунків індивіда. Почуття дорослості, претензії підлітка на нові права поширюються на всю сферу стосунків з дорослими, що чітко проявляється в причинах конфліктів із ними. Протест і непокоря підлітка є засобом, за допомогою якого він хоче досягти зміни типу стосунків із дорослими.

Тобто на початку підліткового періоду в зв'язку з проявом у підлітка уявлення про себе як уже не дитину і потреби у визнанні його дорослості

оточуючими виникає цілком нова проблема – проблема рівноправності. Отже, створення спільності в житті дорослого і підлітка, розширення сфери їх співробітництва і змістових контактів як основи переходу до нового типу стосунків є важливою проблемою у вихованні дітей цього віку і необхідною та обов'язковою умовою розгортання процесу наuczіння підлітка бути дорослим [4, 195].

Усі дослідники психологічних особливостей підлітків визнають велике значення, що має у цьому віці спілкування, особливо з ровесниками. Стосунки з товаришами перебувають у центрі життя підлітка, багато в чому визначаючи решту сторін його поведінки і діяльності. Л.Божович відмічає: „якщо в молодшому шкільному віці основою для об'єднання дітей найчастіше є спільна діяльність, то у підлітків, навпаки, привабливість занять та інтереси в основному визначаються можливістю широкого спілкування з ровесниками” [2, 189].

Спілкування з ровесниками є особливою школою розвитку соціально-моральної дорослості підлітка, і сила впливу ровесників прямо пропорційна ступеню незадоволеності підлітка спілкуванням із дорослими. Питання про зіткнення і конфлікти підлітка і дорослого через різницю в етичних і естетичних уявленнях, в соціально-моральних настановленнях і цінностях є проблемою, що набуває актуальності в другій половині підліткового віку. Тому є потреба з'ясування причин труднощів і конфліктів у спілкуванні дорослого з підлітками, виявлення наслідків такого зіткнення та формування, як зазначають М. Свин, Л. Василенко, відповідного ставлення дорослого до рівня розвитку особистості підлітка і такої побудови взаємодії, яка сприятиме розвитку школяра [4, 199].

Академік І. Кон убачає головну перешкоду на шляху до взаєморозуміння вчителів і учнів у абсолютизації ролевих відносин. „Учитель, стурбований, перш за все, навчальною успішністю, не бачить за оцінками індивідуальності учня”. Ідеальний учень у його розумінні той, хто понад усе відповідає соціальній ролі учня – дисциплінований, активний, допитливий, працелюбний, старанний [5].

Вагома роль у профілактиці конфліктних ситуацій відводиться учителеві, хоча нерідко педагогів бракує певного досвіду, знань і він здатен припускатися помилок у взаємостосунках із школярами. А, як відомо, уміння уникнути конфлікту – одна зі складових частин педагогічної мудрості вчителя.

Для дослідження взаємостосунків учителів та учнів ми провели анкетування у 7 класах Вільської загальноосвітньої школи І-ІІІ ст. Аналіз результатів дає змогу визначити причини непорозуміння між учителем і учнем, причиною чого є критичний підлітковий вік.

Більшість опитуваних (60%) вважають, що з професійних складових сучасному вчителю обов'язково повинен бути притаманний **педагогічний талант**, з особистих якостей – **любов до дітей**. Половина з опитуваних не довіряють своїм класним керівникам власні проблеми, адже вважають, що це не та людина, з якою потрібно ділитися певними труднощами. З анкетування ми з'ясували, що найулюбленішими предметами підлітків є: фізкультура, образотворче мистецтво, українська мова і література, музика. Ці предмети, на думку учнів, їм даються найлегше або вони добре їх розуміють. 45% підлітків думають, що найкращий метод впливу вчителя на учнів є **індивідуальна бесіда**, а 55% вважають, що негативним методом є **винесення проблем на обговорення класу**.

Як бачимо, у взаєминах підлітків та учителів існує низка проблем, причинами яких є особливості вікового розвитку школярів, рівень їхньої культури і рівень особистої та педагогічної культури вчителя. Тому для послаблення цієї проблеми ми пропонуємо такі шляхи: детальне вивчення різних типів і видів спілкування дорослого і дитини та з'ясування їх функцій у розвитку особистості, вміння бачити проблеми підлітка і допомогти їх долати, індивідуальне спілкування з тяжкими підлітками, оцінювання школяра як цілісної особи, а не як суб'єкта навчальної діяльності, особистісне ставлення вчителя до учня, а не функціональне, справедлива оцінка школяра.

Список використаної літератури

1. Андреев В.И. Основы педагогической конфликтологии / Андреев В.И. – М., 1995. – 126 с.
2. Вікова психологія / за ред. Г.С.Костюка. – К.: Рад школа, 1968. – 258 с.
3. Рыбакова М.М. Конфликт и взаимодействие в педагогическом процессе / Рыбакова М.М. – М., 1991. – 269 с.
4. Савчин М. В. Вікова психологія / Савчин М. В., Василенко Л. П. – К., 2005. – 59 с.
5. Конфлікт між учнями [Електронний ресурс] / Режим доступу: www.ower.biz/page-15-подолання-конфлікту-між-учнями/

*Тетяна Ігнатюк,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н.М. Мирончук.*

Взаємовідносини підлітків у класі

Людина – істота соціальна. Включення особистості в суспільні відносини обумовлено первинною роллю соціального спілкування в

цьому процесі. Підлітковий вік традиційно вважається найважчим у виховному відношенні. Найчастіше труднощі підліткового віку пов'язують із статевим дозріванням. У вирішенні складних завдань виховання особистості значна роль належить вивченню умінь особистості спілкуватися. У підлітковому віці провідною діяльністю виступає спілкування з однолітками. І власне від того, в якому оточенні перебувала дитина, які поради та настанови вона отримувала, залежатиме і її життя. Буде зрозуміло, чи зможе вона досягти чогось у житті й стати тим, ким прагне бути [2].

У останнє десятиліття розвитку психологічної науки проблеми колективу, здавалося б, втратили актуальність. Майже припинилися дослідження колективу і процесів, що відбуваються в ньому. Але на сучасному етапі ми бачимо, що без колективної ідеї, особливо в школі, не обійтися. Хочемо ми цього чи ні, але колектив має великий виховний потенціал. Саме через класний колектив учнями привласнюються суспільні цінності. Тож проблема взаємовідносин доволі актуальна і потребує обговорення [1].

Питання взаємовідносин учнів у класі, формування колективу, впливу колективу на формування особистості досліджували видатні педагоги і психологи А.С.Макаренко, В.О.Сухомлинський (формування міжособистісних взаємин), Я.Л. Коломинський, А.В.Петровський, Ю.В. Синягін та інші.

Мета дослідження – виявити характерні особливості міжособистісного спілкування учнів у класі.

Нами було проведено опитування школярів-підлітків з метою виявлення їх взаємовідносин у класі.

Дослідження здійснювалося у Ярунській ЗОШ І-ІІІ ступенів Житомирської області. Аналіз результатів дає змогу визначити наступне.

Більшість учнів (понад 58%) досліджуваного класу мають у ньому друзів або близьких людей, а отже, і клас можна назвати досить згуртованим, хоча б на рівні окремих його членів. Крім того, більша кількість учнів (58%) обрала одного або декількох учнів класу, з якими в них виникають негаразди у міжособистісному спілкуванні, що, на наш погляд, є нормальним. З іншого питання ми робимо висновок, що думки підлітків збігаються не часто, однак є лише один учень, який вважає, що думки класу і його особисті думки збігаються набагато частіше, ніж вважає більшість класу. В наступному питанні учні (68%) дають позитивну відповідь на питання обговорення дозвільної діяльності. Вони оцінюють взаємовідносини в класі як хороші. Також учні, з перевагою в два вибори, проявляють самостійність у вирішенні складних ситуацій, так як відповіли, що тільки іноді радяться з приводу цих питань. Контакти учнів один з одним удома є нечастими, й тільки лише у справах.

Результати аналізу також вказали на те, що в класі є декілька учнів, з якими ніхто не спілкується. Щодо допомоги один одному, то учні (84%) відповіли, що інколи допомагають, значно менше (16%) відповіли – так. На запитання „Чи хотіли б ви покращити стосунки в класі?” переважна більшість відповіла – можливо. Таким чином, за даним дослідженням рівень взаємин у класі можна охарактеризувати як задовільний.

Таке дослідження особливостей взаємовідносин у класному колективі може бути використане класним керівником та шкільним психологом для правильного формування в учнів розуміння необхідності спільної діяльності. Особливо в умовах сучасного суспільства, коли колективізм відходить на останній план, а постає питання про формування індивідуальних рис особистості, проблема взаємовідносин підліткового колективу як можливості входження підлітка в суспільство потребує подальшого розвитку. Вчитель, класний керівник та шкільний психолог повинні розуміти, що значення класного колективу для підлітка дуже важливе, воно пов'язане з повноцінним формуванням його особистості та становленням у суспільстві як повноцінного його члена [3].

Список використаної літератури

- 1.http://pda.coolreferat.com/Взаємовідносини_підлітків_часть=8
- 2.Степанов О. М. Основи психології і педагогіки: посібник / Степанов О. М., Фіцула М. М. – К.: Академвидав, 2003. – 504 с.
3. Аникеева. Н.П. Учителю о психологическом климате в коллективе / Аникеева. Н.П. – М., 1983. – 324 с.

*Ольга Царук,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: асист. кафедри педагогіки О. А. Ковальчук.*

Формування у підлітків позитивного ставлення до дорослих у сучасному суспільстві

У період відродження і розбудови національної навчально-виховної системи невід'ємним компонентом освітньої структури стають взаємини між дітьми та дорослими, які сприяють різнобічному, гармонійному розвитку особистості підлітка, соціальній адаптації, самореалізації людини у суспільстві. Одним із важливих факторів розвитку учня є взаємостосунки зі старшими, передусім батьками, педагогами, знайомими людьми.

Сучасні діти мало підкоряються чийсь волі, мають свою думку, добре володіють інформацією, прагнуть до авторитету. Вони прагнуть до самостійності у власному світі, який не завжди розуміється дорослими.

Питанню шанобливого ставлення до людей, як складової культури поведінки, багато уваги приділяється у працях визначних педагогів, психологів, філософів (Я. А. Коменського, А. С. Макаренка, В. О. Сухомлинського, Ш. А. Амонашвілі, Ж. -Ж. Руссо, Й. Г. Песталотці, Г. С. Сковороди, К. Д. Ушинського, І. Д. Беха та ін.).

Метою статті є аналіз сутності проблеми ставлення підлітків до дорослих та розробка рекомендацій щодо покращення стосунків між дорослими та підлітками.

Розгляд проблеми позитивного ставлення підлітків до дорослих зумовлює необхідність розгляду поняття „повага”. У словнику поняття „повага” визначається як якість людини, яка передбачає таке ставлення до людини, в якому визначається гідність особистості, уважне ставлення до переконань, прагнень людей, чуйність, делікатність тощо.

Процес загострення стосунків з дорослими припадає на період ранньої юності (14 – 16 років). На цьому етапі керівним є принцип рівноправності. Ставлення підлітків до дорослих дедалі більше починає залежати від того, наскільки старші зважають на їхню дорослість і самостійність, правильно оцінюють їх учинки та поведінку [1, 78].

Шанобливе ставлення до людей вперше зустрічається у Біблії у третій заповіді Закону Божого, що закликає шанувати батьків, шанобливо ставитись до них, не ображати їх ні словами, ні вчинками, слухатись їх, допомагати їм у праці, а особливо в час хвороби та старості [2, 40]. На думку Володимира Мономаха, основними правилами благопристойності є такі: „При старших мовчати, мудрих слухатись, старшим коритися...”.

А. С. Макаренко та В. О. Сухомлинський залишили колега-мчителям цінні поради щодо впливу на особистість з метою виховання у неї шанобливого ставлення до людей. У праці „Потреба людини в людині” [3] В. О. Сухомлинський навчає „... відчувати поряд з собою людину, розуміти її душу, не чинити своїми вчинками болю, приниження”. Крім того, він наголошував на великому значенні шанобливого ставлення до старших.

Аспекти проблеми ставлення до дорослих досліджують і сучасні науковці [4; 5], пов'язуючи його з поняттям „поваги ” та визначенням її цінності. Саме почуття цінності людини проявляється в повазі до людської гідності, за якою несумісними є образи, зневажання, глузування та інші форми міжособистісних відносин. Цей підхід до втілення гуманістичних цінностей у процесі навчання і виховання школярів ґрунтується на позитивному ставленні дитини до оточуючих, прийнятті інших такими, якими вони є.

Для визначення ролі дорослих у житті підлітків нами було проведено дослідження серед учнів 7 класу Березівської школи – інтернату Житомирського району для дітей зі зниженим слухом.

Результати анкетування говорять про те, що ставлення дітей класу до дорослих зумовлені позиціями і стилями спілкування з ними. Діти не сприймають авторитарної влади батьків, учителів, а люблять демократичний стиль спілкування (18% вважають, що дорослі їх не розуміють, 54,5 % повністю підтримують їх думку, 27,5 % не завжди). У сім'ях з авторитарним методом спілкування діти самі починають виявляти неповагу до дорослих, демонструють свою свободу, порушують норми моралі. Кілька учнів класу „не долюблюють” дорослих за втрату можливості бути вільними, перебуваючи під жорстким контролем, в результаті чого виникають конфлікти (36 % опитаних конфліктують, 18 % – не конфліктують, 46 % – не завжди).

Можна зробити висновок: різноманітність стилів спілкування, яку отримує підліток у повсякденних взаємовідносинах із дорослими, спричиняють його ставлення до них. Учні класу більше довіряють батькам, аніж вихователям. Вони схильні оцінювати дорослих за окремими вчинками. У них спостерігається протест проти „норм” світу дорослих, вони прагнуть більшої самостійності, автономності, при цьому чекають від дорослих допомоги і захисту.

Незаперечним є той факт, що дорослі відіграють важливу роль у житті кожного підлітка, тому на запитання „Чия думка та порада для тебе багато значить?” 36 % вважають, що батьків, 36 % – учителів, 18 % – друзів, однолітків, 9 % – інше (старший брат, сестра) (див. рис. 1).

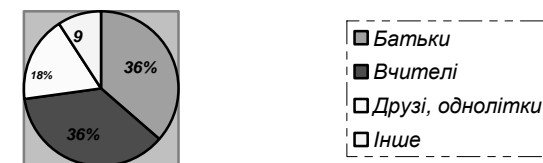

Рис. 1. Співвідношення впливу оточуючих на прийняття рішення підлітка

Надмірний батьківський контроль за учнями унеможливує розвиток самостійності дитини: вони не можуть навчатися ініціативності, відповідальності, наполегливості, самоконтролю. Підлітки не можуть відстояти свою думку, бояться труднощів, коли батьки примушують їх підкоритися вимогам.

Серед головних причин розбіжностей позитивного та негативного ставлення до дорослих у поглядах можна визначити такі: різниця у досвіді дорослих і дітей;

відсутність чітких етапів переходу від дитячої залежності до дорослої незалежності; відсутність певних правил, які структурують

послаблення влади дорослого у фазі переходу від дитинства до підлітковості; соціальні відмінності, що пов'язані із зіткненням контролюючої ролі дорослих з потребами підлітків.

Отже, з перших років життя дитині треба прищеплювати прояви шанобливого ставлення – чуйність, ввічливість, делікатність, скромність, турботливість, тактовність щодо інших людей. На нашу думку, шанобливе ставлення не може бути виховане заборонами, оцінками, заохоченнями чи покараннями, необхідна певна система у роботі, для його вироблення роз'яснення моральних та етичних вимог, формування культури поведінки шляхом практичного закріплення. Педагог повинен тісно взаємодіяти з сім'єю учня, здійснювати педагогічне керівництво роботою сім'ї в цьому напрямку, координувати зусилля школи і сім'ї.

Список використаної літератури

1. Протоіерей Серафим Слобідський. Закон Божий [Підруч. для сім'ї та школи] / Протоіерей Серафим Слобідський. – К., 2004. – 656 с.
2. Сухомлинський В. О. Вибрані твори: в 5-ти т. / Сухомлинський В. О. – К.: Радянська школа, 1976. – Т.2. – 670 с.
3. Сухомлинський В.О. Потребность человека в человеке / В. О. Сухомлинський. – [2-е изд.]. – М.: Сов. Россия, 1981. – 93 с.
4. Критерії моральної вихованості молодших школярів: кн. для вчит. / [за ред. Беха І. Д.] – К.: Рад. школа, 1989. – 96 с.
5. Краснова О. В. Социальная психология старения / Краснова О. В., Лидерс А. Г. – М.: „Академия”, 2002. – 288 с.
6. Педагогічна енциклопедія. – М., 1965. – Т.2. – С. 137.

*Ірина Шень,
магістрант ННІ педагогіки.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н. М. Мирончук.*

Форми і методи роботи вчителя з формування культури спілкування молодших школярів

У сучасній освіті відбуваються інноваційні процеси, пов'язані зі зміною змісту, технологій і засобів навчання. Один із напрямів цієї модернізації пов'язано з навчанням спілкуванню. Сучасні люди повинні вміти контактувати, розуміти позицію іншої людини, знаходити узгоджені рішення при обговоренні спірних питань і т.д. Від наявності або відсутності цих комунікативних умінь багато в чому залежать і особисті успіхи, й успіхи суспільства в цілому. Завдання будь-якого шкільного навчального предмета – навчити ефективному спілкуванню, яке здатне вирішити завдання формування комунікативної компетенції.

Навчити маленького школяра ясно і граматично правильно говорити, володіти добре поставленим голосом, викладати власні думки у вільній, творчій інтерпретації, в усній та письмовій формі, вміти висловлювати свої емоції різноманітними інтонаційними засобами, дотримуватися мовної культури і розвивати у нього вміння спілкуватися – складна й клопітка справа, що вимагає від учителя напруженої праці [3, 43].

Сьогодні проблема культури спілкування набуває, як ніколи, великого значення. Усі ми бачимо і відчуваємо на собі повсякденно, що культура спілкування в суспільстві низька. Відбувається становлення України як самостійної держави, інтенсивно розвиваються міжнародні та міжособистісні зв'язки з різними країнами світу. З огляду на це, визначальною стає для нашого суспільства проблема вміння спілкуватися як на офіційному, діловому, так і на побутовому рівнях.

З терміном „культура спілкування” ми зустрічаємося у роботах авторів: В.С. Гозмана, О.Б. Добровича, В.М. Позднякова, Т.О. Чубукової, Л.О. Петровської, В. Матвєєва, А. Панова, В.А. Кан-Калика, Т.К. Чмута, Я. Радевича-Винницького та ін. Проблеми розвитку мовлення у навчально-виховному процесі надавали великого значення відомі педагоги Я.А. Коменський, К.Д. Ушинський, вчені-методисти Л.І. Айдарова, Л.О. Варзацька, М.С. Вашуленко, Н.Я. Грипас, І.А. Зязюн, В.Я. Мельничайко, М.І. Пентиліук, Г.М. Сагач, І.О. Синиця, М.Г. Стельмахович, О.Н. Хорошковська, Г.Т. Шелехова та ін. [4, 24].

Перше знайомство з терміном „культура спілкування” відбувається у наукових працях 80-их років, у яких здебільшого характеризуються окремі види культури спілкування, а також докладно описано культуру професійного (педагогічного) спілкування.

Важливим для розуміння проблеми спілкування є доробок Г.С. Костюка про психічний розвиток особистості, психологію розуміння та мислення. Теоретичний і практичний внесок у розробку проблеми спілкування і його культури внесли відомі педагоги А.С. Макаренко та В.О. Сухомлинський. Гуманістична психологія, що виникла у 60-і роки у США, зараз переживає відродження. Бо саме сьогодні гуманізоване спілкування — це найвищий рівень його культури.

Однак, незважаючи на певні успіхи в цій галузі, теорія і практика навчання культури спілкування потребує подальшого вдосконалення, тому що у наведених дослідженнях розглядаються лише окремі аспекти проблеми [4, 113].

Мета статті — з'ясувати особливості формування культури спілкування учнів початкових класів та визначити форми і методи роботи з підвищення її рівня.

Результати анкетування, проведеного у двох групах різних шкіл для визначення рівня сформованості культури спілкування, показали, що культура спілкування учнів перебуває на середньому рівні сформованості. Певне розуміння про ввічливе спілкування у дітей існує, вони знають певну кількість ввічливих слів, однак труднощі у процесі опитування викликало завдання „Назвати ситуації, в яких можна застосовувати культуру спілкування”. Проблемним для школярів було запитання про правила спілкування.

Для підвищення рівня культури спілкування в учнів початкових класів було обрано і реалізовано певну систему форм і методів, що на практиці дали позитивний результат.

Важливу роль у формуванні культури спілкування молодших школярів належить учителю. Його завдання – навчити словесної ввічливості, мовного етикету молодших школярів. Особистість молодшого школяра проявляється і формується в спілкуванні. Дотримання мовного етикету допомагає школяреві розвивати спілкування з дорослими та однолітками. З його допомогою дитина може налаштувати оточуючих на доброзичливе ставлення до себе, висловити радість, бажання, прохання, образу, незадоволення, відстояти свою думку. Зі словами починається спілкування людей. Вивчення правил мовного етикету відбувається на основі вже відомого дитині. Наприклад, вона знає, що необхідно вітати знайомих при зустрічі, обов'язково треба говорити ввічливі слова: спасибі, будь ласка та ін. Але вчитель розширює і поглиблює можливості дитини у використанні цих знань, додаючи, наприклад, знання про те, кого і як вітати, які існують ще ввічливі слова і чому вони допомагають встановленню добрих відносин [3, 87].

Оскільки потреба спілкування задовольняється головним чином у провідній навчальній діяльності, учитель повинен у своїй роботі застосовувати різні форми і методи для формування культури спілкування та підвищення її рівня.

Особливе місце у навчанні молодших школярів займає ігрова діяльність. Гра – це школа спілкування дитини. Саме в іграх розпочинається невимушене спілкування дитини з колективом класу, взаєморозуміння між учителем і учнем. У процесі гри в дітей виробляється звичка зосереджуватися, працювати вдумливо, самостійно, розвивається увага, пам'ять, жадоба до знань. Задовольняючи свою природну невсипущу потребу в діяльності, в процесі гри дитина “добудовує” в уяві все, що недоступне їй у навколишній дійсності, у захопленні не помічає, що вчиться – пізнає нове, запам'ятовує, орієнтується в різних ситуаціях, поглиблює раніше набутий досвід, порівнює запас уявлень, понять, розвиває фантазію [1, 3].

Якщо в процес навчальної діяльності включати елементи гри, то можна викликати в дітей приємні переживання і тим підвищувати їх пізнавальну активність. Ігри дають дітям дуже важливий навик спільної роботи [2, 5].

Констатувальний етап проведеного нами експерименту засвідчив потребу в підвищенні рівня сформованості культури спілкування у молодших школярів. Тому ми розробили програму експериментальної роботи, мета якої полягала в формуванні культури спілкування в учнів початкових класів.

Зміст експериментальної роботи реалізовувався у процесі організації різних видів діяльності, зокрема у навчальній, позаурочній діяльності, в гуртковій роботі, за допомогою роботи шкільної бібліотеки і у сім'ї.

Відповідно до змісту формування культури спілкування молодших школярів було обрано форми і методи роботи підвищення рівня культури спілкування в учнів початкових класів. Так, зокрема, було розроблено програму факультативу „Радість від спілкування”, проведено урок-диспут „Ввічливість”, турнір ввічливості, годину спілкування „Як розмовляти, щоб тебе розуміли”, ігри „Магічні слова”, „Ввічлива розмова по телефону”, „У гості” ; організовано гру-подорож по Країні ввічливості, бесіду-гру „Ранкове вітання”; проведено бесіду з батьками на тему „Спілкування дітей”, розроблено пам'ятку для батьків тощо.

Проведення підсумкового зрізу знань, умінь, характеру мотивів спілкування молодших школярів засвідчило деяке зростання показників у експериментальній групі, що є свідченням оптимального вибору нами форм і методів роботи.

Список використаної літератури

1. Варзацька Л.О. Гра як засіб пізнання / Варзацька Л.О. // Початкова школа. – 1988. – №12. – С.34 – 35
2. Використання гри для активізації навчально-виховного процесу: посіб. для студ. пед. вузу та викладачів / Уклад.: Мішкурова В. Ф.; Пащенко М. І. – К.: Наук. світ, 2001. – С. 3 – 12.
3. Формановська Н.І. Речовий етикет і культура спілкування / Формановська Н.І. – М., 1989. – 233 с.
4. Чмут Т.К. Культура спілкування: навч. посіб. для студ. і викл. вищих навч. закладів / Чмут Т.К. — Хмельницький: „ХІРУП”, 1999. – 358 с.

*Юлія Муж,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Учніський колектив та рівень міжособистісних взаємин школярів

Моральність людини виявляється у ставленні її до навколишнього світу, до людей, серед яких вона живе, до самої себе. Формування таких ставлень можливе лише в процесі спілкування, яке здійснюється в певному людському середовищі. Інстинкт спілкування і взаємної допомоги – перша складова моральності. Він виник із появою певних спільностей людей і є регулюючим стрижнем життєдіяльності кожного сучасного суспільства [1, 55]. Тому проблема взаємовідносин сьогодні є досить актуальною.

Особливої уваги потребує вивчення цієї проблеми у шкільному колективі. Спілкуючись між собою, учень може самовизначитися, самоутвердитися, виявити свої здібності, талант. Учень має змогу порівнювати свої дії, вчинки, можливості з таким же у інших учнів у процесі спільної діяльності й на цій основі вдосконалювати свої індивідуальні якості, засвоюючи елементи життєвого та соціального досвіду.

Різні аспекти даної проблеми досліджували В. Білоусова, М. Красовицький, А. Макаренко, О. Киричук, В.О. Сухомлинський, інші.

Мета статті – виявлення взаємин учнів з однокласниками, розкриття основних причин конфліктів у класі та окреслення напрямків роботи вчителя з формування доброзичливих стосунків між учнями.

Колектив – це соціально значуща група людей, які об'єднані спільною метою, узгоджено діють у напрямку досягнення означеної мети і мають органи самоврядування. [3, 248]. А. С. Макаренко наголошував: „Колектив – це соціальний живий організм, який через те й організм, що він має органи, що там є повноваження, відповідальність, співвідношення частин, взаємозалежність, а якщо нічого цього немає, то немає і колективу, а є просто юрба або збирище” [4, 213].

Виховання особистості в колективі є вираженням певних закономірностей розвитку суспільства. Лише в колективних взаєминах створюються умови для соціально-психічного розвитку особистості. Відокремлення людини від інших людей, від соціального середовища – це соціально-психічний вакуум, який стоїть на заваді розвитку окремої людини і певної спільноти взагалі [3, 248].

Міжособистісні стосунки школярів – найістотніший чинник, що впливає на формування їхньої особистості у певному напрямі. Внутрішньоклективні стосунки – це результат взаємного сприйняття, пізнання, оцінки людьми одне одного. Виникнення їх зумовлене безпосередньою взаємодією членів колективу в процесі спільної діяльності й спілкування, що відбувається на її основі. Відносини між учнями можуть бути взаємними і невзаємними, постійними і ситуативними, стійкими і тимчасовими. Нерідко буває так, що особистість, обрана на керівну посаду, не сприймається підлеглими

тільки тому, що вона їм несимпатична. Цю особливість дуже важливо враховувати під час проектування міжособистісних стосунків у процесі організації учнівського колективу [1, 170].

Характер взаємин особистості й колективу зумовлений не лише якостями особистості, а й особливостями колективу. Одноманітність діяльності й вузький діапазон соціальних ролей у колективі, бідність змісту й однаковість організаційних форм спілкування між членами колективу, недостатня взаємокультура сприймання, невміння бачити в іншому те цікаве і цінне, що заслуговує на увагу, – все це негативно впливає на встановлення нормальних відносин з тими, хто до нього входить.

Науковими дослідженнями відкрито три найпоширеніші варіанти розвитку взаємин між особистістю і колективом: особистість підкоряється колективу (конформізм); особистість і колектив знаходяться в оптимальних взаєминах (гармонія); особистість підкоряє собі колектив (нонконформізм).

У першому варіанті особистість може: а) підкорятися вимогам колективу добровільно; б) поступатися перед колективом як зовнішньою силою, що має вищість; в) зберігати свою незалежність та індивідуальність, підкорюючись колективу лише зовні, формально. Якщо особистість схиляється перед колективом, сприймає його цінності, колектив поглинає її, підпорядковує нормам і традиціям свого життя.

У другому варіанті поведінки, коли особистість і колектив знаходяться в оптимальних відносинах, можливі такі шляхи розвитку подій: а) особистість зовні підкоряється вимогам колективу, зберігаючи внутрішню незалежність; б) гармонізація особистості й колективу. За цією моделлю учень зовні сприймає норми і цінності колективу, висловлює ті судження, яких від нього чекають, поводить себе так, як це прийнято в колективі. Проте поза колективом він думає і чинить інакше.

У третьому варіанті взаємовідносин особистості й колективу, коли особистість підкоряє собі колектив, можливі два шляхи розвитку колективу: а) збагачення соціального досвіду; б) втрата раніше набутого соціального досвіду [5, 444].

На думку В. О. Сухомлинського, організаційна спільність – вимогливість, підпорядкування, керівництво, управління, система залежностей – не головне для творення колективу. Суттєве – це гуманні людські взаємини між учнями, між вихователями і вихованцями, і на цій основі формуються єдині поняття про добро і зло (Сухомлинський В.О. Сто порад учителю) [1, 402].

Ми провели дослідження „Взаємини учнів з однокласниками” у Волицькій загальноосвітній школі I – II ступенів з учнями 8 класу. Нами

було розроблено анкету, з допомогою якої ми з'ясували рівень сформованості класного колективу, виявили взаємини учнів між собою.

Результати вивчення показали, що: 55% учнів класу люблять відвідувати школу; 33% – залежно від ситуації; у 11% школа викликає негативні почуття. Більшість учнів пояснюють свою позитивну оцінку здебільшого тим, що отримують тут освіту, спілкуються з друзями.

На запитання „Чи є у тебе друг у класі?” 45% учнів відповіли „дружу з усіма учнями з класу”, 45% – „дружу з декількома учнями з класу”; 10% – „взагалі ні з ким з класу не дружу”.

Найкращим спілкуванням з однокласниками 70% учнів вважають проведення вільного часу; 30% – спільне вивчення уроків. Щодо гендерного розмежування, то 70% учнів відповіли, що хлопці дружать із більшістю дівчат класу; 30% – „з декількома”. Ті ж 70% учнів вважають, що клас дружній; 30% – не дуже дружній.

Після обробки отриманих результатів можна зробити висновок, що рівень сформованості класного колективу є достатнім, більшість учнів почуваються добре. Взаємини між учнями доброзичливі, хлопці співпрацюють з дівчатами. Це пояснюється тим, що у дітей понад 8 років є спільна діяльність (у даному випадку – навчання), вони спілкуються, проводять час разом не лише у школі, що сприяє розвитку більш дружніх відносин між учнями. Отже, клас – це арена для самовираження і самоутвердження особистості. Тому необхідно створювати умови, які спрямовані на формування в особистості свого власного „Я”. Чим активніше учні братимуть участь у вдосконаленні колективу, тим інтенсивніше здійснюватиметься процес їхнього власного самовираження, самоутвердження, самовиховання.

Список використаної літератури

1. Практикум з педагогіки: навч. посібник / за ред. Дубасенюк О. А. – Київ: „Центр навч. літер.”, 2004. – 464 с.
2. Карпенчук С. Г. Теорія і методика виховання: навч. посіб. / Карпенчук С.Г. – [2-ге вид., допов. і переробл.]. – К.: Вища шк., 2005. – 343 с.
3. Кузьмінський А. І. Педагогіка: підручн. / Кузьмінський А. І., Омеляненко В.Л. – К.: Знання, 2007.
4. Макаренко А. С. Твори: в 7 т. / Макаренко А. С. – К.: Рад. шк., 1954. – Т. 5. – 213 с.
5. Мойсеюк Н. Є. Педагогіка. Навч. посібник / Мойсеюк Н. Є. – К., 2001. – 608 с.

*Тетяна Водоп'янчук,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н. М. Мирончук.*

Конфлікти у шкільному колективі та способи їх подолання

У педагогічній діяльності вчителя значущим чинником є вміння знайти вихід із конфліктної ситуації, який би не вів до приниження жодної сторони, а, навпаки, спрямовував би конфліктуючі сторони на адекватну самооцінку своїх дій і вчинків. Спосіб організації вирішення педагогічного конфлікту, побудованого на врахуванні індивідуальних особливостей кожної конфліктуючої сторони, передусім учня, більш захищеного у зіткненні зі вчителем, слід вибудовувати в контексті гуманістичного підходу.

Проблема конфліктності всередині учнівського колективу та учнів з педагогами є досить гострою. Тому дослідженням даного питання на сучасному етапі займаються такі дослідники: А. Анцупов, Г.Андрєєва, Н.Сисун, Т. Ішмуратов та ін.

Метою статті є охарактеризувати особливості взаємодії школярів-підлітків у ситуаціях конфлікту, визначити прийоми і методи профілактики конфліктності та подолання конфліктних ситуацій.

У перекладі з латинської мови слово „конфлікт” означає зіткнення. Конфлікт – це зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок, поглядів опонентів або суб'єктів взаємодії [1, 22].

Конфлікт є виявленням накопиченого невдоволення та напруження, сигналом, що далі так жити неможливо. І замість того, аби тікати від нього, варто прислухатися і придивитися до цього сигналу. Проблема в тому, що дехто з нас не припускає навіть і думки про те, що з конфлікту може вийти щось добре, так само як і про те, що свої негативні почуття (гнів, роздратування, невдоволення) можна обговорювати та виявляти без шкоди для людей, які живуть поруч [2].

В учнівському колективі конфлікти є непоодиноким явищем. Вони виникають через різне світосприйняття (кожна людина має свої погляди, свою думку, що не завжди співпадає з думками інших), особисту неприязнь (конфлікт може виникати з „нічого”), виховання і національності (відмінності в духовному розвитку), різні думки, характери (кожен намагається відстояти тільки свою думку), зіткнення інтересів (небажання вислухати одне одного), нерівне соціальне становище, розумові та творчі здібності, заздрість, різні моральні цінності, різну мету здобування знань, відсутність лідера, який би згуртував клас [3, 8-9].

Ми проводили дослідження у Новоград-Волинський ЗОШ І-ІІІ ступенів №9 Житомирської області з учнями 9 класу, кількість опитуваних становила 24 дитини. За основу було взято методику К.Томаса „Діагностика схильності особистості до конфліктної поведінки”, за допомогою якої ми з’ясовували переважний спосіб поведінки учнів у конфліктних ситуаціях. Дані наведені в табл. 1.

Таблиця 1

Результати вивчення поведінки учнів у конфліктних ситуаціях

Суперництво	Співпраця	Компроміс	Уникнення	Пристосування
4,2 %	25 %	33,3 %	8,3 %	29,2 %

Більшість опитуваних, а саме 33,3 % учнів, у конфліктних ситуаціях йдуть на компроміс, тобто можуть йти на поступки для досягнення згоди між конфліктуючими сторонами. Трохи менший відсоток учнів – 29,2 %, пристосовуються у конфліктних ситуаціях на протигагу суперництва, приносять у жертву власні інтереси заради іншого. 25% учнів згодні до співпраці, коли учасники ситуації приходять до альтернативи, що повністю задовольняє інтереси обох сторін. Уникнення конфліктів властиве для невеликої кількості учнів, усього 8,3 %, вони прагнуть як до кооперації, так і до тенденції для досягнення власних цілей. Найменший відсоток учнів – 4,2 % – прагнуть досягти своїх інтересів, на шкоду іншим.

На нашу думку, для того щоб уникнути конфліктів, або хоча б зменшити їх кількість між учнями та вчителями, між учнями, потрібно проводити різні профілактичні заходи. Адже попередити конфлікт набагато легше, ніж його вирішити. Діяльність з попередження конфліктів можуть проводити як шкільний психолог, керівники школи, так і учні з учителями. Наприклад, можна проводити тренінг „Толерантності”, його учасниками можуть бути і вчителі, й учні, й батьки. Також тематикою класних годин, методичних об’єднань учителів можуть бути: „Тренінг спілкування”, вправи „Я очима інших”, „Чужий серед своїх” та інші.

Отже, можна зробити висновок, що проблема конфлікту в учнівському колективі все-таки існує. І для зменшення конфліктних ситуацій треба докласти багато зусиль, але до цього мають прагнути всі: вчителі, учні та батьки.

Список використаної літератури

1. Анцупов А.Я. Конфліктологія: навч. посібн. для вузів / Анцупов А.Я., Шипілов А.І. – М., 1999.
2. Анцупов А.Я. Профілактика конфліктів в шкільному колективі / Анцупов А.Я. – М., 2003.
3. Антоненко І. Усе про конфлікти / Антоненко І. // Психологія. – 2007. – №44.

Ольга Кондратенко,
студентка ІІІ курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н. М. Мирончук.

Вивчення міжособистісних взаємин у класі з допомогою соціометрії

Міжособистісні взаємини – це сукупність об’єктивних зв’язків та взаємодій між особами, які належать до певного класу. Характерною ознакою міжособистісних взаємин є їх емоційне забарвлення [2, 54]. Отже, ми можемо визначити їх як взаємини людей, що формуються в процесі безпосередньої взаємодії в класі, мають неформальний характер і містять емоційно забарвлену та значущу оцінку партнерів по спілкуванню.

Людина – істота соціальна. Включення особистості в суспільні відносини обумовлено первинною роллю соціального спілкування в цьому процесі. Людина не може існувати ізольовано від суспільства. Вона постійно знаходиться у русі, здобуває нові знання і обмінюється інформацією з оточуючими [3, 68]. Протягом життя існування людини постійно змінюється, у неї формуються нові погляди та інтереси. Ще з самого дитинства, з народження людину оточує сім’я, яка виховує в неї почуття поваги та любові й поступово відкриває шлях у дорослий світ.

Від того, в якому оточенні перебувала людина, які поради та настанови вона отримувала, залежатиме і її життя. Буде зрозуміло, чи зможе вона досягти чогось у житті й стати тим, ким прагне бути.

Тож, як бачимо, проблема взаємовідносин доволі актуальна і потребує обговорення. Тема міжособистісних стосунків розглядається в роботах О. Бодальова, Я. Коломинського, Я. Столяренко, Н. Мирончук, І. Мачуської, М. Обозова та інших.

Мета дослідження – виявити характерні особливості міжособистісного спілкування в класі (статус членів класу і їх відповідність виборній посаді; виявити відповідність рівня міжособистісних стосунків у класі, стилю керівництва ними з боку класного керівника, а також психологічного клімату, створеного в ньому.

Міжособистісні відносини – це взаємозв’язки між людьми, що об’єктивно проявляються в характері й способах взаємних впливів, які здійснюють люди один на одного в процесі спільної діяльності й спілкування. Міжособистісні відносини – це система настановлень, орієнтацій, очікувань, стереотипів і інших диспозицій, через які люди сприймають і оцінюють один одного. Ці диспозиції опосередковуються змістом, цілями, цінностями і організаціями сумісної діяльності і виступають основою формування соціально-психологічного клімату в

колективі [4, 102]. Для визначення міжособистісних стосунків учнів в класі ми використовували метод соціометричних вимірів (соціометрія).

У ході соціометричного дослідження з'ясовується структура неформальних взаємин малої соціальної групи за критерієм симпатії-антипатії, встановлюється ступінь психологічної сумісності окремих членів групи, виявляються внутрішньогрупові підсистеми (мікрогрупи) та їх неформальні лідери [1, 96]. Для цього учням надається індивідуальна соціометрична картка. На картці фіксується основна інформація про досліджуваного, а також проводиться реєстрація його індивідуальних виборів. Для цього картка містить і відповідні критерії вибору, сформульовані у вигляді питань.

Оскільки міжособистісні взаємини завжди розгортаються у групі на двох рівнях – формальному та неформальному, то досліджуваний повинен здійснити вибір стосовно двох сфер – сфери спільної діяльності та сфери дозвілля.

Отже, індивідуальна соціометрична картка містить 4 питання і може мати такий вигляд:

З ким із Вашого класу ви хотіли б навчатись в одному класі?

З ким із Вашого класу ви не хотіли б навчатись в одному класі?

Кого з Вашого класу ви б запросили до себе на день народження?

Кого з Вашого класу ви б не запросили до себе на день народження?

Результати, одержані за допомогою соціометричної методики, представляються у формі соціоматриці. Яка дає можливість представити вибори у числовому вигляді, що у свою чергу, дозволяє прохарактеризувати членів групи за кількістю одержаних та відданих виборів, встановити порядок впливу в тій чи іншій конкретній групі.

На підставі соціоматриці будується соціограма – карта соціометричних виборів, яка є мірилом положення індивіда у системі особових відношень, та з'ясовується його “соціометричний статус”.

При обробці соціометричного експерименту ми отримуємо таблицю, з якої видно, яку кількість виборів отримав кожний член групи. Це число є виміром статусу людини в системі особистих відносин, або за прийнятою в соціометрії термінологією вимірює її “соціометричний статус”.

Учні, які одержали найбільшу кількість виборів, мають найбільшу симпатію, їх називають “зірками”. До категорії зірок за кількістю одержаних виборів відносять тих, хто одержує 6 і більше виборів, у нашому дослідженні таких виявилось 13 % (2 учні), якщо учень отримує середню кількість виборів, його відносять до категорії “обраних” – 40 % (6 чол.), якщо менше за середню кількість виборів (1 – 2 вибори), то до категорії “знехтувані” – 20 % (3 чол.), якщо не одержав жодного

позитивного вибору, то до категорії “ізолюваних” – 20 % (3 чол.), якщо отримав тільки негативні вибори то до категорії “відторгнутих” – 27 %.

У класі під час дослідження не було виявлено жодної мікрогрупи як у сфері навчальної, так і дозвільної діяльності, однак виявлено 21 взаємовибір у сфері навчання та 28 у сфері дозвілля.

Під час аналізу соціометричного дослідження було виявлено, що в учнів індекс групової згуртованості нижчий у сфері навчальної діяльності – його показник становить 0,46, а в сфері дозвільної діяльності – вищий показник – 0,5. Отже, загальний рівень згуртованості класного колективу зберігає за собою пріоритет дозвільної діяльності.

За соціометричними показниками згуртованість класного колективу можна оцінити як середній, оскільки в ньому зберігаються стійкі зв'язки між його членами. При роботі у даному класному колективі потрібно звернути увагу на покращення відносин у колективі, об'єднання та зміцнення як єдиного колективу в повному розумінні цього визначення. Для цього можна використовувати різні психолого-педагогічні засоби, які призначені для згуртування колективу, а саме психолого-корекційну роботу, проведення виховних заходів, у яких братимуть участь усі учні, незалежно від статусу в групі та рівня розвитку учнів.

Список використаної літератури

1. Психологія: навч.-метод. посіб. / за ред. Ю.Л.Трофімова. – К.: Либідь, 1999.
2. Основи психології та педагогіки: навч.-метод. посіб. / Ю.І.Палеха, В.І.Герасимчук, О.М.Шиян. – К., 1999.
3. Петровский А.В. Психологическая теория коллектива / Петровский А.В. – М., 1979.
4. Волков Б.С. Возрастная педагогика / Волков Б.С. – М.: ЭКМОС, 2004.

*Людмила Шмат,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Особливості взаємин у підлітковому колективі та шляхи покращення психологічного клімату

Дитина не може існувати ізолювано від суспільства. Вона постійно знаходиться у русі, здобуває нові знання й обмінюється інформацією з оточуючими. В дитини постійно формуються нові погляди та інтереси. І від того, в якому оточенні перебуває дитина, які поради та настанови вона отримує, залежить і її життя.

Особливого значення на формування особистості мають взаємини дітей у школі. Ці взаємини впродовж усього перебування в школі розвиваються й удосконалюються. Тому, знаючи життя малих груп свого колективу і їх лідерів, учитель уміло впливає через них на членів групи.

Різні аспекти цієї теми розглядаються в роботах І. Беха, О. Бодальова, М. Красовицького, Я. Коломинського, Н. Мирончук, О. Киричука та ін.

Мета дослідження – виявити особливості міжособистісних взаємин у підлітковому колективі, характерні риси вікового розвитку підлітків та визначити шляхи покращення психологічного клімату в класі.

Для початку з'ясуємо, що таке колектив. Колектив – це така група людей (дітей), об'єднаних добровільно, яка ставить перед собою суспільно значущі цілі, організовує і здійснює спільну діяльність, спрямовану на досягнення поставлених цілей, характеризується стосунками взаємної підтримки і відповідальності [2, 409]. А.С. Макаренко наголошував: „Колектив – це соціальний живий організм, який через те і організм, що він має органи, що там є повноваження відповідальності, співвідношення частин, взаємозалежність, а якщо нічого цього немає, то немає і колективу, а є просто юрба або зборище” [3, 248]. В учнівському колективі здійснюється найбільш глибока взаємодія особистості й колективу і найбільш різносторонній розвиток особистості при її максимальній індивідуалізації [3, 15].

Таким чином, роль колективу, його вплив на особу кожного учня, навіть за умов демократичного підходу класного керівника, є закономірною. Оскільки кожен учень щодня перебуває в класі, то й клас (свідомо чи несвідомо) впливає на нього [5, 123].

Підлітковий вік – перехід від дитинства до дорослості. Цей період характеризується виходом дитини на якісно нову соціальну позицію, в якій формується її свідоме ставлення до себе як члена суспільства [5, 29].

Найбільшого значення в цьому віці відіграє спілкування з однолітками. Спілкуючись з друзями, підлітки активно засвоюють норми, цілі, засоби соціальної поведінки [6, 29].

З метою визначення особливостей взаємин у класному колективі нами було проведено дослідження учнів 8 класу. Аналіз дослідження дає змогу побачити, чи є в класі мікрогрупи та які відносини між однокласниками. Результати дослідження наведені в таблиці 1.

Таблиця 1

№ за/п	Запитання анкети	Відсотки, %
1	Дружба з однокласниками	85,7%
2	Непорозуміння між однокласниками	92,8%
3	Співпадання думок	64,2%
4	Обговорення інтересів	100%

Продовж. табл. 1

5	Прислуховування до порад	100%
6	Проводження вільного часу в колі однокласників	85,7%
7	Наявність авторитетів серед однокласників	21,4%
8	Дружба між хлопчиками та дівчатками	78,5%
9	Наявність мікрогруп	85,7%

З табл. 1 бачимо, що майже всі учні мають близьких друзів у класі. Також учні мають спільні інтереси, добрі стосунки, прислуховуються до порад однокласників та полюбують проводити вільний час разом.

Важливим фактором фізичного розвитку в підлітків являється статеве дозрівання, вони починають писати один одному записки, призначають побачення, разом гуляють по вулицях тощо. На основі таких взаємин у підлітків виникає бажання ставати кращим, з'являється потреба до самовдосконалення. У цьому віці більшість дітей починають займатися самовихованням. І ми бачимо, що в досліджуваному класі хлопчики дружать з дівчатками.

Однак, незважаючи на те, що учні мають дружні стосунки, однак у класі існують мікрогрупи (85,7 % відповідей) та 92,8% школярів наголошують на непорозуміннях між учнями в класі.

Багатьма школярами цього віку розрив особистих стосунків з товаришами сприймається як особиста драма. Для того, щоб завоювати друзів, привернути до себе увагу товаришів, підліток прагне зробити все можливе; інколи ради цього він йде на пряме порушення соціальних норм, що склалися, на відкритий конфлікт з дорослими. У групах підлітків зазвичай встановлюються стосунки лідерства. Особиста увага з боку лідера особливо є цінною для підлітка, який не знаходиться в центрі уваги однолітків. Не менш важливим для підлітків стають близькі друзі, для яких вони самі виступають як рівноправні партнери або лідери.

Таким чином, оптимальні міжособистісні взаємини є основою повноцінного формування у дитини психічних процесів, психічних властивостей і функцій, а також розвитку особи в цілому.

Важлива роль у цьому процесі належить учителю. На наш погляд, учитель повинен таким чином будувати виховний процес, щоб оптимізувати взаємини школярів. У роботі з підлітковим колективом учитель повинен проявити високу комунікабельність, самовладання, врівноваженість, організаторські здібності, уміння розуміти дитячі прагнення, виявляти їх інтереси, співпереживати з дітьми. Ефективними формами роботи ми вважаємо: разом зі школярами організовувати і проводити цікаві колективні творчі справи; допомагати кожній дитині реалізувати свої інтереси, проявляти свої здібності серед однолітків; встановлювати доброзичливі відносини співробітництва з класом; вчити підлітків знаходити шляхи реалізації своїх планів; організовувати обмін

думками, відверте, ділове висловлювання індивідуальних пропозицій; проектувати свою виховну діяльність з колективом на певний період [2, 422].

Список використаної літератури

1. Галузинський В.М. Педагогіка: теорія та історія / Галузинський В.М., Євтух М.Б. – К.: „Вища школа”, 1995. – 236 с.
2. Практикум з педагогіки: навч. посіб. / За ред. Дубасенюк О.А., Іванченка А.В. – [2-ге вид., доп. і перер.] – Житомир, 2002. – 483 с.
3. Кузьмінський А.І. Педагогіка: підручн. / Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. – К.: Знання, 2007. – 447 с.
4. Платонов К.К. Коллектив и личность / Платонов К.К. – М., 1975.
5. Филиппов А.В. Проблемы совместной деятельности в психологии управления / Филиппов А.В., Ильин Г.Л. // Вопросы психологии. – 1988. – №6.
6. Фридман Л.К. Психологический справочник учителя / Фридман Л.К., Кулагина И.Ю. – М.: Просвещение, 1991. – 288 с.
7. www.diplomukr.com.ua

*Яна Поліщук,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Стилі поведінки учнів у конфліктних ситуаціях

У сучасній освіті основний акцент ставиться на гуманістичний спрямованості педагогічного процесу. Це передбачає, зокрема, ставлення до школяра не як до об'єкта навчання й виховання, а як до суб'єкта спілкування, й потребує розвитку в учнях самостійності, самоорганізованості, здібності вступати в діалог з іншою людиною. Прояви конфліктності найбільш характерні для середнього шкільного віку, однак вони носять ситуативний характер і поступово можуть минати. Проте за несприятливих умов, відсутності своєчасної допомоги можуть стати стійкими особистісними утвореннями. Тому вчитель повинен допомогти школярам подолати труднощі спілкування з однолітками та дорослими задля сприятливого клімату в їх середовищі [2, 50].

Слід підкреслити, що конфлікти стали однією з найскладніших проблем життєдіяльності сучасної школи. Учні, взаємодіючи з дорослими, однолітками, оточуючим соціально-культурним середовищем, досить часто на різних рівнях і в різних обставинах стикаються з конфліктами.

Проблеми поведінки людей у конфліктних ситуаціях та шляхи їх подолання досліджували І.В. Дубровіна, А.В. Захарова, О.І. Зотова, В.Г. Кондращенко, А.М. Прихожан, Т.О. Снегірьова, І.А. Фурманова, А.В. Петровський та ін.

Мета статті – з'ясування поняття про конфлікт, факторів, що впливають на виникнення конфліктних ситуацій у дітей, і визначення шляхів корекції поведінки школярів для ефективного подолання конфліктності.

Ряд авторів (А. Френч, Ф. Лайн, Т. Харіс, Е. Еріксон) вважають, що головне у виникненні конфлікту – особливості переживання дитиною стадій дозрівання свого „Я” [4, 118].

Аналіз вітчизняної та зарубіжної літератури свідчить про те, що поняття конфлікту трактується досить широко, внаслідок чого воно виявляється еквівалентним філософському розумінню суперечності [3, 67]. Отож необхідним у розгляді цього питання є з'ясування сутності поняття „конфлікт”. Конфлікт (лат. Conflictus – зіткнення) – зіткнення протилежно спрямованих цілей, інтересів, позицій, думок, поглядів опонентів чи суб'єктів взаємодії [2, 50].

Найчастіше психологи в основі конфлікту вбачають зіткнення людей, їхніх думок, позицій, поглядів, характерів, інтересів з погляду психічного стану протилежних сторін. Конфлікт виступає одночасно і як захисна реакція, і як відповідна емоційно забарвлена реакція.

Сучасна конфліктологія досить докладно описала динаміку конфліктів. Більшість конфліктів назріває поступово і спочатку знаходяться в так званому інкубаційному, прихованому (латентному) стані, у цей період конфліктуючі сторони виражають приховано свої претензії, як кажуть „позаочі”. Якщо під час цієї стадії розвитку конфлікту його не вирішити, то він переходить у відкриту форму – конфліктну поведінку.

Конфліктна поведінка – це пік у розвитку конфлікту. Вона не може тривати довгий час, і, зрештою, конфліктуючі групи повинні будуть обирати одну з двох програм поведінки: 1) знизити рівень напруженості, але зберігати саму конфліктну ситуацію, переводячи її в приховану форму за рахунок часткових поступок протилежній стороні; 2) шукати засобів повної ліквідації конфлікту [4, 215-216].

Відомий спеціаліст у галузі управлінської психології К. Томас виділяє декілька стилів поведінки у конфліктній ситуації:

- твердий стиль (або стиль конкуренції) – такі люди до останнього стоять на своєму, захищаючи власну позицію, і будь-що намагаються виграти. Впевнені, що завжди праві;

- стиль співпраці – орієнтований на „згладжування кутів” з урахуванням того, що завжди можна домовитись, на пошук альтернативи й рішення, що здатне задовольнити обидві сторони;

- компромісний стиль – полягає в частковому задоволенні власних інтересів;

- стиль пристосування (або м'який) – проявляється в готовності встати на точку зору супротивника й відмовитися від своєї позиції;

- унікаючий стиль – орієнтований на відхід від конфлікту. Люди даного типу намагаються не загострювати ситуацію, не доводити конфлікт до відкритого зіткнення [1, 505-509].

Для визначення стилю поведінки дітей у конфліктних ситуаціях нами було проведено дослідження учнів 8 класу Володарськ-Волинської гімназії за методикою „Експрес-діагностика поведінкового стилю в конфліктній ситуації (модифікація Томаса)”. Дані наведені в таблиці №1.

Таблиця 1

Результати вивчення стилю поведінки школярів в конфліктній ситуації

Клас	Твердий стиль	Стиль співпраці	Компромісний стиль	М'який стиль	Унікаючий стиль	Невизначений стиль
8	38,1%	23,8%	4,76%	4,76%	14,29%	14,29%

Більшість опитуваних (38,1%) за результатами дослідження обирають твердий стиль поведінки у конфліктній ситуації. Учні з цим стилем поведінки прагнуть розв'язувати конфлікти власним способом, вони не зацікавлені у співпраці, прагнуть передусім задовольняти свої інтереси. Цей метод є вкрай неефективний у разі виникнення особистих конфліктів. Цей стиль викликає в інших почуття відчуження.

23,8% досліджуваних учнів схильні до співпрацюючого стилю поведінки в конфліктній ситуації, що свідчить про взаємодію з іншою людиною без намагання захистити свої інтереси. Поступаючись, учні намагаються пом'якшити конфліктну ситуацію і налагодити стосунки.

14,29% учнів класу обрали унікаючий стиль вирішення конфліктів, що характеризує цих учнів як таких, що намагаються не загострювати ситуацію, перекладати відповідальність за її вирішення на інших осіб, прагнуть відкласти рішення або використовувати інші засоби.

Така ж сама кількість учнів, 14,29%, не мають конкретного стилю поведінки в конфліктній ситуації. Це означає, що учні регулюють свою поведінку відповідно до виникаючої ситуації.

У досліджуваному класі є учні (4,76%), які обрали м'який та компромісний стиль вирішення конфліктів. Це пояснює їхню схильність до знаходження спільної мови та пом'якшення самого ходу ситуації.

На нашу думку, більшість учнів у конфліктній ситуації обирають твердий стиль вирішення, бо намагаються самоствердитися, самореалізуватися та зайняти достойне місце у суспільстві (класі). Вчителям та психологам варто звертати увагу на учнів та їх поведінку у класі, адже в подальшому це може стати породженням агресивності або замкнутості. Варто звертати особливу увагу на зближення учнівського колективу, щоб в подальшому кількість конфліктних ситуацій у класі була невисокою.

Таким чином, ми бачимо, що стиль поведінки школярів у конфліктній ситуації охоплює не лише поведінкові реакції, а й певним чином характеризує їх як особистість та їхню взаємодію з учнівським колективом.

Список використаної літератури

1. Психологія: навч.-метод. посіб. / за ред. Ю.Л.Трофімова. – К.: Либідь, 1999.
2. Основи психології та педагогіки: навч.-метод. посіб. / Ю.І.Палеха, В.І.Герасимчук, О.М.Шиян. – К., 1999.
3. Зедгенидзе В.Я. Предупреждение и разрешение конфликтов / Зедгенидзе В.Я. – М.: Айрис пресс, 2006.
4. Психологія вирішення конфліктів: навч. посіб. – Київ-Харків, 2006.

*Ірини Пилипчук,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н. М. Мирончук.*

Види конфліктів та їх особливості

Юнацьку молодь сучасності характеризують багаточисленні конфлікти, в яких суб'єкти реалізують домінуючі вікові потреби в досягненні, самореалізації, самовираженні, суперництві, відстоюванні власних цінностей, позицій та пристрастей. Це зумовлює актуальність дослідження конфліктності на нинішньому етапі розвитку суспільства як у цілому, так і з позицій власне особистісних аспектів становлення юнака [2].

Дослідження сутності виникнення й розв'язання конфліктів вітчизняними вченими здійснювалося Н.В.Гришиною, А.Т.Ішмуратовим, Л.М.Карамушкою, Н.Л.Коломинським, Л.О.Петровською, Н.І.Пов'якель, Дж.Скоттом та ін.

Мета статті полягає у з'ясуванні, якою є поведінка конфліктної особистості, з яких причин виникають конфлікти та як їм запобігти.

Конфлікт – це суперечність, яка виникає між людьми у зв'язку з розв'язанням тих чи інших питань соціального чи особистого життя. Стан

конфлікту характеризується гострими негативними емоційними переживаннями його учасників. Конфлікт може виявитися на рівні свідомості окремо взятої людини – це внутрішньоособистісний конфлікт, а також у міжособистісній взаємодії та на рівні міжособистісних групових стосунків [1].

Внутрішньоособистісний конфлікт виникає тоді, коли спостерігається сутичка рівних за силою та значущістю, але протилежно спрямованих мотивів, потреб, інтересів, потягів у однієї й тієї самої людини (наприклад, необхідність дотримати дане слово та неможливість зробити це через зваби, утриматися від яких особистість не в змозі).

Міжособистісний конфлікт спричиняється ситуацією, в якій члени групи прагнуть до несумісних цілей або керуються несумісними цінностями чи нормами, намагаючись реалізувати їх у спільній діяльності. Конфлікт може виникнути при розподілі функціональних обов'язків між членами групи чи при обговоренні шляхів досягнення спільної мети діяльності.

Міжгруповий конфлікт спостерігається там, де гострі суперечності виявляються у стосунках між окремими соціальними групами, що мають на меті власні інтереси, причому своїми практичними діями перешкоджають одна одній. До такого конфлікту можуть призвести шпигунство, суперництво у боротьбі за зони впливу тощо.

Суперечності в міжособистісних стосунках не завжди спричиняються до конфлікту: чимало з них розв'язуються шляхом домовленості, досягнення консенсусу. У групах і колективах, які вже сформувалися і члени яких мають достатній досвід спільного співжиття, суперечності виникають не так часто, як у новоутворених. Це пов'язане з тим, що завдяки взаємопізнанню та взаємній адаптації досягається такий рівень сумісності членів, коли небезпека розв'язання конфлікту зводиться до мінімуму. У групах і колективах, що перебувають у стадії становлення та розвитку, суперечності часто завершуються конфліктами. Причинами цього можуть бути психофізіологічна та соціально-психологічна несумісності, важкий характер окремих членів, завищена самооцінка тощо. В особистих взаємовідносинах, що ґрунтуються на дружніх стосунках і спільності життєвих інтересів, несумісність рідко буває причиною конфліктів. Коли ж з якихось причин тенденції несумісності починають виявлятися у стосунках, взаємовідносини людей припиняються [1].

Нами було проведено дослідження в Житомирській ЗОШ № 22 з учнями 8-А класу з метою з'ясування особливостей поведінки конфліктної особистості та причин виникнення конфліктів.

Завдяки розробленим анкетам ми з'ясували, що 25% учнів складають групу дітей тактовних і миролюбних, уникають суперечок і

конфліктів, критичних ситуацій. Інші 75% учнів у класі складають групу, учні якої є конфліктними особами. Вони конфліктують, якщо немає іншого виходу, коли всі інші способи вичерпано. Ці учні здатні відстоювати свою думку, не думаючи, як це відіб'ється на ставленні до них товаришів. Осіб, які належать до надзвичайно конфліктних, у результаті нашого анкетування ми не виявили.

Таким чином, серед респондентів переважна більшість учнів усе ж таки не завжди зважають на думку іншого у критичних ситуаціях і здатні відстоювати власні інтереси навіть ціною спокою інших. Така ситуація окреслює коло виховної діяльності для педагога, шкільного психолога, батьків. Школярів треба навчати компромісним шляхам розв'язання напружених ситуацій, вчити витривалості, стриманості, доброзичливого ставлення до інших, виробляти здатність йти на поступки.

Список використаної літератури

1. Немов Р.С. Психология: в 3-х кн. / Немов Р.С. – [2-е изд.]. – М.: Просвещение, ВЛАДОС, 1995. – Кн. 3: Экспериментальная педагогическая психология и психодиагностика. – 512 с.
2. Реан А.А. Социальная педагогическая психология / Реан А.А. – СПб.: Питерком, 1999. – 416 с.

РОЗДІЛ 4. ПРОФЕСІЙНА ОРІЄНТАЦІЯ СТАРШОКЛАСНИКІВ

*Руслана Іщук,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Мотиви вибору професії у старшокласників

У сучасному соціальному просторі існують певні складнощі професійного вибору старшокласників, які пов'язані з нестабільною соціально-економічною ситуацією у державі. Ці обставини впливають майже на всі сфери життєдіяльності особистості, внаслідок чого сучасні старшокласники мають у деякій мірі нечітке уявлення про образ свого життєвого шляху, доволі значна частина молоді на порозі дорослого життя відчуває невпевненість у завтрашньому дні. Зазначимо, що ранній юнацький вік супроводжується певними віковими особливостями у фізичному та психічному розвитку, однак саме в цьому віці особистість має визначитись зі своїм життєвим шляхом, зокрема, з вибором майбутньої трудової діяльності. Нерідко старшокласник психологічно не готовий до важливого самостійного вибору. Більшість юнаків ще не зіштовхнулися з реальними соціальними та економічними відносинами та знаходяться у статусі особи, що перебуває на утриманні батьків, а це надає їм ілюзорне уявлення про майбутнє та формує специфічний суб'єктивізм у самовизначенні. До того ж, вікові новоутворення цього періоду є значущими для професійного вибору старшокласника.

Надзвичайно велику роль у професійному визначенні старшокласників відіграють мотиви, або, інакше кажучи, система та ієрархія мотивів, що визначають ставлення до майбутньої професії.

З огляду на сучасний соціально-економічний контекст та суспільні трансформації проблема вибору мотивів набуває нового змісту і тому залишається актуальною.

Різним аспектам даної проблеми присвячена велика кількість досліджень. Серед вітчизняних учених найбільших успіхів у розробці теорій мотивації досягли Л.С. Виготський, О. М. Леонтьєв, Б.Ф. Ломов, В.А. Ядов. Ці праці стали основою для розробки методологічного інструментарію дослідження мотивації вибору професії.

Мета статті – визначення провідного типу мотивації в процесі вибору професії серед юнаків і дівчат та з'ясування причин даного вибору.

С. Рубінштейн писав, що „... глибокі переживання, почуття, пристрасті контролюються як мотиви поведінки, найменше піддаються безпосередньому впливу: за наказом – навіть не чужим, а таким, котрий

даєш собі сам, – ніколи нічого не полюбиш і не розлюбиш; прямим впливом тут нічого не вдієш...”.

Психологічну основу мотивів вибору професії, поряд з потребами, становить активний інтерес до професії. Чинність і глибина мотивів визначається також і важливістю поставленої мети, що залежно від мотивів, набуває різного особистісного змісту [3, 244-245].

Слід зазначити, що в психолого-педагогічній літературі немає єдиної класифікації мотивів вибору професії. Розглянемо найпоширеніші класифікації.

В одному випадку виділяються такі групи мотивів:

1. Загальна мотивація.
2. Романтика професій.
3. Науково-пізнавальні мотиви.
4. Мотиви суспільної значущості професій.
5. Наслідкування.

В іншому випадку розглядаються:

1. Усвідомлення перспективності обраної професії.
2. Навчальний і позакласний інтереси.
3. Бажання бути корисним країні.
4. Вплив рідних і знайомих [2, 113].

Узагальнюючи такі підходи до класифікації мотивів вибору професії, можемо сказати, що при виборі професії людина керується: суспільною значущістю професії, престижем, заробітком, можливістю просування по службі та іншими.

Знання того, чому людина обрала ту чи іншу професію, дозволяє передбачати, наскільки успішно вона її опанує, наскільки серйозно захоплено працюватиме, наскільки стійким буде інтерес до майбутньої діяльності.

Наступна класифікація – це розподіл мотивів на зовнішні й внутрішні. Саме цією класифікацією ми користувалися в ході нашого дослідження.

Внутрішній мотив вибору тієї чи іншої професії – її суспільна або внутрішня значущість; задоволення, яке приносить робота, можливість спілкування, керівництво іншими людьми. Внутрішня мотивація виникає з потреб самої людини, тому на її основі людина охоче працює, без зовнішнього тиску.

Зовнішня мотивація – це заробіток, прагнення до престижу, страх осуду, невдач. Зовнішні мотиви можна розділити на позитивні й негативні. До позитивних належать: матеріальне стимулювання, можливість просування по службі, схвалення колективу, престиж, тобто стимули, заради яких людина вважає за потрібне докласти своїх зусиль.

До негативних мотивів належать впливи на особистість шляхом тиску, покарань, критики, осуду й інших санкцій негативного характеру [1, 39].

Для визначення провідного типу мотивації вибору майбутньої професії старшокласниками нами було проведено дослідження учнів 11 класу Новочорторийської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів (Житомирська область) за методикою „Мотиви вибору професії”. Аналіз результатів дає змогу визначити провідні мотиви вибору професії старшокласників. Дані наведені в таблиці №1.

Таблиця №1

Клас	Внутрішні індивідуально значущі мотиви	Внутрішні соціально значущі мотиви	Зовнішні позитивні мотиви	Зовнішні негативні мотиви
11	58, 82%	41, 18%	11, 76%	5, 88

Для більшості досліджуваних характерними є внутрішні мотиви вибору професії, а саме – внутрішні індивідуально значущі мотиви (58,82 % досліджуваних). Ці мотиви виражаються насамперед бажанням своєю працею сприяти власному творчому розвитку та кар’єрному зросту. На основі такої мотивації людина працює охоче без зовнішнього тиску.

У 48,18 % учнів переважають внутрішні соціально значущі мотиви. Ці учні майбутньою своєю працею бажають сприяти розвитку суспільства, допомагати людям, світові.

Учні, для яких провідними є зовнішні позитивні мотиви (11,76 %), керуються у майбутньому виборі професії можливістю просування по службі, схваленням колективу, престижем, матеріальним стимулюванням, тобто стимулами, за яких людина вважає за потрібне докласти своїх зусиль.

Серед досліджуваних виявились і такі, у кого переважає зовнішня негативна мотивація. Їх небагато, але вони все ж таки є. До негативних мотивів належать впливи на особистість шляхом тиску, покарань, критики, осуду й інших санкцій негативного характеру.

На нашу думку, не у всіх одинадцятикласників сформована правильна мотивація щодо вибору професії. Тому на це необхідно звертати велику увагу як педагогам і психологу в школі, так і батькам.

Таким чином, ми бачимо, що вибір професії – складний і тривалий процес. При виборі професії варто враховувати професійні інтереси, схильності юнаків і дівчат, риси їхнього характеру і мотиви вибору професії. Таку допомогу повинна надати професійна орієнтація. Всі її компоненти сприяють формуванню в молоді правильних мотивів вибору професії.

Список використаної літератури

1. Шкільний світ (Психолог-вкладка). – 2008. – №41-42. – 80 с.

2. Овчарова Р. В. Справочная книга школьного психолога/ Овчарова Р. В. – М.: Просвещение, 1996. – 260 с.

3. Вікова психологія / за ред. Г. С. Костюка. – К.: Радянська школа, 1976. – 270 с.

*Любов Гаєвська,
помічник вихователя спец. ЗОШ-інтернату,
студентка IV курсу природничого факультету з/в.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н.М. МIRONЧУК.*

Особливості становлення професійних намірів старшокласників

Професійна орієнтація визначається як науково-практична система підготовки особистості до свідомого професійного самовизначення.

Цим визначенням особистість уводиться в центр процесу професійної орієнтації, стає суб'єктом профорієнтаційної діяльності — використовує засоби професійної орієнтації для підготовки до свого власного й самостійного професійного самовизначення. Займаючи позицію суб'єкта професійного самовизначення, особистість відходить від позиції об'єкта впливу з боку суспільства, державних і громадських організацій щодо вирішення своєї професійної долі, перестає служити об'єктом програмування ззовні. Суспільство в даному разі має сприяти пошуковій діяльності особистості, а не обмежувати цю діяльність рішенням замовного завдання.

Через таке визначення професійної орієнтації змінюються підходи до характеристики її структури та змісту, до її методів, отже, до системи її практичного втілення, її здійснення [1, 5].

З сучасних педагогів проблему професійного консультування вивчали Авдуєвська Е.П., Араканцева Т.А., Забродіна Ю.М., Климов Е.А., МIRONЧУК Н.М., Шелестова Л. та ін.

Мета статті полягає у розкритті особливостей професійного становлення учнів старших класів та практичному вивченні їх професійних інтересів.

Одним із головних завдань профорієнтаційної роботи школи є формування в учнів готовності до професійного самовизначення. Для оцінки готовності старшокласників до професійного самовизначення використовуються такі критерії:

- мотиваційний (сформованість ієрархії мотивів вибору професії; наявність стійкого інтересу до певної професії; сформованість професійних намірів);

- когнітивний (здатність до самоаналізу; здатність до аналізу професій; наявність профінформаційних знань; адекватна самооцінка);

- практичний (наявність обґрунтованого особистого професійного плану та здійснення практичних заходів щодо його реалізації).

Мотиваційний компонент визначає ставлення старшокласника до вибору майбутньої професії, а його основними показниками прояву є наявність відповідних інтересів та намірів, мотивів вибору професії.

Когнітивний компонент готовності до професійного самовизначення характеризується наявністю знань щодо індивідуальних особливостей; інформованістю про світ професій; поінформованістю щодо вимог, які висуває обрана професія, до індивідуальних характеристик людини.

Практичний компонент передбачає наявність в учня вмінь розробляти особистий професійний план та здійснювати заходи щодо його реалізації. До практичного компоненту готовності до вибору професії здебільшого включають професійно важливі знання, вміння, професійно важливі якості особистості. Однак ми вважаємо, що ці показники потрібно використовувати при визначенні готовності учня до вибору конкретної професії, а не готовності до професійного самовизначення [3, 25].

Віковий аспект професійного самовизначення учнів 10-11-х класів характеризується як період уточнення соціально-професійного статусу.

З учнями 10-11-х класів на основі здобутих ними знань, досвіду на попередніх етапах навчання здійснюється профорієнтаційна робота, що передбачає вирішення таких завдань:

- поглиблене вивчення навчальних і спеціальних предметів, до яких виявляється стійкий інтерес і здібності;

- зосередження уваги на формуванні професійно важливих якостей, необхідних для обраного виду професійної діяльності;

- здійснення контролю, корекції професійних планів, виявлення ступеня їхньої обґрунтованості;

- окреслення шляхів для самопідготовки до майбутньої професійної діяльності, способів самодіагностики, оцінки результатів, досягнень;

- формування основ для соціально-професійної адаптації старшокласників: розвиток норм, ціннісних орієнтацій, мотивів вибору професії, професійної спрямованості;

- формування професійних інтересів [3, 27].

Підготовка учнівської молоді до професійного самовизначення забезпечується різноманітними формами і методами. Розпочинається профорієнтаційна робота з ознайомлення учнів зі світом професій та основами сучасного виробництва. Набуті знання є підґрунтям для формування стійкого інтересу до певної професії. Згодом форми та методи профорієнтаційної роботи спрямовуються на підготовку учнів

старшої школи до самостійного та усвідомленого вибору майбутньої професії. Результатом профорієнтаційної роботи є трансформація інтересу старшокласників до професії у професійний інтерес і побудова на цій основі професійних намірів.

Профорієнтаційна робота у школі відбувається за такою схемою: підготовчий етап → основний етап → завершальний етап → уточнюючий етап.

Форма профорієнтаційної роботи – це спосіб організації взаємодії профорієнтатора й особи, що вирішує проблему професійного самовизначення, який заздалегідь визначений певним порядком, місцем та організаційною процедурою. Форми профорієнтаційної роботи залежать від складу і кількості осіб, місця проведення, тривалості роботи тощо. Згідно з цими характеристиками вони поділяються на загальні, які традиційно використовуються у навчально-виховному процесі школи, та специфічні, яким притаманні особливості профорієнтаційної діяльності вчителя та учнів. До загальних форм належать: індивідуальні, групові, колективні, класні і позакласні, шкільні і позашкільні. Специфічні форми профорієнтаційної роботи можна розподілити: за тривалістю (разові, короткострокові, середньотривалі, довготривалі), за напрямом допомоги (учні, батьки, вчителі), за характером допомоги (інформаційні, діагностичні, формуючі).

З метою дослідження інтересів учнів, що до вибору майбутньої професії, було проведено тестування та анкетування. Воно проводилось у старших класах на базі ЗОШ №20, що знаходиться в місті Житомирі. Школа має філологічний напрямок навчання. Тут поглиблено вивчають іноземні мови (французька, англійська), українську та російську мову та літературу, а також зарубіжну літературу і культуру та історію.

У школі на даний час нараховується 5 випускних класів по 22 учні. На момент дослідження багато учнів були відсутні за незадовільним станом здоров'я, але присутніх було достатньо щоб провести дослідження.

Було проведено опитування «Карта інтересів», в якому взяло участь 53 учні дев'ятих і десятих класів. З них 16 чол. – 9-А клас, 16 чол. – 10-А клас, 10 чол. – 10-Б клас, 11 чол. – 10-В клас. Більшість учнів мають нахил до професій, які пов'язані з гуманітарними науками це: журналістика, філологія, право, але деякі учні мають нахил до технічних та робітничих професій: техніка, електротехніка, лісове господарство, та інші.

При опрацюванні анкет “Схема-картка дослідження особистості учня”, в якому брали участь 27 учнів десятих класів, було визначено, що 13 з них зробили свій вибір майбутньої професії, а 14 – ще обирають, прислуховуючись до думки батьків, учителів, рідних та друзів.

Завдяки впровадженню практичних розробок, пропонованих у роботі, вибір професії в існуючих умовах стане свідомим і вільним (якщо під волею розуміти усвідомлену необхідність) і допоможе учням у їхньому самовизначенні, істотно реконструює, раціоналізує традиційно сформовану систему профконсультації.

Список використаної літератури

1. Гончаренко Т. Професійна діагностика / Гончаренко Т. – [2-ге вид., стереот.]. — К.: Ред. загальнопед. газ., 2005. – 120 с.
2. Мирончук Н.М. Особливості життєвого самовизначення та формування професійних намірів старшокласників / Мирончук Н.М. // Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. – 2010. – Випуск 52. – С. 71-74.
3. Шелестова Л. Професійне самовизначення старшокласників: метод. посіб. / Шелестова Л. – К.: Вид. дім „Шкіл. Світ”; Вид. Л.Галіцина, 2006. – 128 с.

*Олена Левадна,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Типи вибору старшокласниками майбутньої професії (на основі тесту Д. Голланда)

В умовах нової соціальної реальності молодій людині знайти своє місце в суспільстві дуже складно. Вона потребує підтримки та допомоги, особливо на етапі самовизначення, який пов'язаний з вибором майбутньої професії. Сьогодні є очевидною необхідність використання всього арсеналу профорієнтаційних можливостей навчально-виховного процесу, орієнтованих не тільки на підвищення рівня знань учнів, але й на розвиток здатності до свідомого професійного самовизначення. Саме профільне навчання покликане допомогти учневі самовизначитися, тобто сформувати в нього внутрішню готовність і потребу самостійно, свідомо окреслювати й обирати шляхи реалізації перспектив свого розвитку — особистого, життєвого, професійного [3].

Старшокласники істотно відрізняються один від одного не тільки за темпераментом і за характером, але і за своїми здібностями, потребами, прагненнями та інтересами, різним ступенем самосвідомості. Старшокласники, на відміну від підлітків, відчують потребу в самооцінці, хоча об'єктивно до неї не готові. Внутрішня потреба в самооцінці – запорука успішного її формування за відповідних умов. Обираючи професію, старші школярі у більшості випадків орієнтуються на рівень вираженості у себе, в першу чергу, морально-вольових, потім інтелектуальних і тільки потім організаторських якостей [1].

Проблемами профорієнтації займалися Е. Берн, Д. Сьюпер, Е. Гінзбург, Дж. Холланд, Е. А. Климов [2, с.190].

Мета статті – характеристика типу особи в процесі вибору професії та з'ясування причин даного вибору старшокласниками.

Люди у більшості випадків прагнуть знайти середовище і професію, які дозволили б їм найкраще розкрити свої здібності, виразити свої інтереси, цінності, орієнтації. Виходячи з цього, Д. Голланд виділяє шість типів особистості: реалістичний, інтелектуальний, соціальний, конвенціональний, заповзятливий, артистичний. Відповідно до зазначених типів особистості виділено і шість типів професійного середовища з аналогічними назвами. З точки зору вибору профільного навчання і професії сутність методики Голланда полягає в тому, що успішність професійної діяльності, задоволеність нею залежить, насамперед, від відповідності типу особистості типовому професійному середовищу. Представники тієї чи іншої професії за певними психологічними характеристиками більш-менш однорідні. Кожна професія приваблює людей, яким притаманні спільні інтереси, погляди, нахили, певні психофізіологічні властивості та ін. Оскільки представники кожної професійної групи характеризуються певною подібністю, то в багатьох ситуаціях вони реагують досить однаково, створюючи тим самим своє інтерперсональне середовище. Таким чином, правомірно можна стверджувати про наявність моделі професійного середовища, яке оточує людину [4].

Для визначення типу особи вибору майбутньої професії старшокласниками нами було проведено дослідження учнів 11 класу Глезненської загальноосвітньої школи I-III ступенів за методикою Д. Голланда. В результаті дослідження було встановлено, що у 70% учнів переважає соціальний тип, що свідчить про гуманність, чуйність, активність, уміння розуміти емоційний стан другої людини. Цим старшокласникам варто віддати перевагу таким професіям, як психолог, соціальний працівник, екскурсовод, учитель.

У 18% учнів переважає артистичний тип, що свідчить про незалежність прийняття рішень, швидкість мислення, емоційну чуйність, хорошу інтуїцію, вони володіють доброю реакцією, любляють і вміють спілкуватися, цим особам слід обирати такі професії, як актор, співак, ведучий.

У 12% учнів переважає реалістичний, конвенціональний та заповзятливий типи, що свідчить про те, що досліджувані можуть чітко обрати професію у зв'язку з їх неповним самовизначенням, але їм можна рекомендувати такі професії, як механік, електрик, інженер, агроном, садівник.

У 6% учнів переважає інтелектуальний тип, що свідчить про раціональність, незалежність, оригінальність. У них переважають теоретичні й, у деякій мірі, практичні цінності. Їм подобається розв'язування вправ, які вимагають абстрактного мислення. Інтелектуал надає перевагу науковим професіям, таким як ботанік, агроном, фізик, математик.

Отже, за такими результатами проведеного дослідження можна визначити схильність учнів до даного виду професії. З огляду на це, шлях до фахового покликання може пролягати й через інші професії, а професійне самовизначення як психологічний засіб забезпечення людському індивідуі дальшого особистісного росту, оптимізації його соціальної самореалізації в умовах суспільного виробництва, що постійно змінюється, може тривати все життя.

Список використаної літератури

1. Жуковська В. І. Психологічні основи вибору професії / Жуковська В. І. – Мінськ, 1978.
2. Климів Е. А. Путь в профессию / Климів Е. А. – Ленінград, 1974. – 190 с.
3. Мухіна В.С. Вікова психологія / Мухіна В.С. – М.: Академія, 1997.
4. Шавір П. А. Психологія професійного самовизначення в юності / Шавір П. А. – М.: Педагогіка, 1981.

*Альона Корсун,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Професійна спрямованість старшокласників

„Вибір професії – це друге народження людини”

Є.О. Клімов

Вибір професії – це дуже відповідальний етап у житті кожної людини. Адже так важливо обрати саме той вид діяльності, яка була б до душі, від якої людина буде отримувати моральне та естетичне задоволення. Як відомо, близько 50% задоволеності життям пов'язані з улюбленою справою, а інші 50% – благополуччям в сім'ї. Для більшості чоловіків важливим є перше, для жінок – друге. Але так чи інакше і перед дівчатками стоїть проблема вибору професії [1, 3].

Мета статті – з'ясування сутності поняття „профорієнтації” та ступеня ефективності профорієнтаційної роботи в школі, вивчення професійної спрямованості старших класів, окреслення напрямків роботи вчителя з виявленими недоліками.

Профорієнтація є складовою трудового виховання школярів, яке має особливе значення в сучасній національній школі. Ще на початку 60-х

років минулого століття в сучасній педагогіці з'явився термін „трудова підготовка”, тобто підготовка до певного виду праці, до набуття певної професії. У процесі трудової підготовки у школярів розвиваються, збагачуються інтелектуальні сили, формуються моральні риси, пізнається радість творчості, краса зробленого своїми руками [2, 354].

Профорієнтація – це науково обґрунтована система соціально-економічних, психологічних, виробничо-технічних та індивідуальних заходів, спрямованих на надання допомоги учням у професійному самовизначенні згідно з особистими здібностями, можливостями, покликанням і потребами суспільства. Вона включає в себе такі напрямки: професійну освіту, професійне виховання, профконсультацію, профвідбір, профадаптацію, профдіагностику. Отже, профорієнтація є одним із видів позакласної діяльності класного керівника і учнів щодо ознайомлення з багатоманітним світом професій [2, 357].

Даним питанням займалося не одне покоління педагогів. Яскравими представниками є Й. Г. Песталоцці, К. Д. Ушинський, А. С. Макаренко, С. Ф. Русова, В. О. Сухомлинський та багато інших.

Не можна не згадати Г. Сковороду та його ідею „сродної праці” (у байках „Орел і Черепаха”, „Собака і Кобила”, „Пчела та шершень”). Байкар тісно твердив, що праця є природною потребою кожної людини. Без праці людина не може мати щастя і морального задоволення. Кожен громадянин суспільства має працювати за покликанням: за нахилом і обдаруванням виконувати посильну і доступну йому „сродну” працю. Тільки тоді всі люди будуть рівними і щасливими [3].

Для вивчення професійної спрямованості в старших класах нами було проведено дослідження в 11 класі загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів №3 м. Коростишева за методикою Голланда.

Для перевірки ступеня ефективності профорієнтаційної роботи зі старшими класами в школі нами до бланку, що пропонувався досліджуванним, було введено запитання: яку професію ти мрієш опанувати? які переваги обраної професії? Це дало нам змогу визначити, наскільки учні є професійно зорієнтовані та чи обрали професію, керуючись своїми здібностями.

Більшість опитуваних свідомо обрали майбутній вид діяльності, спираючись на власні вміння. Проте близько 38,46% надали перевагу тій професії, яка за методикою абсолютно суперечлива. Тобто, старшокласник має конвенційний тип професійної спрямованості, але мріє стати стоматологом. Це свідчить про те, що в школі недостатньо ефективно організована профорієнтаційна робота.

Крім того, 15,4% опитуваних мають „подвійний” тип спрямованості – досліджуваний набрав однаковий максимальний відсоток з двох професійних напрямів. Наприклад, учень Гуцько Б. набрав за соціальним

типом – 22,7% та по конвенційним – 22,7%. Це свідчить про те, що він має здібності до професій таких типів.

Загалом серед старшокласників найбільше складає художній тип професійної спрямованості – 38,46% та соціальний – 30,77%. Але не виявлено жодного учня з інтелектуальним типом.

На мою думку, для подальшого розвитку профорієнтаційної роботи в школі, слід провести: професіографічні екскурсії, де не тільки відбувалося б спостереження за трудовим процесом, а й вивчення суті діяльності тієї чи іншої професії; професіографічні зустрічі; професіографічні дослідження, в основі яких лежить самостійне вивчення учнями конкретної професійної діяльності; бесіди, анкетування; професіографічні конкурси, де б змагалися представники різних професій, надзвичайно корисних суспільству.

Усе це дозволяє зробити висновок, що сучасна педагогіка, вчителі-практики здійснюють пошук нових методів та прийомів, які б допомогли у виборі професії старшокласникам.

Список використаної літератури

1. Уніят С. Вибір професії, або задача з багатьма невідомими / Уніят С., Комінко С. – Тернопіль: Посібники і підручники, 1997. – С.3-6.
2. Практикум з педагогіки: навч. посіб. / за заг. ред. О. А. Дубасенюк, А. В. Іванченка. – 2-ге вид., доп. і переробл. – Житомир: ЖДУ, 2003. – С. 357-358.
3. <http://tvori.com.ua/tvir-na-temu-ideya-srodno%D1%97-praci-u-bajkax-g-skovorodi/>

*Ганна Швець,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Професійне самовизначення учнів старших класів

Найважливіша психологічна умова для виникнення і розвитку життєвих перспектив учнів – їх ціннісні орієнтації. Великі зміни у власному організмі та зовнішності, пов'язані зі статевим дозріванням, певна невизначеність становища (вже не дитина, але ще й не дорослий), ускладнення життєвої діяльності та розширення кола осіб, з якими молоді люди мусять узгоджувати свою поведінку — все це різко активізує вже у молодому віці ціннісно-орієнтовану діяльність. Наявність певної системи цінностей особистості є необхідною психологічною умовою для формування зрілих життєвих планів, особистісного й професійного самовизначення молоді.

Питання про професійні інтереси вивчалися в роботах С.О. Клімова, А.Є.Голомштока, О.П.Архипова, Н.О.Беляєва, В.Г.Іванова, Г.О.Фортунова, Г.І.Щукіної та інших.

Мета статті – з'ясування особливостей професійного самовизначення старшокласників та визначення шляхів оптимізації профорієнтаційної роботи зі старшокласниками в сучасних умовах.

Розглядаючи у цілому особливості формування ціннісних орієнтацій у старшому шкільному віці, вчені стверджують, що цей необхідний та важливий елемент особистісної структури повністю сформований лише в однієї третини юнаків та дівчат. У третини школярів юнацького віку ціннісні орієнтації лише тільки починають формуватись і не можна стверджувати, що вони перетворились на стійку якість особистості. Значна частина старшокласників не повністю усвідомлює своєї життєвої позиції, не визначила свого особистого ставлення до цінностей оточуючого світу [1, 54].

Старшокласника традиційно прийнято розглядати як особу, що „стоїть на порозі” дорослого життя, сповненого планів та сподівань, зверненого у майбутнє. Уперше виникаючи у підлітковому та ранньому юнацькому віці, життєвий план відіграє надзвичайно важливу роль у становленні мотиваційно-потребової сфери, піднімаючи особистість на новий, більш високий рівень розвитку.

Перспективу в часі, як план уявлень про майбутнє життя, дослідники розглядають як одну з центральних у старшому шкільному віці інстанцій, що опосередковує діяльність людини, що впливає на зміст та функціонування мотиваційно-потребової сфери особистості [2, 55].

У старшокласників найбільш часто зустрічаються мотиви, пов'язані із власною особистістю; достатньо великий відсоток становлять мотиви саморозвитку. Мотиви розвитку власних здібностей, потенцій у галузі навчання яскравіше виражені у 10-класників, ніж у 9-класників. Мотивація, пов'язана з майбутньою професійною діяльністю і роботою, виражена слабо.

Таким чином, найбільш характерною є мотивація, направлена на власну особистість, „Я” старшокласників. Друге місце займає мотивація спілкування, і нарешті, третє місце належить діловій мотивації, пов'язаній з реалізацією навчальних та інших завдань. Одночасно окреслюється тенденція до відносного зростання від 9 до 10 класу ділової мотивації за рахунок деякого зниження мотивації спілкування. Носіями цієї тенденції виступають перш за все юнаки, в той час як дівчата консервативно утримують пріоритет збереження значущості мотивації спілкування [3, 254].

Старшокласники дуже часто не знають, чого вони хочуть, який фах обрати. Знання про велику кількість професій не роблять їх насправді

значущими для професійного самовизначення [4, 135]. Реальними альтернативами вони стають лише тоді, коли набувають особистісного смислу і вписуються у контекст власного життєвого світу.

Е.А. Климовим запропонована оглядова класифікація професій за ознаками предмета, цілей, засобів і умов праці, яка складається з чотирьох ярусів. Усі типи професії поділяються на біономічні (природа), технічні (техніка), сигномічні (знаки), артономічні (художні образи) і соціономічні (взаємодія людей). Відповідно до цього Е.А. Климов визначає п'ять схем професійної діяльності: "Людина-природа", "Людина-техніка", "Людина-знак", "Людина-образ", "Людина-людина".

Дослідження проведено серед учнів дев'ятого класу Дубровицького лісотехнічного ліцею міста Дубровиця Рівенської області. Спочатку учні мали змогу в довільній формі написати, ким би вони хотіли працювати. Після чого старшокласники пройшли тестування, яке було складене на основі класифікації за Е.А. Климовим.

Аналіз результатів дав змогу визначити, чи дійсно учні мають уявлення про те, чим би вони хотіли займатися у житті.

Лише 50% опитуваних уже знають, ким хочуть стати у майбутньому, що було підтверджено двома анкетами. Проте інша частина учнів ще не визначилась. Як правило, саме у цьому визначаються саме ті основні професійні орієнтації, якими керується старшокласник при вступі до вузу.

На нашу думку, для подальшого розвитку мотивів, інтересів, схильностей та здібностей, що і зумовлює готовність особистості до професійного самовизначення, необхідно проводити профорієнтаційну роботу.

Отже, вибір молоддю своєї майбутньої професії – дуже відповідальний крок, сполучений із певними об'єктивними і суб'єктивними труднощами. Тому важливо, з метою їх попередження та усунення, досліджувати особливості виникнення і перебігу психологічних бар'єрів особистості у професійному самовизначенні молоді. Вирішення даної проблеми буде сприяти свідомому і самостійному професійному самовизначенню особистості.

Список використаної літератури

1. Божович Л.И. Личность и ее формирование в детском возрасте / Божович Л.И. – М.: „Просвещение”, 1968. – 464 с.
2. Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В. Скрипченко, Л.В. Долинська, З.В. Огороднійчук та ін. – К.: Просвіта, 2001. – 416 с.
3. Захарова А.В. Психологічне навчання старшокласників / Захарова А.В. – М., 1976. – С.127.
4. Дьяченко М.И. Психологія вищої школи / Дьяченко М.И., Кандибович Л.А. – Мінськ: Вид-во БГУ, 1981. – 462 с.

РОЗДІЛ 5. ІНТЕРЕСИ ШКОЛЯРІВ ТА ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВПЛИВУ НА НИХ

*Наталія Басюк,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Вивчення здібностей особистості та вплив педагогів на їх розвиток у школярів

Останнім часом гостро стоїть проблема творчості та розвитку творчих здібностей школяра: уяви, інтуїції, мислення, оригінальних засобів дій, відходу від шаблонів... Творчі здібності існують у кожній дитини. Творчість – це природна функція мозку, яка виявляється і реалізується у діяльності за наявності спеціальних здібностей у тій чи іншій конкретній діяльності. За визначенням учених-психологів, творчість є сила, яка сприяє позитивній самооцінці й забезпечує самопросування індивіда у своєму розвитку. Система творчих завдань істотно впливає на мислення, мову, уяву, активність дитини. Такі завдання дозволяють широко спиратися на суб'єктивний досвід дитини і цілком співзвучні з концепцією особистісно-орієнтованого навчання. Важливо, щоб творчі завдання носили розвиваючий характер [3, 6–10].

Г.Батищев вважає: “Вивчення пізнавальних здібностей, що лежать в основі процесу оволодіння знаннями, — один з головних напрямів у пошуку резервів підвищення ефективності шкільного навчання. Досліджуючи засоби оптимізації розумового розвитку школяра, потрібно приділяти більшу увагу з'ясуванню умов актуалізації творчого потенціалу особистості, своєчасному виявленню і розвитку її творчих здібностей, формуванню творчого ставлення до світу, починаючи з дитинства як періоду “найінтенсивнішого креативного становлення” [1, 123–124].

Працювали в напрямку розробки педагогічних проблем, зв'язаних із творчим розвитком особистості дитини, такі видатні дослідники, як Л. Виготський, Б. Теплов, К. Роджерс, П. Едвардс. У даний час дослідженням даної сфери займаються також О. Антонова, Г. Ковальова, О. Музика, Н. Сисоєва, Н. Терентьєва, Л. Футлик.

Мета статті полягає у з'ясуванні рівня розвитку здібностей у школярів; виявленні ставлення педагогів до розвитку здібностей своїх вихованців, а також напрямків їх роботи в цьому напрямку, якщо така спостерігається.

Ми провели дослідження креативності у Черепинському загальноосвітньому комплексі школі–саду I–II ст. з учнями 7-го класу та їх учителями. Нами було розроблено власну анкету для школярів на основі визначення необхідних умов розвитку [2, 235–236], а для вчителів

використали стандартний експертний опитувальник щодо оцінки загальних здібностей учнів. Результати вивчення отриманих даних після їх обробки показали, що вчителі даного освітнього закладу намагаються розвивати здібності школярів різними доступними для них способами, але не завжди. Це підтвердили безпосередньо учні класу. Виявлено, що педагоги працюють у наступних напрямках із такою інтенсивністю:

- Завжди: вчать висловлювати і доводити свою думку на уроках (так вважають 83,3% учнів); проводять разом зі школярами спостереження за різними процесами, явищами, об'єктами (50%); створюють такі ситуації, в яких потрібно придумати щось незвичайне, пофантазувати (50%).

- Інколи: спонукають до логічного мислення (66,7%); закликають аналізувати свою або чийсь думку після її озвучення (66,6%); опитування або пояснення матеріалу проводять у вигляді різноманітних ігор (50%).

Щодо оцінювання здібностей учнів, то вчителі майже одногосно не виявляють у них високого рівня розвитку. Близьче до такого, що було оцінено в 9 балів, відмічають лише в 16,6% вихованців, така ж кількість мають низький рівень. Усі інші – 66,8% – мають середній рівень, що становить 7,7 балів за 10-бальною шкалою.

Отже, як ми бачимо, переважна більшість учнів мають середній рівень розвитку здібностей, що є цілком нормальним результатом, і більшість педагогів працюють у напрямку його зростання. Кожен має свої особисті унікальні здібності в якійсь одній сфері діяльності. І виявити відповідні задатки дитини щораніше – це першочергове і найважливіше завдання вчителя. Тому не слід вважати нездібними учнів з недостатнім рівнем розвитку їх в усіх сферах без виключення. Це буде означати лише те, що подібний напрямок розвитку ще не визначений і діяльнісно не стимульований педагогом, а учнем не підкріплений. Таке ставлення, як правило, несе негативні відбитки на майбутньому певного учня. Так у нашому випадку навіть ті школярі, які мають низькі результати в розвитку загальних здібностей у середньому за всіма сферами, відмічені іншим педагогом як досить здібні в певній з них. Це вже можна вважати позитивним у роботі такого вчителя. Наступним його завданням залишиться підбір правильних методів та засобів навчання для розвитку творчих здібностей учня.

Список використаної літератури

1. Батищев Г. С. Діалектика творчості / Батищев Г. С. – М., 1984. – 183 с.
2. Воображение и творчество в детском возрасте // Выготский Л. С. Психология развития ребенка / Выготский Л. С. – М., 2003. – С. 235 – 326.
3. Музыка О.Л. Цінності обдарованої особистості / Музыка О.Л. // Обдарована дитина. – 1998. – №4. – С.6 – 10.

Людмила Ковальчук,

студентка III курсу природничого факультету.

Науковий керівник: канд. пед. наук,

в. о. доцента Н. М. Мирончук.

Творчі здібності та їх формування у школярів

Кожна особистість неповторна, унікальна і надзвичайна, вона несе в собі багатий досвід минулого, майбутнього і теперішнього. Всі ми маємо свої особливості, свої погляди, думки, переконання, мотиви, але найбільше, що вирізняє кожного з нас у будь-якому віці – це здібності, творчість. Із психологічної точки зору, здібності – це індивідуально-психологічні особливості людини, які відповідають умовам успішного виконання тієї чи іншої діяльності, а саме – набуття знань, умінь і навичок; використання їх у праці [3, 42].

Розвиток здібностей особистості – це важкий і тривалий процес, що потребує від педагога врахування її таланту та геніальності, фантазії, живої уяви. Актуальність вибраної теми полягає в тому, що на сьогодні розвиток здібностей – гостра проблема, яка стоїть не лише перед учителями, але, загалом, і перед суспільством, бо, знайшовши людину, яка має високий рівень здібностей, країна може отримати високорозвиненого і кваліфікованого співробітника, який принесе не лише високоякісний результат праці, певні досягнення у теорії й практиці, але й авторитет та престиж для тієї організації, у якій він трудиться.

Дану проблему та її аспекти досліджують В.Н.Дружиніна, О.Є. Антонова, І. Середа, Т.В.Кудрявцева та інші.

Мета статті – з'ясувати сутність поняття „творчі здібності”, розкрити рівень наявності їх у дітей, а також окреслити основні напрямки та шляхи роботи вчителя з учнями для того, щоб розвивати і відкривати їх у дітей.

Творчі здібності являють собою сплав різних якостей, які розкриваються у процесі мислення, певної діяльності. Відомий американський учений Дж. Гілфорд виявив, що творчим людям притаманне так зване дивергентне мислення, яке лежить в основі творчого мислення і є основним компонентом творчих здібностей [5, 1].

Фахівці в галузі психології розглядають творчі здібності у такому значенні: як якості людини, що визначають наявність творчих здібностей: спонтанність, фантазійність, продуктивність, гнучкість мислення, багатоваріативність, хаотичність, гнучкість та оригінальність думки, інтуїтивність, народження ідей, використання підсвідомого у розв'язанні проблем, несподіваність та раптовість виникнення ідей, іноді – наявність суперечностей як результату необґрунтованих припущень [4, 1]. З усього сказаного вище можна зробити висновок, що творчі здібності – це особливий дар, який допомагає ствердитися людині у суспільстві,

здобути бажану перемогу, йти до своєї мети, залишаючи після себе добрий слід, який робить людину незвичайною, талановитою та творчо обдарованою.

Для визначення рівня творчих індивідуально-психологічних особливостей дітей було проведено дослідження учнів 8 класу Івано-Франківської загальноосвітньої школи І-ІІІ ступенів Червоноармійського району Житомирської області (брало участь 15 чоловік) за „Методикою визначення рівня сформованості загальних творчих здібностей особистості” [2]. У результаті були отримані такі дані (див. табл. 1).

Таблиця 1

Стать	Дуже високий рівень	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень	Дуже низький рівень	Загальна к-ть балів
Чол.	1 6,7%	0 0%	4 26,9%	0 0%	0 0%	116 б.
Жін.	0 0%	1 6,7%	8 53%	1 6,7%	0 0%	160 б.
Усього	1 6,7%	1 6,7%	12 79,9%	1 6,7%	0 0%	276 б.

З таблиці бачимо, що більшість опитуваних має середній рівень розвитку творчих здібностей, лише одиниці мають високий рівень. Ці особливості слід враховувати при виборі професії та своїх уподобань.

Ми вважаємо, що для подальшого розвитку творчих здібностей педагогу потрібно зорієнтувати свою роботу в таких напрямках: велика увага приділяється навчанню як процесу, повинне бути активне залучення учнів до розв'язання навчальних проблем і планування, задоволення навчальних потреб кожної дитини на уроці, домінуюча форма навчального спілкування – діалог між учнями, учнями та вчителями, залучення учнів до аналізу своєї діяльності, стимулювання їхнього самооцінювання [2,3], але для більшої ефективності цих напрямів потрібна умова поєднання їх із методом вимог, адже це метод педагогічного впливу на свідомість вихованця з метою викликати, стимулювати або загальмувати окремі види його діяльності [1, 231].

З усього цього можна зробити висновок про те, що для розвитку дитини, її здібностей учителю слід навчити своїх вихованців самостійно мислити, відстоювати свою думку, свою ідею, ставити запитання та бути новатором у здобутих знаннях, навичках та вміннях, і найголовніше завдання кожного – це не зупинятися на досягнутому результаті.

Список використаної літератури

1. Кузьмінський А. І. Педагогіка / А. І. Кузьмінський, В. Л. Омеляненко. – К.: „Знання”, 2007. – 231 с.
2. Початкова освіта // Методичний порадник. – 2007. – Випуск 14. – С. 3.

3. Психологічна газета. – 2001. – №2. – С.42-46.

4. Середа І.О. Творчі здібності людини: визначення, сутність, структура // 36. наук. праць / Тернопільський національний педагогічний університет ім. Володимира Гнатюка. – 2009. – С. 1-2. // <http://www.google.com.ua>.

5. Реферат на тему: "Здібності та формування особистості". – 2011. – С. 1. // <http://psi-help.com/referati-z-psixologchno-pedagogki/94-referat-na-temu-tvorch-zdbnost.html>

*Марина Супрунчук,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Вивчення творчих здібностей школярів

Проблема розвитку творчих здібностей особи є однією з центральних у педагогіці, оскільки прогрес суспільства – це шлях постійної творчості, долавання стереотипів і вироблення нових, нестандартних, часто несподіваних ідей, оригінальних підходів і шляхів до їх втілення. Одним із головних педагогічних завдань при цьому є виховання людини, здатної акумулювати і творчо переосмислювати набутий досвід, досягнення людства в науці, культурі, мистецтві, розвивати технології.

Істотний внесок у розробку загальної теорії здібностей внесли Б.Г. Ананьєв, О.О. Бодальов, В.М. Дружинін, О.Г. Ковальов, В.О. Моляко, В.А. Роменець, С.Л. Рубінштейн, Д.Б. Богоявленська, С.О. Сисоєва, у працях яких розглядалися головні питання цієї проблеми.

Мета статті – визначення рівня творчих здібностей школярів, а також окреслення напрямків роботи вчителя з розвитку творчих здібностей в учнів.

Український педагогічний словник визначає здібності як „стійкі індивідуальні психічні властивості людини, які є необхідною внутрішньою умовою її успішної діяльності. Вони виявляються в тому, як індивід навчається, набуває певні знання, уміння й навички, освоює певні галузі діяльності, включається у творче життя суспільства”. Здібності розуміють як індивідуально-психологічні особливості, завдяки яким люди відрізняються один від одного [2, 135].

Творчі здібності учня – це синтез якостей особистості, що характеризують ступінь їх відповідності вимогам певної навчально-творчої діяльності й обумовлюють рівень її результативності [2, 140].

За визначенням американського психолога Фромма, творчі здібності (від лат. creatio – творення) – “це здатність дивуватися і пізнавати, вміння

знаходити рішення в нестандартних ситуаціях; це спрямованість на відкриття нового і здатність глибокого усвідомлення свого досвіду” [3, 95].

Психолого-педагогічна література вміщує чимало спроб характеристики творчих здібностей учнів. Зокрема є такі здібності: вміння бачити проблему, здібності до перенесення досвіду, здібності до доопрацювання, здібності передбачування тощо.

С.О.Сисоева для визначення розвитку творчих здібностей виділяє три рівні: високий, середній, низький. Під високим рівнем вона розуміє постійний прояв показників, що характеризують розвиток творчих здібностей у діяльності учня. Середній рівень – коли якості проявляються у половині ситуацій, за якими спостерігали. Низький рівень – відсутність чи мінімальний прояв показників [1, 162].

Нами було проведено дослідження у Лучицькій загальноосвітній школі І-ІІ ст. з учнями 8-го класу (Житомирська область). Кількість учасників мікродослідження – 10. Ми розробили анкету, з допомогою якої з’ясували рівні сформованості пізнавально-творчих здібностей школярів. Результати вивчення показали, що високий рівень розвитку творчих здібностей у 40% учнів, середній – 43% і низький – 17%. Це свідчить про те, що в більшості учнів класу творчі здібності розвинені добре.

Більшість опитуваних упевнені у своїх здібностях, мають адекватний рівень самооцінки; їм притаманні внутрішня свобода і високий самоконтроль. Якщо вимагає ситуація, ведуть себе по-дорослому. Виявляють інтерес до всього нового і незвичайного, характеризуються великою ініціативністю, але, разом з тим, успішно пристосовуються до вимог соціального оточення, зберігаючи внутрішню незалежність думок і дій. Уміють швидко й гнучко застосовувати свої знання і досвід для розв’язання практичних завдань.

Проте є учні, котрі, як правило, зовнішньо добре адаптуються, тримаються в „середняках” і задоволені своїм становищем. Вони мають адекватну самооцінку, низький рівень предметних здібностей, пасивні у навчанні, у них низький рівень прояву інтересу до пізнавальної діяльності.

На запитання: “Чим Ви любите займатися у вільний час?” більшість відповіли – спортом та малювати. Тобто можна сказати, що в них проявляється схильність до художніх та спортивних здібностей.

Таким чином, ми можемо зазначити, що для подальшого розвитку учням потрібно систематично самостійно працювати і, в тому числі, у плані самовдосконалення, розвитку своїх здібностей. Також велика роль у процесі активізації пізнавального інтересу учнів належить учителю. Він повинен підтримувати схильність дитини до творчості й виявляти співчуття до невдач. Бути терпимим до дивних ідей, поважати допитливість, запитання й ідеї дитини. Намагатися відповідати на всі запитання, навіть якщо вони здаються абсурдними. Знаходити слова

підтримки для нових творчих починань дитини, уникати критикувати перші спроби – якими б невдалими вони не були.

Список використаної літератури

1. Вайнола Р. Формування творчих якостей особистості школяра у системі виховної роботи // Нові технології навчання: наук.-метод. зб. – К., 1998. – Вип.23. – С. 159 – 169.
2. Гончаренко С. Український педагогічний словник / Гончаренко С. – К.:Либідь, 1997. – 376 с.
3. Роменець В. А. Психологія творчості / Роменець В. А. – К. : Либідь, 2001.– 288 с.

*Руслан Фещук,
студент III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Здібності школяра та шляхи їх формування

Спостерігаючи за школярами, вчитель не без підстави вважає, що одні більш здібні до навчання, інші менш здібні. Буває, що учень здібний до математики, але погано висловлює свої думки в усній і письмовій формі, або виявляє здібності до мов, літератури, взагалі до гуманітарних наук, але йому важко даються математика, фізика, вивчення техніки.

Різні аспекти даної проблеми досліджували: Г. Гарднер, Ж. Піаже, М. Тучкова, Т. Левовицький, С. Панек, М. Гживак-Качинська, М. Мантужевська, С. Попек, В. Шевчук, ін.

Метою даної статті є з’ясування сутності та ролі здібностей у розвитку дитини, визначити рівень сформованості здібностей у дев’ятикласників та окреслення методики їх розвитку в учнів.

Актуальність даної теми очевидна для кожної людини, так чи інакше зв’язаної з процесом навчанням. Переступивши поріг будь-якого навчального закладу, вчитель, побачивши дитину вперше, починає поступово складати для себе картину її здібностей. Робить він це для того, щоб правильно вибрати методику навчання з урахуванням можливостей і здібностей дитини.

Здібностями називаються такі психічні якості, завдяки яким людина порівняно легко набуває знань, умінь, навичок і успішно займається якою-небудь діяльністю [1, 2].

Здібності не зводяться лише до знань, умінь і навичок, хоч виявляються і розвиваються на їх основі. Тому треба бути дуже обережними і тактовними при визначенні здібностей учнів, щоб не вважати невисокі знання дитини за відсутність у неї здібностей. Такі помилки інколи трапляються навіть щодо майбутніх великих учених, які з

певних причин погано вчилися в школі. З цієї самої причини неправомірні висновки про здібності лише на підставі деяких властивостей, що свідчать не про низькі здібності, а про брак знань.

Розрізняють загальні й спеціальні здібності. Якщо в людини є загальні здібності, вона може успішно займатися різними видами діяльності. Школярі, які володіють загальними здібностями, зазвичай добре і легко встигають з усіх предметів. Спеціальні здібності дають змогу людині успішно виконувати певну діяльність. Так бувають математичні, технічні, літературні, музичні та інші здібності [3].

Усі діти від народження є здібними. Вчителі і батьки повинні помітити ці здібності й створити всі умови для їх розвитку. Формуючи здібності дітей, потрібно виховувати у них наполегливість у подоланні труднощів, без якої будь-які здібності не дадуть результатів. Інколи учень, який володіє хорошими здібностями, опускає руки при невдачах, губить віру в свої сили. У таких випадках учитель повинен підтримати учня, допомогти йому подолати труднощі [3].

Ми провели дослідження учнів 9 класу Лопатицької ЗОШ І-ІІІ ступенів Олевського району Житомирської області з метою виявлення рівня їх здібностей. Для цього було застосовано методику Д. Векслера. У результаті дослідження ми отримали такий розподіл: високий рівень – властивий 15% учнів; середній рівень – властивий 56% учнів; знижена норма – властивий 29% учнів. З цього можна зробити висновок, що більшість досліджуваних підлітків має достатній рівень здібностей. Проте варто сказати, що в одних учнів краще розвинути зорові здібності, в других арифметичні, в третіх – абстрактне мислення.

Прагнучи розвинути здібності дітей, потрібно виховувати у них таку рису характеру, як вимогливість до себе. Важливо формувати у дітей правильне ставлення до своїх здібностей, успіхів. Не можна переконувати дитину в тому, що вона є краща за інших, вихвалити її. Потрібно говорити дитині, що інші діти теж володіють здібностями, і якщо вона перевищує дітей в одному, то вони її в іншому. Необхідно, щоб здібна дитина зрозуміла, що її здібності не дають їй право ставити себе у якесь особливе положення стосовно оточуючих. Навпаки, до неї ставляться більші вимоги, тому що вона здібна.

Методика розвитку дитячої обдарованості, за В. Сухомлинським, полягає в наступному. По-перше, це розвиток дискретної роботи мозку дитини, здатності зосереджувати думку на одному об'єкті, миттєво переключати її на інший.

По-друге, це творча праця дитини, коли вона створює щось сама і може при цьому бачити результати своєї праці. Чим більше входить рука дитини у взаємодію з природою, із суспільною працею, тим більше спостережливості, допитливості, уваги, пильності, здатності

досліджувати з'являється у діяльності дитини. „Джерело, здібностей та обдаровань дітей, – пише В. Сухомлинський у праці „Серце відаю дітям”, – на кінчиках їхніх пальців. Від пальців, образно кажучи, ідуть найтонші струмочки, які живлять джерело творчої думки” [4].

По-третє, це виховання „дорослості думки та зрілості духу” дитини. Дуже важливо, щоб із вступом до школи діяльність дитини не перетворилася в односторонню – виконавську. Потрібно, щоб її вчинками рухала впевненість у тому, що вона сильна і що світ навколо неї населений безліччю істот, значно слабших за неї, яких треба захищати й опікати.

По-четверте, це необхідність відкрити в кожній дитині її найсильнішу сторону і добитися, щоб дитина досягла успіху в тій справі, котра найбільше розкриває її природні задатки.

По-п'яте, це створення таких умов, за яких у дитини щодня був би час для заняття улюбленою працею [4].

З огляду на це, зазначимо, що у розвитку здібностей дітей велика роль належить учителю і батькам. Помітивши у дитини здібності до певної діяльності, вчитель повинен повідомити про це батькам і створити в школі необхідні умови для їх розвитку. Крім того, розвиваючи здібності, потрібно виховувати у дітей наполегливість у подоланні труднощів, бо без праці будь-які здібності не принесуть результатів.

Список використаної літератури

1. Ботюк О.Ф. Деякі передумови розвитку здібностей молодших школярів до технічної творчості / Ботюк О.Ф. // Початкова школа. – 1996. – №4. – С.12-13.
2. Ковальов А.Г. Психологічні особливості людини / Ковальов А.Г., Мясішев В.Н. – Л., 1970. – Т.2 : Здатності.
3. Невчинова Т.І. Педагогічне спілкування як фактор розвитку творчих здібностей / Невчинова Т.І. // Початкова школа. – 1996. – №11. – С.44-47.
4. Сухомлинский В.А. Серце отдаю детям / Сухомлинский В.А. – М., 1969.

*Юлія Некрашевич,
студентка ІІІ курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н.М. Мирончук.*

Читання як фактор розвитку духовної культури особистості підлітка

У педагогічній науці важливим особистості вважається читання. Залучення дітей до читання художньої літератури дозволяє ефективно реалізувати його потенціал як одного з видів культурної діяльності. Читання сприяє загальному розвитку підлітків, їх культурологічній і комунікативній підготовленості, здатності самостійно здобувати знання, формувати інформаційні та соціальні навички.

В умовах інтенсивної інформатизації суспільства, комп'ютеризації дозволила підлітків та розвитку розважального телебачення спостерігається зниження інтересу учнів до художньої літератури як вітчизняної, так і зарубіжної, що негативно позначилося і на читацькій свідомості. Ця обставина до певної міри викликала зміни в орієнтації на читання, і як результат – падіння престижу книги в дитячому середовищі, зниження статусу як української, так і зарубіжної літератури як духовної цінності суспільства.

Різні аспекти, пов'язані з читацькою культурою школяра, досліджували такі вчені, як Г.Щукіна, П.Якобсон, В.Стельмах, Н.Волошина, Н.Ільїнська, В.Медведева, Т.Долбенко, Н.Новікова, І.Тимошенко та ін. [1].

Мета статті – дослідити особливості інтересів сучасних підлітків та місце в ньому інтересу до літератури.

Читацький інтерес – це складна форма вибіркової спрямованості особистості в процесі задоволення читацьких потреб, позитивний стан до поповнення знань через книгу, потреба емоційного задоволення особистості. Це цілком певне тяжіння читача до того чи іншого героя, автора, роду твору.

Слід наголосити на особливостях підліткового віку, що впливають на формування читацького інтересу.

Характерною ознакою цього віку, за Г.Герценом, є підвищення продуктивності самоосвітньої діяльності, інтенсивний пошук життєвих цінностей та ідеалів, мрійливість і підвищений інтерес до літературної творчості. Особливо це помітно у дівчаток: вони починають вести щоденники, писати вірші в альбоми одна одній, складати свої вірші, пісні. У цю діяльність втягаються і хлопчики, які в цей період активно шукають товариша. Саме в цьому віці створюються неформальні об'єднання – різні товариства, гурти, фан-клуби тощо [2].

Мислення підлітка теж вступає в нову, вищу інтелектуальну фазу, яка характеризується розвитком рефлексії і на її основі самосвідомості. В зв'язку з виникненням самосвідомості для підлітка стає можливим невимірно глибше і ширше розуміння інших людей, літературних творів. Якісний розвиток абстрактного мислення і перехід під його впливом уяви в сферу фантазії, яка перетворюється в нього в інтимну сферу і зазвичай ховається від навколишніх, стає підґрунтям суб'єктивної форми мислення – мислення винятково для себе. У фантазіях підлітка, як правило, реалізується його величезна потреба у визнанні його дорослим.

Кардинальні зміни відбуваються і в мотивації. У змісті мотивів на перший план виходять мотиви, пов'язані з формуванням світогляду, з планами майбутнього життя.

Тобто молодший підліток (11 – 13 років), учень 5 – 7 класів, переходить на якісно новий етап свідомості – на рівень самосвідомості. Він відчуває генетичну потребу в самовизначенні, самоаналізі, самовияві, самооцінці й уже психологічно готовий, відкритий для засвоєння створеної людством культури, онтогенетично чекає „насичення” своїх думок і почуттів. Науковці назвали цей вік віком „вростання в культуру” [2].

Виховна дія мистецтва і літератури на дитину в цей час особливо велика. У них він прагне побачити як у дзеркалі свої душевні пориви, знайти себе в герої, пізнати розумом і серцем (а потім і глибоко пережити) найтонші порухи душі іншої людини – горе, радість, тривогу, відчай, смуток тощо. У читача цього віку загострюється тяга до всього героїчного, романтичного, незвичного, їх особливо цікавлять люди (і реальні теж), які стверджують свою особистість через подвиг. Однак дитина у цьому віці робить поспішні висновки, узагальнення, вона ще недостатньо досвідчена і, як ніякий інший вік, сприйнятлива до самих різних впливів ззовні й часто підпадає під них [2].

Нами було проведене анкетування, в якому взяли участь 30 респондентів – учнів 7-А класу Житомирського екологічного ліцею № 24, з них – 10 хлопців та 20 дівчаток, і 2 бібліотекарі Житомирської центральної дитячої обласної бібліотеки. Використовувалася анкета, розроблена спеціалістами Національної бібліотеки України для дітей та апробована в 2009 році.

Слід зазначити, що, за результатами опитування, у вільний час респонденти (10 з 30) в першу чергу спілкуються з друзями, що є характерною особливістю даного вікового періоду. З задоволенням вони „виснуть” в Інтернеті (8 з 30 учнів), дивляться телевізор (6 з 30 учнів), читають книги, журнали (4), слухають музику (4), грають у комп'ютерні ігри (4) та на гральних автоматах (3), бавляться на вулиці (2). Читання книг переважна більшість учнів – 10 з 30 – поставили на друге та третє місце.

Бібліотекарі відмічають зменшення інтересу учнів 5 – 9 класів до книги в XXI столітті. При цьому в бібліотеках достатньо інформаційних ресурсів для задоволення сучасного попиту читачів. Спеціалісти вважають, що свій вільний час діти проводять, граючись у комп'ютерні ігри, дивляться телевізор, „сидять” в Інтернеті, спілкуються з друзями. Бібліотекар відділу видачі книг на абонемент відмітив, що читання книг та журналів в учнів 5 – 9 класів займає сьоме місце, а завідувач відділом обслуговування учнів 5 – 9 класів вважає, що – це четверте місце.

26,4 % учнів частіше всього відвідують бібліотеку, щоб підготуватися до уроків та 26,4 % – аби написати реферат. Взяти „книгу для душі” готові 20,8 % респондентів. 9,4 % семикласників відвідують бібліотеку, аби переглянути газети та журнали, 1,9 % учнів – щоб погратися за комп'ютером. Але слід відмітити, що 15,1 % опитаних (8 з

30 учнів) взагалі не відвідують бібліотек. Ніхто з опитаних не відвідує масових заходів, організованих у бібліотеках.

50 % школярів (20 з 30 учнів) читають за власним бажанням, 42,5 % семикласників – за завданням учителя і лише 7,5 % (3 з 30 учнів) – з примусу батьків. На думку бібліотекарів, діти переважно читають за завданням учителя, але також і за власним бажанням.

Учні частіше всього читають або вдома за столом, або в ліжку (по 32,1 % школярів відповідно). 17 % семикласників надають перевагу читанню, коли вони слухають музику, 9,4 % – на уроках, 5,7 % – у читальних залах бібліотек, і лише 3,7 % – біля телевізора. Згідно результатів опитування учні не читають у транспорті.

Останньою книжкою, яку прочитала переважна більшість учнів, є „Собака Баскервілів” (автор – Артур Конан Дойль). Проте слід зазначити, що даний твір вивчався за навчальною програмою в той період, коли проводилося анкетування. 32,5 % учнів вказали в анкетах твори пригодницького, фантастичного жанру. 10 % семикласників не вказали жодної книги.

У колі друзів учні найчастіше всього обговорюють музичні новини (42,2 % школярів від загальної кількості опитаних), комп'ютерні ігри (24,4 % школярів), журнальні статті (17,8 % учнів). Прочитані книги обговорюють лише 3 з 30 школярів, що становить 6,7 %.

Улюбленими книжками є твори Стефані Майерс („Сутінки”, „Молодий місяць”), „Гаррі Поттер”, „Ерагон”, „Шерлок Холмс”, „Володар кілець”, „Вампірські хроніки”, „Фізика і технологія”. Частина учнів не змогли вказати назви улюбленої книги, а лише зазначили жанр – детективи, пригоди та інше. Сім учнів зазначили в анкеті, що не мають улюбленої книжки.

Улюбленими заняттями учнів є розваги з друзями, робота з комп'ютером (в Інтернеті, гра в ігри), слухання музики. Деяким школярам подобається малювати, займатися спортом, танцями, музикою, вокалом, гратися зі своїми братами та сестрами, плести бісером, кататися на ковзанах. І лише два учні улюбленим заняттям вважають читання книг.

Таким чином, можна зробити висновок, що за останні роки інтерес до книги зменшився, при цьому бібліотеки є забезпеченими літературою, в тому числі й популярною серед самих школярів – фантастикою, пригодницькими та історичними творами. 50 % семикласників читають за власним бажанням, а решта 50 % читають за завданням учителя та з примусу батьків. Зважаючи на це, дослідження читання підлітків, їх літературної соціалізації потребує наукового осмислення і практичного опрацювання.

Список використаної літератури

1. Оленина А. О. Социально-педагогические основы формирования интереса подростков к зарубежной литературе в условиях досуга / Оленина А. О. [Електронний ресурс] // Режим доступу: <http://avtoreferat.net/content/view/7418/52/>
2. http://libportal.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=203&Itemid=141&limit=1&limitstart=10
3. <http://www.nbu.gov.ua>

*Марина Весельська,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н. М. Мирончук.*

Читацькі інтереси учнів підліткового віку

Підлітковий вік охоплює період розвитку дитини від 11 до 15 років. Він є органічним продовженням молодшого шкільного віку і водночас відрізняється від нього. Його називають перехідним, тому що відбувається перехід від дитинства до юності в фізичному, психічному і соціальному аспектах.

Вивчення читацьких інтересів підлітків є досить актуальною темою, оскільки книга являється головним джерелом знань, а також розвиток Інтернету зараз займає не останнє місце в житті підлітків.

Мета статті – охарактеризувати читацькі інтереси учнів – підлітків.

Питання розвитку читацьких інтересів школярів є предметом розгляду Н. Шалапової, Г. Гнідої, Н. Бодрова, Г. Граник, Н. Морозової, І. Постоловського, Б. Умнова та ін. Особливості підліткового віку обґрунтовано М. Заброцьким, О. Скрипченко, Л. Долинською, І. Дубровіною та іншими.

Підлітковий вік характеризується значним розвитком психіки, пізнавальних процесів. Навчання залишається основним видом діяльності, проте зазнає значних змін у організації, змісті. Воно характеризується довільністю, зростанням активності й самостійності, зміною пізнавальних і соціальних мотивів навчання. Удосконалюється сприйняття, стаючи більш плановим, різнобічним, але не досягає ще повного розвитку. На нього впливає не лише характер об'єкта, що сприймається, але й емоційний стан підлітка [1].

Підлітки прагнуть до логічного осмислення матеріалу, застосовуючи при цьому порівняння, зіставлення, узагальнення, класифікацію тощо. Підвищується рівень абстрагування, формуються системи прямих і зворотних логічних операцій, міркувань та умовиводів, що стають більш свідомими, обґрунтованими. Розширюються і поглиблюються пізнавальні

інтереси учнів, більш вибірково стає інтерес до навчальних предметів [1].

Левітов Н.Д. зазначав, що основним у мовному розвитку підлітків є вдосконалення уміння користуватися мовою як засобом спілкування. У здатності користуватися словом, зовнішнім мовленням підлітки вбачають свою інтелектуальну силу, ознаку свого авторитету в колективі. У зв'язку з цим посилюється інтерес до оволодіння засобами виразної мови, до алегорій, крилатих слів і метафор. Підлітки розуміють гумор, мовні засоби його вираження. Користуючись внутрішнім мовленням, вони шукають адекватні способи передачі своїх думок [3].

Цей віковий період відрізняється бурхливим перебігом емоцій, раптовими змінами емоційних станів, переживань, настроїв, переходами від піднесення до нестриманості, галасливості, від надмірної рухливості до спокою, байдужості. У динаміці емоцій виявляються стосунки підлітка з близькими людьми, колективом, успіхи в діяльності. До раптових змін настрою можуть спричинити погана оцінка, розчарування в другові, неуважність дорослих до інтересів і почуттів, нетактовний спосіб втручання в його емоційне життя [2].

Інтерес до читання, за визначенням науковців – це ціннісна орієнтація, спрямованість особистості на освоєння вербальної (знакової) мови як певного виду розумової діяльності. Він є динамічно змінним явищем [3].

Ми провели дослідження учнів-підлітків віком 12-13 років (6-8 класи) в одній із сільських шкіл Коростишівського району. Для цього використовувався метод анкетування. При складанні анкети було дотримано таких вимог:

- 1) підбір питань, що найточніше характеризують явище і дають надійну інформацію;
- 2) використання як прямих, так і непрямих запитань;
- 3) виключення підказок у формуванні запитань;
- 4) використання як закритих, так і відкритих запитань;
- 5) попередження двоїстого розуміння змісту запитання.

Учні взяли активну участь в анкетуванні. Ця тема для них виявилася досить цікавою і близькою.

Результати досліджень показали, що 40% досліджуваних читають цікаву літературу, 40% взагалі не цікавляться літературою, а дивляться телевизор, 20% надають перевагу прогулянці на свіжому повітрі. Також результати показали, що учні краще читають книги, ніж газети, і менше журнали. Найбільше їм подобається читати фантастику та наукову літературу. В газетах і журналах цікавляться такими рубриками, як спорт, кулінарія та дозвілля.

Також результати показали, що 60% підлітків активно та часто, але не більше 1 години на день, користуються Інтернетом. Інші 40% також користуються Інтернетом, але не так часто і менше 1 години на день. Проте всі учні стверджують, що Інтернет на них впливає лише позитивно, пояснюючи це тим, що використовують його для пошуку потрібної інформації, спілкування з друзями та ігор.

З цього можна зробити висновок, що сьогодні книга є джерелом знань, предметом вивчення не достатньо великої кількості школярів. Це пов'язано, на наш погляд, із розвитком сучасного інформаційного суспільства (поява Інтернету) і з новоутворенням цього віку, в якому загострюються потреби спілкування (а це можна здійснити і з допомогою Інтернету, і з допомогою реального спілкування).

Сьогодні змінюється ставлення учнів до інформації, в тому числі й до книги. Книга читається для виконання шкільного завдання, а не для відпочинку, йде забуття читання „для душі”.

Однак ми вважаємо, що книга є незаслужено забутою, і в цьому сенсі батьки, вчителі повинні більше мотивувати школярів до прочитання книг.

Список використаної літератури

1. Асеев В.Г. Возрастная психология: учебное пособие / Асеев В.Г. – Иркутск, 1989. – 119-153 с.
2. Венгер Л. А. Психология. / Л.А. Венгер, В.С. Мухина. – М.: „Просвещение”, 1988. – 338 с.
3. <http://libportal.org.ua>

*Юлія Матвєєва,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в.о. доцента Н. М. Мирончук.*

Вивчення впливу ЗМІ на виховання особистості учнів

На сучасному етапі, не лише в Україні, але й у всьому світі, великої популярності набули засоби масової інформації, особливо телебачення та локальні мережі. Ще декілька років тому суспільство писало листи, купувало газети задля того, щоб дізнатися останні новини у світі, сьогодні ж достатньо просто увімкнути телевизор, скористуватись Інтернетом. Уже нікого не здивуєш мобільним телефоном, з якого без будь-яких шнурів та кабелів можна просто зателефонувати.

Діяльність засобів масової інформації – одна з тих страт суспільного життя, що змінилися найбільше за часів незалежності нашої країни: збільшилися технічні можливості телебачення та радіо; змінилися

підходи до подання інформації; відбулася комерціалізація „четвертої влади”; з’явився новий конкурентоспроможний гравець, потенціал якого складно переоцінити [2, 42].

Телебачення – один із засобів масової інформації та комунікації, складова частина духовної культури сучасного суспільства. Усвідомлюючи місце, яке телебачення посідає у житті сучасної дитини, можна без перебільшення стверджувати, що за рівнем свого впливу на духовний розвиток, телебачення випередило інші засоби масової інформації (зокрема радіо, друковані періодичні видання) і, насамперед, важливо підкреслити, що потужний телевізійний вплив виявився найпоказовішим саме у дитячому середовищі [4, 35].

Уже з 3-5 років діти найбільше люблять „переглядати мультфільми” або „грати на комп’ютері”. Добре це чи погано? Для батьків добре: дитина зайнята „своєю” справою, а батьки вільні. Але що відбувається з дитиною, коли вона годинами дивиться телевізор чи сидить за комп’ютером? Дитина, яка нерухомо сидить біля екрана, по-перше, не рухається, не відпрацьовує координацію свого тіла; по-друге, не природне для неї напруження переходить у стан неприродного збудження. Після перегляду телепередач діти деякий час не можуть займатися чимось конкретним, схильні до агресії, можуть переживати поганий настрій або нахабно та зухвало поводитися – настрої залежатиме від змісту передачі або гри. Психологи радять, щоб дитина до 4-х років не дивилася телевізор взагалі. Після 6 років „спілкування” з телевізором, комп’ютером не повинно бути більше години на тиждень, після 10 років – 2-3 години на тиждень. Після 16 років обмеження можна знімати – дитина стала дорослою [1, 3].

Останнім часом багатьох учених – педагогів, психологів, соціологів – цікавить питання впливу засобів масової інформації на психологічний, фізичний, моральний, культурний та духовний розвиток дітей. Ці впливи висвітлювали та намагалися розкрити у своїх працях І. Бех, О. Вишневецький, І. Зязюн, В. Ігнатова, І. Матюша, О. Сухомлинська, Г. Шевченко.

Мета статті полягає у тому, щоб з’ясувати, як саме впливають засоби масової інформації на розвиток учнів шкільного віку. Але для початку з’ясуємо, що ж таке засоби масової інформації (ЗМІ)?

ЗМІ – це соціальний інститут, який виконує приписані йому соціальні функції. Як і будь-який інший соціальний інститут, ЗМІ виконують певні функції в суспільстві. Ось основні із них: комунікативна (функція спілкування); ідеологічна, пов’язана з прагненням впливу на світоглядні основи та ціннісні орієнтації аудиторії, на свідомість людей, їхні ідеали, мотивацію поведінки тощо; культурно освітня (трансляція у суспільстві культурних цінностей, виховання на зразках

загальнолюдської культури, а відтак, сприяння індивідуальному розвитку); рекламно-довідкова, спрямована на задоволення практично-утилітарних потреб людини; рекреативна, пов’язана зі світом розваг, зняттям напруження, отримання задоволення [3, 3].

Нами було проведено дослідження серед учнів 7 класу 22 школи м. Житомира. Ми розробили анкету, за допомогою якої з’ясували, наскільки часто учні дивляться телевізор, що вони дивляться, скільки часу проводять за комп’ютером, чи відвідують бібліотеки, купують газети, журнали.

Результати вивчення показали, що учні сьомого класу переважно користуються Інтернетом (68,1%) для пошуку інформації, оскільки, як вони пояснюють, це значно заощаджує час, там є дуже багато цікавої інформації, яка проілюстрована зображеннями. Але значна кількість учнів (31,9%) все ж таки віддають перевагу підручникам та відвідують бібліотеки, пояснюють це тим, що у підручнику знаходиться конкретна інформація, вони не так втомлюються, не болять очі. На жаль, лише 4,5% учнів виписують газети, а по телебаченню переважно дивляться фільми. Проте діти усвідомлюють, що багато часу за комп’ютером не можна проводити і саме тому роблять перерви задля відпочинку очей, із основних рубрик газет, журналів, найбільше цікавлять кросворди.

Усе це дозволяє зробити висновок, що дітей до 13 років потрібно максимально обмежувати у користуванні в повсякденному житті комп’ютерів, телебачення, а більше часу проводити у спілкуванні з батьками або однолітками, грі, читанні цікавої художньої літератури. Батькам необхідно більше часу та уваги приділяти дітям. А вчителям, у свою чергу, зацікавлювати та прищеплювати любов до навколишнього світу, природи так, що їм було цікаво у спілкуванні один з одним, а не з технікою та машинами, які „з’їдають” усю енергію та роблять дітей пасивними у своїх діях.

Список використаної літератури

1. Червона Т. Увага! Психічний розвиток дитини / Червона Т. // Психолог. – 2007. – №16(256). – С. 3-4.
2. Духовні потреби дітей України: монографія / за заг. ред. Ж. В. Петрочко. – К.: Видавничий дім „Калита”, 2005. – 108 с.
3. Бондарчук О. Дитина та ЗМІ: ефекти та впливи / Бондарчук О. // Шкільний світ. – 2003. – №21(197). – С. 3.
4. Масол Л. Формування естетичного смаку засобами телебачення і радіо / Масол Л. // Шкільний світ. – 2003. – № 38–39. – С. 34–41.

*Олена Чурук,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,*

Ідеали сучасних підлітків

Інтенсивний розвиток у підлітковому віці отримує такий феномен психологічного світу людини, як ідеал. Ідеалу, як і будь-якому іншому мотиваційному утворенню, доволі складно дати однозначне визначення, оскільки в кожній окремій індивідуальній свідомості він може проявляти себе в найрізноманітніших образах [1, 31].

Різні аспекти даної проблеми досліджували І. Черезова, Д.Салюк, С.Векслер, А.Байрамова, А.Липкіна, Л.Рибак, В.Сінельнікова.

Мета статті – з'ясування сутності поняття „ідеал”, розкриття основних причин виникнення ідеалів у житті підлітка.

Ідеал – це не обов'язково якась конкретна видатна особистість, це може бути й узагальнюючий образ бажаних людиною рис. При цьому бажані риси можуть перебувати в компенсаційно-антагоністичному відношенні до реального вигляду самої людини, тобто він виділяє або ті якості, які особливо цінує, або ті якості, яких йому якраз бракує [1, 31].

Ідеал може також виступати в якості сукупності норм поведінки і тим самим програмувати особистості певні стандарти поведінки. На думку Л. Божович, ідеал втілює в собі певну систему вимог дитини до себе, і якими б не були наполегливі вимоги, які поставлені перед дитиною ззовні, якщо вони розходяться з вимогами її ідеалу, вони не здатні чинити на неї належного впливу [2, 40]. Отже, ідеал – це те, ким хоче бути людина.

Створений підлітком якийсь ідеальний образ набуває здатність спрямовувати та визначати рух людини, яка дорослішає, на шляху як інтелектуального, так і особистісного, а також і професійного розвитку. І саме тому підлітковий вік можна розглядати як найбільш сензитивний період для формування ідеальних образів.

Однак процес „ідеалотворчості” неоднорідний, і можна знайти певні структурні зміни в його образі на різних стадіях підліткового віку. Нами було проведено дослідження учнів 9 класу Сопачівської школи в Рівненській області за допомогою анкетування.

У результаті дослідження було виявлено, що для 64% учнів більшою мірою характерний конкретний ідеал, 36% учнів відповіли, що ідеалів не мають. Основними якостями, якими має володіти ідеал, для 51% учнів є чесність і відвертість, для 20% — дружелюбність і поступливість, і для інших 20% — успішність, вимогливість, лідерство. На запитання „Чи є у вас кумири серед телевізійних зірок?” 14% дітей відповіли „так”, 67% дітей дали відповідь „ні”.

Що стосується змістової частини ідеальних образів, які формуються у підлітковому віці, то їхня розмаїтість визначається в основному соціокультурними факторами. Кожна епоха диктує свій ідеальний образ

людини, у якому, за словами С. Рубінштейна, час і середовище; дух епохи втілює найбільш значущі риси [3].

Зміст ідеалу багато в чому залежить також і від інтелектуальних здібностей підлітка, рівня його розвитку, освіти й соціоекономічного статусу його батьків, особливостей його потреб і спрямованості взагалі, й звичайно ж, від його хисту до саморефлексії. Один шукає ідеали серед великих учених, письменників, політиків або інших історичних особистостей, які зробили значний внесок у розвиток суспільства, інші знаходять кумирів у футбольній команді, музичній групі або на екрані телевізора. Власне в ідеалі й проявляється загальна спрямованість людини (тут можна дозволити собі перефразувати відоме прислів'я – „скажи мені хто твій кумир, і я скажу хто ти”). Останнє, як видно, характеризує тих підлітків, яким ще поки не вдалося сформувати свою ідентичність внаслідок досить низького рівня рефлексії щодо самого себе, адже створення ідолів – це не що інше, як втеча від реальності, втеча від самого себе [1, 33].

Для окремих сучасних підлітків, яких ми опитували з допомогою розроблених нами анкет, взірцем іноді виступають близькі люди (батьки), однак переважна більшість із них називає лише якості, які повинні бути сформовані у людини-взірця.

Список використаної літератури

1. Психология подростка. Полное руководство / под ред. А. А. Реана. – СПб.: Прайм-Еврознак, 2008. – 512 с.
2. Божович Л. И. Проблема развития мотивационной сферы ребенка / Л. И. Божович // Изучение мотивации детей и подростков. — М., 1972. – С. 7 – 44.
3. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии / Рубинштейн С. Л. – СПб.: „Питер”, 2000. – 712 с. – (Серия „Мастера психологии”).

Олена Качура,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н.М. Мирончук.

Роль телебачення в формуванні внутрішнього світу та поведінки школяра

Телевізор давно вже став невід'ємною складовою нашого життя. Покоління людей старшого віку не мислить свого існування без щоденного перегляду новин, без нескінченних серіалів. Покоління сьогоднішніх 20-30-річних із задоволенням переглядає всілякі ток-шоу, школярі поспішають до телевізора. Втім, важко сьогодні знайти сім'ю, яка обходилася б без нього [2, 6].

Телебачення здійснює на молодь потужний вплив: телевізор стає для дитини чи підлітка основним джерелом інформації. Телеекран розповідає чи показує дитині більше „оповідок”, ніж батьки, друзі чи вчителі, і досить часто діти довіряють цим оповідкам не менше (а іноді навіть більше), ніж рідним і близьким. Сучасне вітчизняне телебачення для приваблювання уваги широкої публіки та отримання більших прибутків від реклами, схильне транслювати насильницькі чи еротичні сюжети, пробуджуючи найнижчі інстинкти людини. Якщо дорослий ще може критично оцінювати всю цю телепродукцію і відмежовувати уявну реальність від дійсності, то дитина часто ці телевізійні схеми сприймає як план для реалізації в реальному житті [4].

Проблеми позитивного та негативного впливу телебачення останні два десятиліття стають предметом дослідження психологів, педагогів, філософів. Вивченням цієї проблеми, зокрема займаються: С.Г. Кара-Мурза, Я. Шведова, Л. Чорна, В. Снігульська, інші.

Мета статті – з’ясування ролі телебачення в житті школяра, розкриття механізмів впливу екрану на особистість школярів та окреслення напрямків роботи вчителя з батьками та учнями з метою протидії негативній дії ТБ на внутрішній світ і поведінку дитини.

Сучасна експериментальна психологія провела низку досліджень, які розкривають механізми впливу телебачення на людину. Негативний вплив телебачення на людину, особливо на дітей, позначається на психомоториці (розвивається стан неприродного збудження), сприйнятті, увазі, мисленні (діти, які регулярно споживають продукцію телебачення, мислять готовими асоціаціями, ставлять поверхові запитання, і дають поверхові відповіді), емоціях [3, 23-24].

Отже, телебачення за своєю природою та соціальними функціями має величезні можливості впливу на внутрішній світ і поведінку людини.

З метою виявити телевізійні схильності та уподобання школярів ми провели опитування учнів 7 класу Коростишівської загальноосвітньої І – ІІІ ст. школи №1. Учні запропонували відповісти на запитання: як часто вони дивляться ТБ разом з батьками, перевагу яким каналам телебачення віддають. Як свідчать результати, для більшості учнів ТБ є засобом проведення вільного часу і засобом отримання розважальної інформації. У більшості третини дітей батьки майже не контролюють перегляд телепрограм. Найпопулярнішими телеканалами серед дітей, за результатами анкетування, є: Новий канал, QTV, Футбол. Улюбленими теле- та кіногероями опитані назвали: Марію Берсеневу, Джона Сіна, Анфісу Чехову, Джоні Деппа, Діму Коляденка та ін.

Підсумовуючи вище сказане, можемо зробити висновок, що на сьогоднішній день телебачення є одним з головних агентів впливу на поведінку та свідомість молодого людини.

Тому телепередачі для дітей мають бути спрямовані на пробудження в них інтересу до наук, до літератури та читання, на боротьбу зі стереотипом природничої науки як важкого, нудного та неприємного заняття, передавати дітям почуття захвату від наукових відкриттів [1, 41].

Протидіяти негативному впливові телебачення можна і в колі сім’ї. Батьки не мають змогу весь час контролювати зміст передач, які дивляться їхні діти, тому буде ефективнішим сформулювати у дитини певне ставлення до телебачення. Певну частину телепередач, мультфільмів, кіно батьки зобов’язані дивитися разом із дітьми. Після спільного перегляду телевізора можна провести сімейну дискусію щодо побаченого на екрані, можна жваво обговорити фільм, який тільки що переглянули, а можна просто висловити ставлення до того, що відбувається: „Якось мені не дуже приємно переглядати таку сцену”, „Люблю, коли фільми розумні та нудні”, „Не люблю, коли показують, як знущаються над іншим”, „Бачиш, з будь-якої ситуації можна знайти вихід з допомогою голови, а не тільки кулаків і м’язів”, „Хоч цей парубок і хороший, але й лупцює він добряче, не хотілося б опинитись на місці його жертви!”, „Як красиво він (вона) виказав співчуття”. Доречними будуть запитання батьків до дітей: „Тобі таке подобається?”, „Що нового ти дізнався після перегляду цієї передачі?”, „А що б ти зробив на місці цього героя?”, „А що ти відчував би на його місці?”, „Яка твоя думка про мультфільм?” тощо [1, 41-42].

Отже, протидіяти негативному впливові телебачення можна й потрібно, і робити це можна різними способами і на декількох рівнях: суспільства, родини, окремої людини. Звісно, людина не може повністю відмовитися від цього продукту людської творчості у своєму повсякденному житті, однак, і недоречно його перетворювати на головну життєву цінність [1, 42].

Список використаної літератури

1. Чорна Л.Г. Психологічні особливості впливу сучасного телебачення на прояви творчого потенціалу дітей / Чорна Л.Г. // Обдарована дитина. – 2007. – № 10. – С. 37 – 42.
2. Снігульська В. Телебачення інформаційний помічник чи джерело агресії? / Снігульська В. // Психолог. – 2007. – №40. – С. 6 – 9.
3. Чорна Л. Вплив сучасного телебачення на внутрішній світ і поведінку дитини / Чорна Л. // Психолог. – 2007. – №16. – С. 22 – 26.
4. <http://life.pravda.com.ua/technology/2010/05/13/48536/>

*Галина Мазур,
студентка ІІІ курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Вплив телебачення на формування особистості дитини

Взаємодія людини з засобами масової комунікації – реальність сучасного життя. Телебачення визначає характер культури, впливає на свідомість кожної людини, змінюючи при цьому способи сприймання інформації. Більшість дослідників вважають, що в наші дні вплив телебачення на вчинки індивіда і суспільства настільки вагомий, що воно певним чином управляє соціальним, політичним та економічним життям суспільства. Враховуючи те, що телебачення зовсім не випадковий елемент процесу розвитку дитини, а один із постійних чинників, які впливають на дитину, важливо, на наш погляд, не лише вивчити можливості телебачення, але й умови, що сприяють позитивному його впливу на моральний розвиток дитини [1, 117-123].

Телебачення має велику привабливість для людини, формує уподобання, стиль мислення та поведінки. Це пов'язано з механізмами його впливу на людину: телебачення серед усіх інших засобів інформації є засобом масової комунікації, що найлегше сприймається людиною, бо, порівняно з читанням газет або ж прослуховуванням радіо, тут людина докладає найменше розумових зусиль. Природно, що діти швидко потрапляють під вплив такого „гарного помічника” у процесі пізнання ними світу [1, 117-123].

Для осмислення даної проблеми значення мають дослідження, присвячені вивченню різних аспектів моральної свідомості. Так ідеї морального розвитку особистості розробляли І.Бех, І.Кон, Р.Павелків, С.Якобсон, Л.Божович, І.Булах, М.Гінзбург, Д.Ельконін, Л.Орбан-Лембрик, С.Рубінштейн, М.Савчин, Д.Фельдштейн та інші.

За даними зарубіжних дослідників, факторами, що обумовлюють реагування глядача на обговорювану кінопродукцію й становлення моральних якостей особистості, є: об'єктивні характеристики екранного продукту, ситуація перегляду, вік, стать, деякі розлади психічної діяльності. Серед особистісних характеристик: емпатійність, рівень агресивності, прагнення до переживання гострих відчуттів, тривожність. Особливості впливу телебачення на розвиток моральної свідомості особистості, у тому числі й школярів, невідома [2, 20-23].

Мета статті – проаналізувати психологічні чинники впливу телебачення на становлення моральної свідомості школярів.

Обґрунтовано, що шкільний вік – важливий сензитивний період у становленні особистісного розвитку учня. Саме тут закладаються основи моральних знань, норм, формується свідомо-емоційне ставлення до навколишнього середовища. Як відомо, психологічною основою формування здатності до особистісного зростання є процес засвоєння цінностей життя та їх перетворення в змістові елементи уявлень про моральні якості особистості [3, 223-231]. Особистісний розвиток школяра

не є ізольованим процесом, адже він тісно пов'язаний із його соціальним та загальнопсихічним розвитком, тобто здійснюється у контексті становлення цілісної особистості. У процесі формування особистості, в результаті взаємодії емоцій, почуттів, моральних знань, навичок та звичок виникають специфічні для морального розвитку новоутворення. Останні збагачують особистість учня і є передумовою для подальшого засвоєння ним соціального та морального досвіду.

Дослідженням було охоплено 18 учнів 11-го класу Новороманівської ЗОШ І-ІІІ ст. Житомирської області. Аналіз результатів дає змогу визначити вплив телебачення на моральну свідомість школярів. Результати вивчення впливу телебачення на моральну свідомість школярів виявилися такі.

Загалом більшість дітей (10 з 18) дивляться телевізор щодня, трохи менше (5 з 8) — 3-4 рази на тиждень і найменше (2 з 8) — 1-2 рази на тиждень. Щодо тривалості перегляду, то половина дітей (9 з 18) дивляться телевізор 1-2 години на день, частина — 4-5 годин (4 з 18) і частина – більше 5 годин (5 з 18). Дівчата переважно дивляться телевізор з сім'єю (8 з 10 дівчат), тоді як хлопці – переважно самі (6 з 9). Більшість дівчат (дві третини) надають перевагу розважальним програмам, решта – інтелектуальним. У хлопців співвідношення майже таке ж з відміною, що один з досліджуваних дивиться науково-популярні програми.

Більшість дітей класу (12 з 18) дивляться програми вибірково, частина (4 з 18) — все підряд, без жодного вибору, частина (2 з 18) переглядають одні й ті ж програми по декілька раз. Щодо місця телебачення в житті дітей, то чіткої закономірності не спостерігається, як загалом у класі, так і серед статей.

Для половини дітей класу телевізор — це звичка, можливість відпочити, тоді як лише для третини — це спосіб дізнатися щось нове. 10 з 18 дітей класу вважають, що перегляд телепередач на них не впливає, третина — що впливає позитивно, і частина — що впливає негативно. 8 з 18 дітей класу не могли б відмовитися від перегляду телевізора, стільки ж дітей не впевнені, що зробили б це, тоді як лише одна дитина впевнена, що з легкістю могла б відмовитися від перегляду телепередач.

Усе це дозволяє зробити висновок, що телебачення має великий вплив на моральний розвиток дітей, складає значну частину їх життя. Необхідно відзначити той факт, що повністю уникнути впливу телебачення не може навіть доросла людина, тому що для багатьох воно є і джерелом інформації, і засобом проведення вільного часу. Завдяки телебаченню ми набуваємо нових знань, стаємо більш поінформованими, однак пам'ятаємо про те, що негативний вплив пов'язаний не лише із психікою людини, а й зі здоров'ям.

Ми досить багато корисної інформації отримуємо за допомогою ЗМІ, але заперечувати негативний вплив телебачення на формування особистості теж не можна, адже йдеться про здоров'я людей – і дорослих, і дітей.

Список використаної літератури

1. Квашук О.В. Телебачення, як фактор соціалізації молодших школярів / Квашук О.В. // Наукові записки. Серія “Психологія і педагогіка” – Острог, 2004. – Вип.5. – С.117-123.
2. Квашук О.В. Вивчення впливу експозиції насилля у телепросторі на моральну свідомість дитини (на основі огляду зарубіжних досліджень) / Квашук О.В. // Нова педагогічна думка. – 2006. – №1. – С.20-23.
3. Квашук О.В. Проблема взаємовідносин між дитячим суспільством і телебаченням // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”, серія “Психологія і педагогіка”. – Острог, 2007. – Вип. 9. – С.223-231.

*Ганна Гайн,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник: канд. пед. наук,
в. о. доцента Н. М. Мирончук.*

Сучасне телебачення і його зв'язок із особистістю дитини

Життя сучасної людини не можна уявити без телебачення. Більшість дітей нині починають регулярно дивитися телевізор у віці до 3 років, а до 15 років просиджують за телеекраном більшу частину вільного часу. Діти не ставляться до телебачення настільки критично, як дорослі. І якщо доросла людина зазнає змін під впливом того, що вона переглядає, то яким чином дитина може уникнути таких впливів? Звісно, і дитяча особистість зазнає змін. От тільки постає питання: чи на краще вони? Тому можна сказати, що поряд з впливом сім'ї, школи на свідомість дитини слід поставити вплив ЗМІ [1, 304-313].

Сьогодні телевізор є практично в кожній сім'ї і його вплив на дитину є беззаперечним. Часто він визначає тип поведінки, який діти наслідують. Тому з упевненістю можна сказати, що це могутній засіб виховання певних уявлень та рис характеру [2, 115-120].

Більшість дослідників вважають, що в наші дні вплив телебачення на вчинки індивіда і суспільства настільки вагомий, що воно певним чином управляє соціальним, політичним та економічним життям суспільства. Враховуючи те, що телебачення зовсім не випадковий елемент процесу розвитку дитини, а один із постійних чинників, які впливають на дитину, важливо, не лише вивчити можливості телебачення, але й умови, які сприяють позитивному його впливу на моральний розвиток дитини. Тому

постає потреба у дослідженні особливостей впливу телебачення на моральну свідомість людини [3, 250-267].

Мета статті – вивчити вплив телебачення на формування особистості, виховання їх духовно-моральних цінностей, свідомості.

Для дослідження було обрано 18 учнів 9-го класу Соколівської ЗОШ І – ІІІ ступенів Житомирської області. Результати вивчення впливу телебачення на формування особистості виявилися такі.

Більшість дітей, як з'ясувалося, дивиться телевізор щодня, а це – 72% , 3-4 рази на тиждень – менша частина учнів, зокрема – 22%. Найменше, 1-2 рази на тиждень, телевізор дивиться близько 6% дітей.

Якщо розглядати за тривалістю перегляду, то з'ясувалось, що більше 5 годин на день телевізор дивиться 16% дітей. Основна маса дітей – 55% – дивиться телевізор 4-5 годин. Найменша кількість дітей – 27% – дивиться телевізор 1-2 години на день.

На питання “Ви дивитесь телевізор один чи...?” фіксувалися такі відповіді: 88% дітей дивляться телевізор з друзями, з сім'єю – 6% , наодинці також 6%. Більшість дітей у класі дивляться тільки ті телепередачі, що їх цікавлять, а це – 83%. Менша частина, а саме 11% – без жодного вибору, всі телепередачі підряд, найменша кількість – 6% – дивиться одні й ті ж передачі декілька раз.

Щодо жанру передач, то 88% дітей обирають розважальні передачі, 11% – інтелектуальні. Найменша частина дітей (6%) дивиться науково-популярні фільми. У половини дітей класу перегляд телевізора стоїть на 2-му місці – телевізор переглядає 27% дітей. 22% опитуваних ставлять перегляд телепередач на 3 місце. У 38% дітей телевізор – це спосіб відпочити, розвага, 22% дітей це – дізнатися щось нове.

Половина дітей вважає, що телевізор на них впливає добре, 30% вважає що ніяк не впливає, найменша кількість дітей (а саме – 16%), що впливає погано, марна трата часу.

Щодо можливостей, які дає перегляд телевізора, то 66% дітей вважає, що телевізор дає змогу знайти відповіді на запитання, на які не відповідають дорослі через зайнятість, трішки менше (27%) – можливість дізнатися про різні явища в різних галузях знань, 6% – можливість розслабитись, забути щоденні проблеми. На питання про те, чи могли б Ви відмовитись від телевізора, 72% дітей дали невпевнену відповідь, 11% – “з легкістю”, 16% – однозначно ні.

Виходячи з даних результатів, можна зробити висновок, що телебачення для дітей – це важлива складова їх життя. Повністю уникнути впливу телебачення не може навіть доросла людина, тому що для багатьох воно є не тільки джерелом інформації, а й засобом проведення вільного часу.

Не можна однозначно визначити, що телебачення має тільки негативний вплив на свідомість дитини, бо багато корисної інформації ми отримуємо за допомогою ЗМІ, але заперечувати негативний вплив телебачення на формування особистості теж не можна, адже йдеться про здоров'я людей – і дорослих, і дітей [1, 304-313].

Список використаної літератури

1. Обухова Л.Ф. Детская психология: теория, факты, проблемы / Обухова Л.Ф. – М.: Тривола, 1996. – 425 с.
2. Ролінський В.І. Агресивність на телеекрані та проблеми неповнолітніх / Ролінський В.І. // Теоретико-методичні проблеми виховання дітей та учнівської молоді: зб. наук. праць— Київ-Житомир: Вид-во ЖДУ, 2004.—Кн.1.—363с.
3. Фіцула М.М. Педагогіка: навч. посіб. / Фіцула М.М. — К.: "Академія", 2000. — 544 с.

*Тетяна Хом'як,
студентка III курсу природничого факультету.
Науковий керівник : канд. пед. наук,
в.о. доцента Н.М. Мирончук.*

Вплив ЗМІ на розвиток школярів

Відомо, що в наш час ЗМІ справляють найбільш вагомий вплив на суспільну свідомість. Через свою здатність швидко охоплювати найширше коло слухачів, глядачів, читачів ЗМІ здатні перетворити всю систему духовного виробництва. Саме тому сьогодні у розвинених суспільствах панує усвідомлення того, що ті, хто володіє ЗМІ, володіють громадською думкою. ЗМІ сприяють засвоєнню людьми певних соціальних норм та цінностей у сфері політики, економіки, права, здоров'я. Крім того, ЗМІ є своєрідною системою освіти для всіх категорій населення.

Різні аспекти даної проблеми досліджували Д.А.Салюк, І.О.Черезова, А.Й.Капська та інші.

Метою статті є з'ясувати характер впливу засобів масової інформації на розвиток школярів.

Розвиток — це специфічний процес зміни, результатом якого є виникнення якісно нового, поступальний процес сходження від нижчого до вищого, від простого до складного [2].

Відомий український психолог Г.С. Костюк писав, що розвиток — безперервний процес, що виявляється у кількісних змінах людської істоти, тобто збільшення одних і зменшення інших ознак (фізичних, фізіологічних, психічних тощо). Однак він не зводиться до кількісних змін, до зростання того, що вже є, а включає „перерви безперервності”, тобто якісні зміни. Кількісні зміни зумовлюють виникнення нових якостей, тобто ознак, властивостей, які утворюються в ході самого розвитку і зникнення старих.

Щодо людини виділяють три види розвитку — фізичний, психічний і соціальний. *Фізичний розвиток* передбачає ріст організму, певні кількісні та якісні зміни на основі біологічних процесів. *Психічний розвиток* характеризується процесами змін і становлення психіки людини. *Соціальний розвиток* вирізняється процесом оволодіння людиною соціальним досвідом (мовою, моральними якостями тощо) [1, 68].

Для вивчення впливу ЗМІ на розвиток школярів нами було проведено дослідження з учнями 8 класу Коптівщинської ЗОШ І-ІІ ступенів Овруцького району Житомирської області й було встановлено, що більшість учнів (94%) знають, що належить до ЗМІ – з цього можна зробити висновок, що в тій чи іншій мірі учні користуються ЗМІ; переважна більшість опитуваних читають газети рідко або взагалі не читають, з цього випливає, що газети не мають значного впливу на розвиток школярів, або, навіть, якщо і мають (позитивний чи негативний), то він є незначним; 27% учнів перевагу надають науково-популярним передачам та 27 % історичним – це є свідченням позитивного впливу ЗМІ на школярів, оскільки вони формують науковий світогляд та історичні знання. 40% учнів надають перевагу бойовикам. На наш погляд, бойовики – це фільми про вбивства і негативну поведінку героїв, і тому вони негативно впливають на учнів, формуючи в них почуття ненависті, жорстокості – й тому слід обмежити перегляд таких фільмів; 60 % опитуваних виділяють 2-5 годин на день перегляду телепередач, 27 % – 5-7 годин на день, 13 % – 7-9 годин на день. Щодо питання „З якою метою люди купують газети?” 73% учнів вважають: для того, щоб дізнатися нову інформацію про події у світі.

Зважаючи на отримані результати, варто відмітити, що ЗМІ неодмінним атрибутом повсякденного життя школярів, і вони можуть здійснювати на розвиток школяра як позитивний, так і негативний вплив. Ступінь і якість впливу залежить як від рівня моральної сформованості самого школяра, так і від виховних функцій, здійснюваних батьками та школою, адже тут важливо скерувати пізнавальні інтереси учнів у правильне русло, здійснити акцент на свідомому виборі джерел інформації та ступені їхньої цінності для особистості школяра.

Список використаної літератури

1. Кузьмінський А.І. Педагогіка у запитаннях і відповідях: навч. посіб. / Кузьмінський А.І., Омеляненко В.Л. – К.: Знання, 2006. – 311 с.
2. http://pidruchniki.com.ua/pedagogika/chi_peredayutsya_spadkovistyu_zdibnost_i_talant_genialnist

Наукове видання

Збірник
науково-методичних праць

Підписано до друку 30.05.11. Формат 60х90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Times New Roman. Друк різнографічний.
Ум. друк. арк. . Обл. вид. арк. . Наклад 60. Зам. .

Видавництво Житомирського державного університету імені Івана
Франка
м. Житомир, вул. Велика Бердичівська, 40
Свідоцтво про державну реєстрацію:
серія ЖТ №10 від 07.12.04 р.
електронна пошта (E-mail): zu@zu.edu.ua